

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

DIŞA AÇIKLIĞIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

Burcu YILMAZ ŞAHİN

HAZİRAN - 2015

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

DIŞA AÇIKLIĞIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

Burcu YILMAZ ŞAHİN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yakup KÜÇÜKKALE

HAZİRAN - 2015

TRABZON

ONAY

Burcu YILMAZ ŞAHİN tarafından hazırlanan Dışa Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi adlı bu çalışma, 29/06/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat (Anabilim/Bilim) dalında **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Rahmi YAMAK (Başkan)

Prof. Dr. Yakup KÜÇÜKKALE (Danışman)

Prof. Dr. Nebiye YAMAK

Prof. Dr. Hakan YETKİNER

Doç. Dr. Servet CEYLAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. //

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Burcu YILMAZ ŞAHİN

29/06/2015

ÖNSÖZ

Ekonomik büyüme kavramı, geçmişten günümüze kadar iktisatçıların önemle üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Ekonomik büyümenin önemi, büyümeyi etkileyen etmenleri de önemli hale getirmiştir. Uzun dönemli bir olgu olan ekonomik büyümeyi belirleyen etmenlerden bir tanesi dışa açıklıktır. Küreselleşme sürecinin ekonomik, siyasal ve teknolojik faktörlerin etkisiyle hız kazandığı 1980’li yıllarda, dışa açıklık kavramı ekonomi yazınında ön plana çıkan tartışma konularından biri haline gelmiştir. Ekonomik büyüme ve dışa açıklık arasındaki ilişki de uzun yıllardır iktisatçılar tarafından araştırılmaktadır. 1970’li yılların sonu ve 1980’li yılların başından itibaren yapılan çalışmalarda, ülkelerin ticaret stratejileri ve yönelimleri dikkate alınarak, dışa açıklık dereceleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dışa Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi adlı bu çalışmanın amacı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu çalışmanın yürütülmesinde, başta teşvik ve yardımlarından dolayı değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Yakup KÜÇÜKKALE’ye, değerli görüşlerini benden esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Rahmi YAMAK’a, tez izleme komitemde bulunan sayın hocam Prof. Dr. Nebiye YAMAK’a, bana her zaman destek olan, bugüne kadarki çalışmalarımın değerlendirilmesinde yardımlarını eksik etmeyen sayın hocam Doç. Dr. Servet CEYLAN’a, eğitim hayatım boyunca benimle birlikte her türlü zorluğa katlanan, her zaman yanımda olan ve bana destek olan aileme, eşime ve canım kızım İklim’e teşekkür ederim.

Trabzon, Haziran 2015

Burcu YILMAZ ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKONOMİK BÜYÜME	3-35
1.1. Ekonomik Büyüme Kavramı	3
1.2. Ekonomik Büyüme Modelleri	4
1.2.1. Klasik Dönem Öncesi Büyüme Modelleri	4
1.2.2. Klasik Büyüme Modeli	8
1.2.3. Marksist Büyüme Modeli.....	12
1.2.4. Shumpeter Büyüme Modeli	15
1.2.5. Keynesyen Büyüme Modeli	16
1.2.5.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli.....	18
1.2.5.1.1. Harrod Büyüme Modeli.....	18
1.2.5.1.2. Domar Büyüme Modeli	20
1.2.6. Neoklasik Büyüme Modeli.....	22
1.2.7. İçsel Büyüme Modelleri	29

İKİNCİ BÖLÜM

2. DIŞA AÇIKLIK	36-64
2.1. Dışa Açıklık Kavramı	36
2.2. Dışa Açıklığın Ekonomik Göstergeleri	40
2.2.1. Ticari Açıklık	41
2.2.2. Finansal Dışa Açıklık	46
2.2.3. Uluslararası İşgücü Hareketleri	51
2.3. Dışa Açıklığın Ölçümü	53
2.3.1. Ticaret Payları	55
2.3.2. Düzeltilmiş Ticaret Akımları	57
2.3.3. Tarifeler	58
2.3.4. Tarife Dışı Engeller	59
2.3.5. Nitel Ölçütler	60
2.3.6. Bileşik Endeksler	60
2.3.7. Fiyata Dayanan Ölçütler	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DIŞA AÇIKLIK EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİ ARAŞTIRAN ÇALIŞMALAR	65-86
3.1. Literatür Taraması	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EKONOMETRİK YÖNTEM VE VERİ SETİ.....	87-109
4.1. Veri Seti	87
4.2. Ekonometrik Yöntem.....	88
4.2.2. Görünürde İlişkisiz Regresyon Modeli	88
4.3. Bulgular	94

SONUÇ	110
--------------------	------------

YARARLANILAN KAYNAKLAR	113
-------------------------------------	------------

EKLER	121
ÖZGEÇMİŞ	124

ÖZET

Dış ticaret ile büyüme ilişkisi yıllardan beri incelenen konulardan biridir. 1970'den sonra söz konusu ilişki üzerine yapılan çalışmalar oldukça artmıştır. Genel teori, dış ticaretin büyümenin motoru olduğu üzerine kurulmuştur. Teorik literatürün bu etkiye pozitif bakmasına karşın, ampirik literatürde bazı çalışmalar bu beklentiyi doğrularken bazı çalışmalar ise açıklığın büyüme üzerindeki etkisinin farklı açıklık göstergelerinin seçimine ve veri setine göre değiştiğini bulmuşlardır. Yapılan ampirik çalışmaların bir kısmında büyüme ve dışa açıklık arasındaki ilişki pozitif bulunurken, diğerlerinde negatif ilişki bulunmuş veya ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için 1970 – 2011 dönemi dışa açıklığın büyüme üzerindeki etkisi görünürde ilişkisiz regresyon analizi ile test edilmiştir. Yapılan analizde dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında, Gelişmiş Ülkelerde pozitif, Gelişmekte Olan Ülkelerin çoğunda negatif ilişki bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Ekonomik Büyüme, Dışa Açıklık, Görünürde İlişkisiz Regresyon.

ABSTRACT

The relationship between international trade and growth is one of the issues which have been studied for a long time. The number of the studies about this topic has risen significantly since 1970. The general theory suggests that 'international trade is the engine of growth'. Theoretical literature points to the presence of a positive link between openness and growth. While some empirical studies provide evidence in favor of a positive link, some others find that the correlation between the two is sensitive to the choice of the proxy for openness. Some studies found a positive relationship between openness and economic performance, while others found a negative relationship or simply neutral. In this study the influence of openness on growth is examined by using the seemingly unrelated regression for the developing and developed countries in the periods of 1970-2012. In the conclusion of the analysis it has been reached that there is positive relationship between growth and openness in the developed countries, negative relationship in many of developing countries.

Key Words: Economic Growth, Openness, Seemingly Unrelated Regressions.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Dış Ticaret Hacmi/GSYH.....	43
2	Ülkelerin Ulusal Yatırım Politikalarında Değişim, 2000-2013.....	47
3	Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Akımları	50
4	Literatür Özeti.....	83
5	Gelişmiş Ülkeler İçin Hata Terimleri Korelasyon Matrisi	94
6	Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Hata Terimleri Korelasyon Matrisi	95
7	Gelişmiş Ülkeler İçin SUR Tahmin Sonuçları	96
8	Gelişmiş Ülkeler İçin Dışa Açıklık Katsayısı.....	97
9	Gelişmekte Olan Ülkeler İçin SUR Tahmin Sonuçları	100
10	Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Dışa Açıklık Katsayısı.....	102
11	Tüm Ülkeler İçin Hata Terimleri Korelasyon Matrisi.....	106
12	Tüm Ülkeler İçin SUR Tahmin Sonuçları.....	107
13	Tüm Ülkeler İçin Dışa Açıklık Katsayısı	109

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Adam Smith'in Büyüme Modeli: İşbölümü ve Büyüme.....	9
2	İçsel Büyümenin Belirleyicileri.....	32
3	İçsel Büyüme Modelleri (Varsayımlarına Göre).....	33

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Teknolojik Gelişmenin Yer Aldığı Solow Diyagramı.....	27

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi (Augmented Dickey–Fuller Test)
APEC	: Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia-Pacific Economic Cooperation)
ARDL	: Otoresif Gecikmesi Dağıtılmış Model (Autoregressive Distributed Lag)
Ar-Ge	: Araştırma Geliştirme
DOLS	: Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (Dynamic Ordinary Least Squares)
FGLS	: Uygun En Küçük Kareler Yöntemi (Feasible Generalized Least Squares)
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)
GDP	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Gross Domestic Product)
GFC	: Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (Gross Fixed Capital Formation)
GLS	: Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Generalized Least Squares)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HC	: Beşeri Sermaye (Human Capital)
ICC	: Milletlerarası Ticaret Odası (International Chamber of Commerce)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Office)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OLS	: En Küçük Kareler Yöntemi (Ordinary Least Squares)
OMI	: Açık Piyasa Endeksi (Open Markets Index)
OPEN	: Dışa Açıklık
RPL	: Nispi Fiyat Düzeyi (Relative Price Level)
SUR	: Görünürde İlişkisiz Regresyon (Seemingly Unrelated Regressions)
SVAR	: Yapısal Vektör Otoresif Model (Structural Vector Autoregression)

- TFV : Toplam Faktör Verimliliği
- TYO^D : Düzeltilmiş Ticari Yoğunluk Oranı
- UNCTAD : Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)
- WTO : Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

GİRİŞ

Ekonomik büyüme kavramı, geçmişten günümüze kadar iktisatçıların önemle üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Ekonomik büyümenin önemi, büyümeyi etkileyen etmenleri de önemli hale getirmiştir. Uzun dönemli bir olgu olan ekonomik büyümeyi belirleyen etmenlerden bir tanesi dışa açıklıktır. Küreselleşme sürecinin ekonomik, siyasal ve teknolojik faktörlerin etkisiyle hız kazandığı 1980'li yıllarda, dışa açıklık kavramı ekonomi yazınında ön plana çıkan tartışma konularından biri haline gelmiştir. Dışa açıklık kavramı genel olarak, bir ekonominin küresel ekonomik güçlerle bütünleşme derecesini belirtmektedir. Ticari açıklık, finansal açıklık ve uluslararası işgücü göçleri dışa açıklığın ekonomik göstergeleri arasında sayılabilir.

Ekonomik büyüme ve dışa açıklık arasındaki ilişki de uzun yıllardır iktisatçılar tarafından araştırılmaktadır. 1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başından itibaren yapılan çalışmalarda, ülkelerin ticaret stratejileri ve yönelimleri dikkate alınarak, dışa açıklık dereceleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalardan bir kısmında ülkelerin ticaret yönelimleri ile ekonomik büyümeleri arasında ilişki araştırılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmaların bir kısmında büyüme ve dışa açıklık arasındaki ilişki pozitif bulunurken, diğerlerinde negatif ilişki bulunmuş veya ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın amacı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için 1970-2011 döneminde, dışa açıklığın büyüme üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu doğrultuda, gayri safi yurtiçi hasıla (GDP), dışa açıklık (OPEN), beşeri sermaye (HC: eğitim süreleri temel alınarak oluşturulan beşeri sermaye endeksi), fiziki sermaye (GFC: gayri safi sabit sermaye oluşumu) değişkenleri ile Görünürde İlişkisiz Regresyon (SUR: Seemingly Unrelated Regressions) yöntemi kullanılarak dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri tahmin edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, ekonomik büyüme kavramı tanımlanmış, Klasik dönem öncesi büyüme modellerinden başlanarak, Klasik Büyüme Modeli, Marksist Büyüme Modeli, Keynesyen Büyüme Modeli, Neoklasik Büyüme Modeli ve İçsel Büyüme Modelleri ve büyüme modellerinin dış ticaret teorileri açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, dışa açıklık kavramı tanımlanmış, dışa açıklığın ekonomik göstergeleri ve ülkelerin dışa açıklığının hesaplanmasında kullanılan ölçütler açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmalardan elde edilen sonuçları özetleyen literatür incelemesine yer verilmiştir. Literatür bölümünde öncelikle, Dollar (1992), Sachs ve Warner (1995), Edwards (1998), Rodriguez ve Rodrik (1999), Frankel ve Romer (1996)'e ait olan beş temel çalışma incelenmiş, daha sonra bu temel çalışmalar dışında farklı ülke örnekli çalışmalara yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi SUR yöntemi ile tahmin edilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise, sonuç bölümü ve çalışmanın genel bir değerlendirmesi yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKONOMİK BÜYÜME

1.1. Ekonomik Büyüme Kavramı

Dünyadaki zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının giderek açılması, büyüme ve kalkınma konularına olan ilgiyi de giderek arttırmaktadır. İktisadi büyümenin sonucunda, ülke vatandaşlarının daha fazla üretim ve daha fazla tüketim yaparak daha yüksek refah düzeyine ulaşabilmeleri olanaklı hale gelmektedir. Dolayısıyla ülkelerin iktisadi büyümelerinin altında yatan etmenlerin neler olduğu ve bu etmenlerin büyüme ile olan ilişkileri geçmişten günümüze geliştirilen büyüme modelleri tarafından açıklanmaya çalışılmaktadır.¹

Ekonomik büyüme, üretim miktarında belli bir zaman aralığında meydana gelen bir artış olarak tanımlanabilir. Daha somut olarak, ekonomik büyüme, bir ülkede, belli bir dönemde (genellikle bir yıl) yerli ve yabancı herkes tarafından piyasada üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'da görülen reel artışa denir.² Ekonomik büyüme temel olarak, ekonominin arz yönünü ilgilendiren üretim kapasitesindeki uzun dönemli artışları tanımlamaktadır. Üretim kapasitesinde meydana gelecek söz konusu bu artışlar ise ileri seviyedeki teknolojik ve kurumsal yapılanmadaki gelişim süreci ile yakından ilgilidir. Adam Smith'den beri uzun dönemli bir olgu olarak nitelendirilen iktisadi büyüme konusunda ortaya konan teorik ve uygulamalı çalışmalarda bir ülkenin üretim olanakları eğrisinin dışa doğru kaymasına yol açan sebepler incelenmiş ve üretim olanakları eğrisindeki söz konusu bu kaymalar iktisadi büyüme olarak adlandırılmıştır.³

¹ Sami Taban, **İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye**, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2009, s.1

² Muhteşem Kaynak, **Büyüme Teorileri Giriş**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2011, s.1

³ Ömer Yılmaz ve Merter Akıncı, **İktisadi Büyüme ve Makroekonomik Belirleyicileri**, Ankara: Nobel Yayınevi, 2012, s.3

Ekonomik büyümenin anahtarı verimliliktir. Verimlilikteki artışların önemli belirleyicileri fiziksel sermaye ve beşeri sermaye birikimi ve teknolojiadaki ilerlemelerdir.⁴ Teknolojik ilerleme, sermaye birikimi ve nüfus artışı birlikte karşılıklı etkileşim içinde ekonomik büyüme sağlar.⁵

Kişi başına reel gelirden meydana gelen sürekli artış olarak da tanımlanabilen⁶ büyüme sürecine, Klasik, Neoklasik ve Modern büyüme modelleri farklı değişkenlerle ışık tutmuşlardır. Bu modellerde nüfus, ücretler, faiz oranı, tasarruf düzeyi, teknoloji, doğal kaynaklar, verimlilik, sermaye birikimi ve eğitim gibi unsurlar analize katılmakla birlikte, daha çok fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarının artırılmasına yer verilmektedir.

Klasik büyüme modelleri yatırımların üretim kapasitesi üzerindeki etkileri ile ilgilenirken, yatırımların gelir etkisini göz ardı etmektedir. Keynesyen Büyüme Modeli ise, yatırımların sadece milli gelir üzerindeki etkilerini dikkate alarak kapasite etkisi ile ilgilenmemektedir. Diğer taraftan, Harrod-Domar Modeli yatırımların hem gelir yaratıcı hem de kapasite genişletici etkilerini öne çıkarmaktadır. İçsel Büyüme Modeli'nde ise, büyümenin piyasaların kendi bünyelerinde var olan ekonomik güçler tarafından içsel olarak belirlendiğini ileri sürmektedir.

1.2. Ekonomik Büyüme Modelleri

1.2.1. Klasik Dönem Öncesi Büyüme Modelleri

Klasik Okuldan önce dünyada geçerli olan ekonomik ve siyasal düşünce akımı Merkantilizm olarak adlandırılır. Bu akım 16. yüzyıldan 17. yüzyıl sonlarına kadar dünyada etkili olmuştur. Merkantilizm aslında gerçek anlamda bir doktrin veya bir ekol sayılmaz. O dönemde birçok düşünürün yazılarında savunduğu, aynı zamanda da ülkelerin ekonomi politikalarına egemen olan bir dizi görüş ve uygulamadan ibarettir.⁷

Ortaçağın sonlarına doğru, Batı Avrupa toplumlarının iktisadi temellerini değiştirecek bir takım etkenler ortaya çıkmıştır. Deniz aşırı keşiflerle ticaret genişlemiştir.

⁴ Paul Krugman, **Makro İktisat**, Ankara: Palme Yayıncılık, 2011, s. 253

⁵ İlker Parasız, **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2008, s.9

⁶ E. M., Ünsal, **İktisadi Büyüme**, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2007, s.11

⁷ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2013, s. 22

Bunun sonucunda, Avrupa'ya akan altınlar, fiyatları yükselterek ticari sermayeyi büyütmüş ve tüccarlara kârlı yeni iş alanları açmış, diğer yandan da taşınmaz mal gelirleriyle yaşayan soyluları fakirleştirmiştir. Tarımsal üretimin piyasaya yönelmesi piyasa kanunlarıyla beraber ticari sermayeye bağlı hale gelmesine neden olmuştur. Ticarete artan kârlarla birlikte, “bireycilik” in gelişmesinde dinde Reformasyon hareketi, Rönesans ve hümanizma da rol oynamıştır.⁸ Merkantilizm bunların sonucunda ortaya çıkan, siyasal devrimin (ulus devletler kurulması), kültürel devrimin (dine dayalı düşüncenin yerine kârı ve birikimi önemseyen laik düşüncenin ikame edilmesinin) ve ticari devrimin (coğrafi keşifler sonucu ticaret hacminin artmasının) bir ürünüdür.⁹

Ulus devletler önce İngiltere ve Fransa'da, daha sonra 19. yüzyılda da İtalya ve Almanya'da ortaya çıkmıştır. Ulus devletlerin ortaya çıkışı hem günlük yaşamda ve hem de düşünce sisteminde köklü değişmelere neden olmuştur. Günlük yaşamda, feodal düzen yıkılmış, yönetim gücü yani siyasal iktidar merkezi bir otoritede toplanmıştır. Bunun sonucu olarak ulusal ekonominin güçlendirilmesi ve bu amaçla çeşitli ekonomi politikalarının uygulanması gibi, Orta Çağ'da bilinmeyen amaçlar ve araçlar kendini hissettirmeye başlamıştır. Orta Çağ'da mevcut bazı amaç ve araçlar ise, fakirlere yardım etmek, işsizlere iş vermek gibi, bireylerin işi olmaktan çıkmış devletin görevleri arasına girmiştir.

Katolik dünya görüşüne dayalı düzenlemeleri reddeden Reform hareketleri Protestanlık dininin doğmasına neden olmuş ve bunun sonucunda bireycilik önem kazanmıştır. Bireysel özgürlük ve bireysel sorumluluk kavramları gündeme gelmiştir. Bu yeni kavramlar gelişmekte olan ticaret ve serbest mübadele sistemine destek vermiştir. Feodalizmin yıkılması ve kilisenin gücünü kaybetmesi, güçlü devlet idealini desteklemiştir.

Hümanizm ile karakterize olan Rönesans yeni düşünce sistemi olarak bu dönemde ortaya çıkmıştır. Rönesans bütün önemini insanın bu dünyadaki refahına ve mutluluğuna vermiştir. İnsan mutluluğu ve kültürü öncelikle ele alınması gereken iki amaçtır.¹⁰

⁸ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009, s. 43

⁹ Erdal M. Ünsal, **Uluslararası İktisat**, Ankara: İmaj Yayınevi, 2005, s. 5

¹⁰ Vural Fuat Savaş, **İktisatın Tarihi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007, s. 140

Rönesans'ın etkilerinin günlük yaşama yansması belli bir zamanın geçmesini gerektirmiş ancak ekonomik yapıda meydana gelen bazı önemli değişimler etkilerini kısa dönemde göstermiştir. Ekonomik değişimler sonucu toplumun çeşitli sınıfları arasındaki güç dengesi değişmiştir. Orta Çağ'ın güçlü sınıfları olan din adamları, filozoflar, hukukçular ve toprak sahiplerinin yerini büyük tüccarlar ve devlet memurları almaya başlamıştır. Merkantilist yazarlar genellikle bu iki gruptan çıkmıştır.¹¹

Merkantilizme göre, bir ekonomide yaratılan servetin kaynağı mümkün olduğu kadar çok değerli maden biriktirmektir. Merkantilistlere göre tarım ve sanayi, zenginliği artırıcı işkolları değildir. Zenginliği artırmanın yolu ancak dış ticaret yoluyla altın ve gümüş sahibi olmaktan geçer. Devletin yönlendireceği dış ticaretin temel amacı da altın ve gümüş gibi değerli madenlerin stokunu arttırmaktır ve devlet ekonomiyeye mümkün olduğu kadar çok müdahale ederek ihracatı arttırmaya çalışmalı, ithalat yasaklanmalıdır.¹² Merkantilistler, dış ticaretin en çok altın ve gümüş getiren alan olarak görülmesi nedeniyle, dış ticarete önem vermişler ve dış ticaretlerini geliştirecek politikalar uygulamışlardır. Merkantilizmde zenginlik değerli madenlerin bolluğu ile ölçülür ve ülkelerin zenginliği de dış ticaret fazlası vermesine bağlıdır. Dış ticaret fazlası vermek için mamul mal ithalatını yasaklamışlardır. Ancak ülke içinde temin edilemeyen ve üretimde kullanılan hammadde ithalatına izin verilmiştir. Devlet, dış ticaret fazlası vermeyi sağlayacak politikalarla ekonomiyeye müdahale etmelidir. Merkantilistler Dış Ticaret Bilançosu kavramını iktisadi bir tahlil aracı olarak kullanmak suretiyle bu alanda öncülük yapmışlardır.¹³

18. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da gelişen Fizyokrasiyle, iktisadi düşüncede okul çağı başlamıştır. Fizyokratların iktisadi düşüncesi çok kısa süre etkili olmuş bir iktisat teorisi sistemidir. Fizyokratlar Adam Smith'in düşünce sistemini büyük ölçüde etkilemiştir.¹⁴

Fizyokratlar, zenginliğin kaynağının toprak, yani tarıma dayalı üretim olduğunu savunmuşlardır. Fizyokratlara göre, bir toplumda ihtiyaçların karşılanabilmesi, zenginliğin artırılabilmesi için doğal yasalara uygun ilkelerin benimsenmesi gerekmektedir. Böylece ihtiyaçların tatmin edileceği, doğal hakların sonuna kadar kullanılacağı bir iktisadi ve

¹¹ Savaş, a.g.e., s.142

¹² Tufan Samet Özduvak, **İktisadi Düşünce Okulları**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2011, s. 2

¹³ Neşe Erim, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2014, s. 15

¹⁴ Kazgan, a.g.e., s.64

toplumsal düzen yaratılabilir. Doğal düzen ve doğal yasa, girişim özgürlüğü, sözleşme özgürlüğü ve mülk edinme özgürlüğünü ifade etmektedir.¹⁵

Fizyokratların, üretim teorisi, gelir dağılımı teorisi ve tek vergi teorisi olmak üzere üç önemli teorisi mevcuttur:

Üretim Teorisi; Fizyokratlar, ekonomik büyümeyi tarımsal ürün artışı ile açıklamışlardır. Onlara göre tek verimli faaliyet alanı tarımdır. Tarım, aldığından kat kat fazlasını geriye vermektedir. Elde edilen fazlalığa “net hasıla” ya da “milli gelir” adı verilmiştir. Sanayi ve ticaret sektörleri kısır sektörlerdir. Bu sektörler tarımdan aldıkları girdiler üzerinde basit şekli değişiklikler yapmaktan öteye gidemezler. Bu nedenle tarım sektörü, büyümeyi gerçekleştirecek faktör olan sermaye birikiminin temelini oluşturacak tek sektördür.

Gelir Dağılımı Teorisi; Dr. Quesnay, fizyokrasi okulunun en önemli temsilcisidir. Dr. Quesnay’a göre toplum üç sınıftan oluşur. Bunlar; toprak sahipleri, toprağı kiralayıp işleten ve verimli sınıf olarak kabul edilen çiftçiler ve kısır sınıf olarak bilinen sanayiciler ve tüccarlardır. Dr. Quesnay’a göre, bu sınıflar arasında bir gelir dolanımı ve dağılımı ilişkisi vardır. Şöyle ki; çiftçilerin üretimi neticesinde oluşan gelir, toprak sahipleri ve sanayiciler arasında dağılıma ve dolanıma girdikten sonra tekrar çiftçilere geri döner. Bu ilişki “İktisadi Tablo” ile ortaya konulmuştur. İktisadi tablonun ilk makroekonomik model, ilk gelir dağılımı modeli olduğu, diğer taraftan gelir denge ve input-output analizlerine öncülük ettiği kabul edilir.

Fizyokrasi düşüncesindeki Tek Vergi Hipotezi, net hâsıla anlayışının bir sonucudur. Net hasılayı sağlayan toprak olduğuna göre, sadece tarım sektörü vergilendirilmelidir.

Doğal kanunlar, doğal düzen, tanrının görünmez eli ekonomide işleyen en temel mekanizma olduğundan hem iç hem de dış ticaret konusunda özgürlükleri sağlamak Fizyokratların varsayımlarındandır. Ticaret her ne kadar servet ve katma değer yaratmasa bile doğal düzene uygundur ve doğal kanunlara göre işlemektedir. Bu nedenle iç ve dış ticaret serbest olmalıdır. İç ve dış ticareti engelleyici ticaret vergileri, gümrük vergileri ve

¹⁵ Erim, a.g.e., s. 26

tarifeleri, kotalar kaldırılmalıdır. Çünkü bunlar doğal düzene aykırı uygulamalardır. Ancak Fizyokratlara göre ticarete ortak olan tüm taraf ülkelerin aynı anda fayda elde etmesi imkânsızdır. Dış ticarete başvurulacaksa öncelikle tarımsal ürünlerin ihracatına başvurulmalıdır. Çünkü diğer faaliyetler net hâsıla yaratmadığından ekonomik anlamda kâr getiren bir dış ticaret faaliyeti olamazlar.¹⁶

1.2.2. Klasik Büyüme Modeli

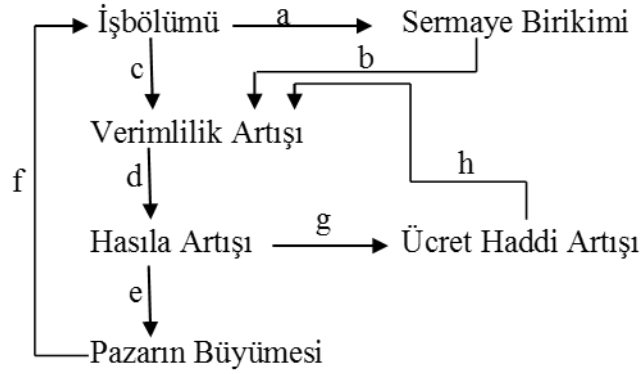
Teoride, klasiklerden günümüze çeşitli büyüme modelleri geliştirilmiş ve bu modellerde dış ticarete direkt veya dolaylı yer verilmiş ve analiz edilmiştir. Klasik büyüme modeli Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1834), John Stuart Mill (1806-1873) ve James Mill (1773-1836), T. Robert Malthus (1776-1834), John Ramsey McCulloch (1789-1864) gibi klasik iktisatçıların fikirlerini yansıtmaktadır. Klasik büyüme modeli gerçeklere uyduğu için değil, sadece ilk sistemli büyüme teorisi olması bakımından önemlidir. 18. yüzyılın son çeyreğine 19. Yüzyılında büyük bir kısmına damga vuran Klasik ekolün kuruluşunda en büyük pay David Ricardo'ya aittir. Bu açıdan Klasik büyüme modeli Ricardo'nun büyüme modeli olarak anılmaktadır.¹⁷ Fakat büyüme konusunda Adam Smith'in görüşleri diğer Klasik yazarlardan önemli ölçüde farklı olduğu için çalışmada ayrı bir model olarak ele alınacaktır.

Adam Smith'in 25 yılda tamamlanan Milletlerin Zenginliği'nde geliştirdiği büyüme modeli, işbölümü kavramı üzerine inşa edilmiştir ve zenginliğin temelinde işbölümü vardır.

¹⁶ Özdurak, a.g.e., s. 11

¹⁷ Mükerrerem Hiç, **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, İstanbul: Menteş Kitabevi, 1994, s.14

Şekil 1: Adam Smith'in Büyüme Modeli: İş Bölümü ve Büyüme

Kaynak: Ünsal, 2007: 45.

Adam Smith'in büyüme modeli Şekil 1'de gösterilmiştir. Adam Smith'e göre işbölümü teknolojik ilerlemeye (a) yol açar. İş bölümü ve iş bölümünün neden olduğu teknolojik ilerleme birlikte emeğin verimliliğinin artmasına (b ve c) neden olur. Emeğin verimliliğindeki artış, hasılanın artmasına (d) ve ülkenin zenginleşmesine yol açar. Hasıla artınca pazarın büyüklüğü (e) ve talep artar. Pazarın büyümesi ise yeniden işbölümüne (f) yol açar.¹⁸

Adam Smith'e göre insanların doğasında işbölümü vardır ve emeğin verimliliğinin artması işbölümünün gelişmesine bağlıdır. Bir imalat alanında işbölümüne gitmek, işi bir takım alt gruplara ayıracağı için işçilerin becerisini arttırır.¹⁹

Adam Smith'e göre büyüme kendi kendini besleyen bir süreçtir, bu süreç içine giren ekonomilerde sermaye birikimi, nüfus ve gelir gittikçe artan bir hızla yükselir. Ancak artan verim sonuna kadar devam etmez. Kârlar zamanla sıfıra düşer, sermaye birikimi ve bununla birlikte nüfus ve gelir artışı durur, sonuç olarak ekonomi durgunluk sürecine girer. Fakat Adam Smith'deki durgunluk süreci iyimser bir süreçtir.

Adam Smith, piyasada tam rekabet şartlarının geçerli olduğunu varsaymış ve yatırımların en kârlı alanlara yönelmesi için fiyat mekanizmasına terkedilmesini ve tam

¹⁸ Ünsal, **İktisadi Büyüme**., s.45

¹⁹ Şiir Erkök Yılmaz, **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, Ankara: Efil Yayınevi, 2010, s.17

serbestiyi savunmuştur.²⁰ Smith'e göre devlet müdahalesi tekelliliğe yol açar. Tekelci eğilimler ise kaynakların yanlış alanlara yığılmasına neden olur. Smith tam rekabet ortamı yaratması açısından devlete bir takım görevler yüklemiştir. Bu yükümlülüklerin dışında devletin ekonomiye karışmasını istemez. Devletin etkin olmasını istediği alanlar, askeri güvenlik, savunma, adaletin sağlanması, özel mülkiyet ve girişimin özendirilmesi gibi alanlardır.

Smith, dış ticarete müdahaleye de kaynak israfına neden olacağı düşüncesiyle karşıdır. Verimsiz alana yönelen sermaye, tasarruf artışı sağlamaz, sonuçta toplumda refah artışı da olmaz. Smith, gümrük, kota ve yasaklara hiçbir haklı gerekçe tanımaksızın karşı çıkarken, ihracata sübvansiyon verilmesi, ihracatta vergi iadesi gibi konularda korumacılığa karşı çıkmaz. İthal ve ihraç malı arasındaki maliyet oranını bozmamak için ithal malına ihraç malı kadar vergi konmasından da yanadır. İthal malı iç piyasada vergilendirilmiyorsa ancak o zaman, ithal malından, ihraç malının vergi yükü oranında gümrük vergisi alınmasını uygun bulur. Smith'e göre dış ticaretin mutlaka ihracat=ithalat biçiminde dengede olması gerekmez. Denge her iki ülkenin dış ticareten aynı ölçüde kazançlı olduklarını gösterir ancak dış ticaret yapmak başlı başına ülkeler açısından bir kazançtır o nedenle dış ticaret açığı durumu bile endişe verici bir işaret sayılmaz, olsa olsa karşı ülkeye kıyasla daha az kazanç sağlandığını belirtir. Adam Smith'e göre dış ticaret kaynakların en verimli alanlara gitmesini sağlar, bu açıdan kıt faktör sermayenin verimliliğini yükseltir. Dış ticaret üretim fazlasının satılabilmesini sağlar.²¹

Adam Smith'e göre, dış ticaret uluslararası işbölümüne yol açarak da ticarete katılan ülkelere kazanç, dünya refahına katkı sağlar. Serbest dış ticaret ortamında ülkeler ancak rekabet üstünlüğüne sahip oldukları dallara ağırlık verip o dallarda uzmanlaşacakları için hem mevcut kaynaklarını en verimli alanlara yığarak dağılımını iyileştirecekler, hem de tüketicilerin en ucuz ve en kaliteli ürünleri tüketmelerini sağlayarak refah artışına yol açacaklardır. Bunun için ülkeler arasında mutlak maliyet üstünlüğünün olması yeterli koşuldur. Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Kuramı bu görüşlere dayanır.²² Mutlak Üstünlükler Teorisine göre, bir ülke, karşı ülkeye göre, hangi malları daha düşük maliyetle üretiyorsa, o malların üretiminde uzmanlaşmalı; düşük maliyetle ürettiklerini ihraç ederken

²⁰ Hiç, a.g.e., s.27

²¹ Yılmaz, a.g.e., s.19

²² Yılmaz, a.g.e., s.20

iç maliyetleri yüksek malları ithal etmelidir. Buradaki maliyet kavramı yalnızca homojen bir faktör olan emeği içermektedir.²³

David Ricardo'nun Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Prensipleri (1813), başlıklı eserde geliştirdiği büyüme modeli, azalan verimler ve gelirin ücret (işçiler), rant (toprak sahipleri) ve kâr(kapitalistler) biçimindeki dağılımı üzerine inşa edilmiştir.²⁴ Ricardo, aslında doğrudan büyüme konusunu değil, uzun dönemde üretim faktörleri paylarının ne olacağını yani gelir bölüşümü sorununu incelemiştir.²⁵

Ricardo'ya göre bir ülkenin zenginliğini arttırmanın yolu sanayileşmeden geçer. Sanayi teknolojik gelişmelere bağlı olarak verimliliğin arttırılabileceği en önemli üretim dalıdır. Tarımda da yeni tekniklerle verimliliği arttırmak mümkündür, ancak, tarım, genelde azalan verimlerle çalışan bir alandır ve tarımda toprak kısıtı vardır. Dolayısıyla verimliliğin arttırılabileceği kesim sanayidir. Fakat tarımdaki azalan verimler ve kısıtlı topraklar, sanayi kesiminden sağlanacak kazancı da gölgeleyecek boyuttadır.²⁶

Ricardo, nüfus artışının zorunlu olarak gıda maddelerine olan talebi arttıracığını, gıda maddelerine olan talep artışının ise tarımsal faaliyetleri hızlandıracağını ileri sürmüştür. Bu durumda önce en verimli topraklar işlenecek, fakat bu verimli topraklar ihtiyacı karşılamaya yetmeyince daha düşük verimli topraklar da işlenmeye başlayacak, sonuçta ise tarımsal ürünler daha güç koşullarda ve daha yüksek maliyetle üretileceğinden gıda maddelerinin fiyatları artacaktır.

Öte yandan, nüfusun artması ve sermaye birikimi, ekonomide rantın payını giderek yükseltecektir. Nüfus artışına paralel olarak çalışanların sayısı arttığından toplam hasıla içinde ücretin payı da yükselecektir. Bir yandan rantın, diğer yandan ise ücretin payının artması kârları düşürecek ve kârların gittikçe gerileyerek sermaye birikimine imkân vermeyecek kadar azalması, yatırımların durmasına ve sistemin de durgunluğa itilmesine sebep olacaktır. Bu noktada, ücretler doğal ücret düzeyinde gerçekleşecek, nüfus artışı

²³ Seyidoğlu, a.g.e., s. 27

²⁴ Ünsal, **İktisadi Büyüme**, s. 60

²⁵ Hiç, a.g.e., s.14

²⁶ Yılmaz, a.g.e., s.24

duracak, net yatırım artışı olmayacak ve büyüme duracaktır. Bu noktadan sonrası, yoksulluk, açlık ve felakettir. Ricardo'nun büyüme modeli kötümser bir modeldir.²⁷

Ricardo, insanlığı beklediğini öngördüğü bu büyük felaketin önlenmesi için fiziksel sermaye stoku (K) birikiminin ve ekonomik büyümenin sürdürülmesini sağlayacak öneriler geliştirmektedir. Ricardo'ya göre bunun tek yolu birim rant düşürülerek birim kârın her zaman sıfırdan büyük tutulmasıdır. Birim rantın düşürülmesi ise iki yolla mümkündür: Bunlardan birincisi toprak miktarını arttırmaktır ki bu çok güçtür. İkinci ve daha kolay olanı ise gıda maddeleri ithali serbest bırakılarak, gıda maddeleri fiyatındaki artışların sınırlandırılmasıdır. Ricardo, tam bu noktada, dönemin İngiltere'sinde uygulanan ve tahıl ithalini yasaklayarak birim rantın artmasına yol açan Tahıl Yasası (Corn Law)'nın kaldırılmasını önermiştir. İngiltere'de tahıl ürünleri maliyetinin diğer ülkelerden daha düşük olduğu iddiasına karşı da bu önerisini Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı ile desteklemiştir. Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı'na göre, bir ekonomi, mutlak olarak değil, göreceli olarak en düşük maliyetle ürettiği malın üretiminde uzmanlaşmalıdır.²⁸ Dış ticaret, Ricardo'ya göre rantların ve ücretlerin artmasını önleyebilecek yollardan biridir. Dış ticaret, mevcut üretim faktörleri ve veri teknoloji ile çalışılması durumunda bile toplam üretimi arttırabilir çünkü dış ticaret yapmak kaynakların daha iyi dağılımını sağlamak demektir. Dış ticaret, gıda maddeleri ithaliyle hem geçimlik ücretlerdeki yükselme eğilimini törpüler, hem de verimsiz topraklara yönelmeyi geciktirerek rantların artma hızını kesebilir.²⁹

1.2.3. Marksist Büyüme Modeli

Marx, iktisadi büyümeyi, 19. Yüzyılın gelişen sanayileşme hareketi sırasında, daha çok İngiliz kapitalizmine ve tam rekabet piyasasına dayanarak incelemiştir. Ona göre, kapitalizm dinamik, hareketli ve dengesizlik yaratan bir sistemdir. Kapitalistlerin, fiyatları düşürmek amacıyla kendi aralarında yaptıkları rekabet, hızlı bir teknolojik gelişmeyi zorunlu kılmaktadır. Teknik gelişmeler ve yatırımlar üretimi arttırır ve büyümeyi hızlandırır. Büyüme sürecinde, teknik ilerlemeler ve yatırımlar büyük rol oynadığından, büyüme hızı da, yatırımların artışına veya azalışına göre değişime uğrayacaktır. Yani

²⁷ Yalçın Acar, **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, Bursa:Dora Yayıncılık, 2008, s.62

²⁸ Enver Alper Güven, **Ekonomik Büyüme Kuramları**, Ankara: Karahan Kitabevi, 2011, s.32

²⁹ Yılmaz, a.g.e., s.25

kapitalist sistemde üretim artışı üretim faktörlerine sahip olanların verecekleri kararlara, onların stratejilerine ve davranışlarına bağlıdır. Bu nedenle üretim ve tüketim arasında dengesizlikler ortaya çıkmaktadır.³⁰

Karl Marx'ın büyüme modeli emek–değer teorisine dayanmaktadır. Marx, emek değerini üç bölüme ayırmaktadır. Bunlar sabit sermaye (*C:üretimde kullanılan sermaye*), değişken sermaye (*V:beşeri emek girdisi*) ve artık değerdir (*S:üretim sürecinde kullanılan emek ve sermayenin üstündeki ve ötesindeki aşırı değer*).³¹

Bu tanımlamalar Marx'ın analizinde önemli yer tutmaktadır. Çünkü Marx'a göre iktisadi büyümenin seyrini belirleyen üç önemli oran bu tanımlamalar sayesinde ortaya çıkmaktadır.

$$\text{Artı Değer Oranı} \quad : s = \frac{S}{V}$$

$$\text{Kâr Haddi} \quad : r = \frac{S}{C+V}$$

$$\text{Sermayenin Organik Bileşimi} \quad : c = \frac{C}{C+V}$$

Sermayenin işgücüne ayrılmış bölümü üretim sürecinde değerini değiştirmektedir. Bu bağlamda artı değer değişken sermayenin kullanımından kaynaklandığını söylemek mümkündür. O halde üretilen malın değeri (toplam değer y), sabit sermaye (c), değişken sermaye (v) ve artı değer (s) toplamından oluşmaktadır.³² Yani;

$$y = c + v + s \quad (1)$$

olmaktadır.

³⁰ Ali Özgüven, **İktisadi büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma ve Japon Kalkınması**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1988, s.23

³¹ İlker Parasız, **Ekonomi Sözlüğü**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999, s.173

³² Hiç, a.g.e., s.33

Her bir malın içinde yer alan bu değer kategorileri toplumsal açıdan da gelir kategorilerini oluşturmaktadır. Üretim sırasında işçilerin ücreti karşılığı yaratılan değer, aynı zamanda işçi kesiminin gelirini, yani onların tüketim fonunu, satın alma gücünü oluşturmaktadır. Aynı biçimde üretim sırasında işçilerin ücret karşılığı olmaksızın yarattıkları artık değer yani kapitalistin kârı, onların tüketim fonu olmaktadır. Bir başka deyişle, bir ekonominin kendini yenilemesi hem talep biçiminde piyasaya dönecek olan bu tüketim ihtiyacını karşılamaya, hem de mevcut sermaye stokunu yerine koymaya yetecek biçimde değer yaratmasına bağlıdır. Ekonomide üretilen tüm mallar tüketim mallarından ibaret olmadığına göre, yatırım malları üreten kesim ile tüketim malları üreten kesim arasında ortaya çıkacak bir oransızlık ekonominin kendini yenilemesine olanak vermeyeceği gibi ekonomide üretim fazlaları sorunu da kendiliğinden ortaya çıkacaktır.³³

İki kesimli böyle bir modelde Marx önce “basit yeniden üretim” dediği üretimde olması gereken koşulları incelemiştir. Basit yeniden üretim, üretimin aynı ölçekte, aynı teknoloji ile aynı miktarda yinelenmesi olayıdır. Basit yeniden üretim gerçekte, rastlanması olanaksız bir üretim biçimidir. Daha çok soyut bir durumu anlatır.

Basit yeniden üretimin olabilmesi için yatırım malları üreten kesimin (Kesim I), hem kendisindeki, hem de Kesim II yani tüketim malları üreten kesimdeki sabit sermayeyi yenilemesi gerekir. Bunun için de basit yeniden üretimin birinci koşulu Kesim I’ce üretilen toplam ürünün Kesim I ve II de kullanılan sabit sermayelerin toplamına eşit olmasıdır.

Basit yeniden üretim için ikinci koşul: Kesim I ve Kesim II’de çalışan işçilerle, Kesim I ve II’deki sermayedarların tüketim için ayırdıkları gelirin Kesim II’nin üretimi ile karşılanmasıdır. Ancak gerçek hayatta her iki koşulu da sağlamak son derece zordur. Üretim için üretim yapan kapitalist bir ekonomide kapitalistlerin kendiliklerinden bu denge koşuluna uymaları beklenemez. Artık değer gerçekleşmesi üretimdeki oransızlıklar sonucu ortaya çıkan bir talep boşluğu yüzünden gecikebilir veya olanaksızlaşır.³⁴

³³ Yılmaz, a.g.e., s.42

³⁴ Yılmaz, a.g.e., s.44

İki kesimli modelden kaynaklanan talep yetersizliği Marx'a göre iki yoldan aşılabilir. Birincisi, altın veya dolaşım aracı olarak kullanılacak kıymetli madenleri üretenlerin artık değerine başvurmaktır.

Marx'ın bulduğu ikinci çözüm yolu dış ticarettir. Dış ticaret her iki durumda da yardımcı olabilir. Birinci durumda, P'nin elinde para biçiminde duran malların değerlerini tüketim mallarına dönüştürebilmek için, ikinci durumda da mal fazlasının kullanılması için yardımcı olur. Dış ticaret yalnızca belli öğelerin yerine yenilerini koymaz, dış ticaret çelişkileri daha geniş bir alana aktarır ve o çelişkilere daha büyük bir boyut verir.

Kapitalizmin azalan kâr oranları eğilimine bağlı olarak er geç bunalıma sürükleneceği tezini savunan Marx için dış ticaret, bu eğilimi etkilediği için ve etkilediği sürece önemlidir.³⁵ Marx'a göre bir ülkenin ihraç ürünleri onun değerce en ucuza mal ettiği ürünlerdir. Dış ticarete konu olan ürünler karşılığı ithal ettikleri de değerce ucuza gelecektir. Bu yolla dış ticaret tarım ürünlerinin ucuza elde edilmesine yardımcı olarak geçimlik ücret düzeyinin yükselmesini önler, ihraç ürünleri karşılığı satın alınan sabit sermaye malları da değerce ucuza gelecektir. Böylece kâr oranlarındaki düşme eğilimi ertelenecektir. Marx'da dış ticaret aynı zamanda ülkeler arasında değer transferine de aracılık eder. Marx sermayenin uluslararası akışkan olduğunu kabul eder.

1.2.4. Schumpeter Büyüme Modeli

Joseph Schumpeter'in ekonomik büyüme hakkındaki görüşleri, *The Theory of Economic Development* (1911), *Business Cycles* (1939) ve *Capitalism, Socialism and Democracy* (1950) eserlerinde yer almıştır.

Schumpeter de Marx gibi, tarihci bir metot kullanmış ve kapitalizmi tarihi bir olay olarak ele almıştır. Fakat Schumpeter'de Marx'ın görüşlerinin aksine, kapitalist sistem başarı ile yürüyecek ve sistemin getirdiği üretim artışı işçilerin de ücretini ve refahını arttırabilecektir.³⁶

³⁵ Yılmaz, a.g.e., s.45

³⁶ Hiç, a.g.e., s.55

Schumpeter, ekonomide girişimciliğin ve yeniliklerin rolünü en iyi açıklayan iktisatçılardan biridir. Schumpeter'e göre başlangıçta ekonomi durgun bir yapıya sahiptir. Kârın ve faizin çok düşük olduğu bu safhada girişimci yeni bir üretim tekniği veya yeni bir ürün bularak ekonomide bir hareket yaratır. Bu hareket ekonominin diğer kesimlerine de yansır. Bu şekilde başlayan gelişme süreci içinde, firmalar giderek büyür, sermayedarları çoğalır ve mülkiyet tabana yayılmaya başlar.³⁷

1.2.5. Keynesyen Büyüme Modeli

İktisat tarihinin gelişim sürecindeki en önemli eserlerden bir tanesi Keynes'in, 1936'da yayınlanan "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eseridir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde adından en fazla söz edilen iktisatçı olan Keynes'in Genel Teori 'de geliştirdiği analizin arkasında, klasik modelin gerçek dünyanın işleyişini açıklamakta 1929 yılından itibaren yetersiz kalması yatmaktadır. 1929 yılından itibaren sanayileşmiş batı ekonomileri büyük bir durgunlukla karşı karşıya kalmışlar ve klasik modelin tam istihdam öngörüsü ile çatışan bu somut durum karşısında iktisatçıların ve politikacıların klasik modele duydukları güven azalmıştır. İktisatçılar gerçek hayatın işleyişini ve büyük bunalımı açıklamayı amaçlayan alternatif bir model arayışına girmişlerdir. Büyük bunalımın teorik düzeydeki en önemli ürünü Keynes'in Genel Teori 'si olmuştur.³⁸

Keynes, iktisadi düşünceye önemli bir yenilik getirerek klasik görüşün aksine, ekonomilerin genellikle eksik istihdamda dengeye geldiklerini ifade etmiştir. Klasik iktisatçıların düşündükleri şekilde işgücünün tamamını üretime katacak bir denge, Keynes'e göre çok ender rastlanan bir durumdur. Bu tespitinin yanı sıra Keynes, ekonomilerin durgunluğu atlatabilmelerinin çaresinin talebin genişlemesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Genişleyen talep stokları eritecek, eriyen stoklar yatırımları teşvik edecek, artan yatırımlar büyümeyi hızlandıracak ve böylece eksik istihdam dengesinden tam istihdam dengesine doğru yürünmeye başlanacaktır.³⁹

Keynes, durgunluk halinde bulunan bir ekonominin durgunluktan kurtulup büyümeye başlayabilmesi için ilk ivmeyi nasıl ve nereden alabileceği konusu üzerinde

³⁷ Acar, a.g.e., s.75

³⁸ Erdal M. Ünsal, **Makro İktisat**, Ankara: İmaj Yayınevi, 2007, s.32-33

³⁹ Acar, a.g.e., s.78

durmuştur. Büyüme halinde olan bir ekonominin sorunları Keynes'te ikinci planda kalmaktadır.⁴⁰ Keynes dış ticarete de iç denge sorunları ışığında yaklaşır. Keynes için önemli olan ülkelerin niçin dış ticaret yaptıkları, dış ticaretten hangi durumlarda kazançlı, hangi durumlarda zararlı çıktıkları değildir. Keynes'in araştırdığı, dış ticaret dengesinin fazla veya açık vermesi hallerinde bunun ekonomiye olası etkileridir.⁴¹

Keynes'te yaratılan bir gelirin etkin talep biçiminde ekonomiye dönmesi çok önemlidir. Olaya bu açıdan yaklaşıncı, Keynes'e göre, ithalat, ülkenin dışına kaçan harcama biçiminde ekonomiye dönmeyen gelirdir, yani bir sızıntıdır. Bu sızıntının derecesini belirleyen ülkenin gelir düzeyidir ve kişilerin harcanabilir gelirlerinin bir fonksiyonudur. Durum böyle olunca ihracat da karşı ülkenin gelir düzeyinin bir fonksiyonudur.

Keynes ödemeler bilançosu sorununa yaklaşımında fazla veren bir bilançoğu savunmaktadır. İster artan ihracat, ister azalan ithalat biçiminde olsun fazla bakiye veren bir dış ticaret bilançosu yabancı ve yerli bir yatırım gibi istihdam artışlarına yol açar. Fazla bakiye veren bir dış ticaret bilançosu aynı zamanda dolaşımdaki para miktarında bir artışa neden olur, bu da beraberinde faizleri düşüreceğinden yatırımın maliyeti azalır ve yatırım harcamalarında artış görülür.

Keynes'e göre bir ülkede mal hareketlerine bağlı olarak her an bir denge ve dengesizlik görülebilir ve dış dengeyi sağlamak için kullanılacak tek araç Merkez bankalarının faiz oranlarını ayarlama yetkisidir. Merkez bankaları faiz oranlarını yükselterek sermayenin yurt dışına kaçışını engellemekle, dış ticaret açığını dengelemeye çalışabilirler. Bu iç dengesizliğe yol açabilir fakat Keynes' e göre hem iç, hem de dış dengeyi sağlayabilecek bir banka faiz oranına ulaşılabilir.⁴²

Keynes'e göre, serbest dış ticaret politikası ancak tam istihdam koşullarında kaynakların daha iyi dağılımını sağlayarak refah artışına neden olur. Eksik istihdam durumunda koruyucu dış ticaret politikası ile istihdam artışı yaratılmaya çalışılmalıdır.

⁴⁰ Acar, a.g.e., s.81

⁴¹ Yılmaz, a.g.e., s.131

⁴² Yılmaz, a.g.e., s.132-133

1.2.5.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Uzun dönemde Keynesgil temel makroekonomik modeli genişletmeye yönelik ilk girişim Roy Harrod ve Evsey Domar tarafından yapılmıştır. Harrod-Domar büyüme modeli, teoride büyümeyi ilk kez sistematik olarak ele alan model konumundadır. Post-Keynesyen büyüme modeli olarak da adlandırılmaktadır. Model; Keynes'in büyüme ile ilgili statik görüşlerinin, dinamik hale getirilmesi ile oluşturulmuştur. Modele, Keynes'in göz ardı ettiği yatırımların kapasite arttırıcı etkisi dâhil edilmiştir. Harrod eksik istihdam dengesinden yola çıkarak tam istihdam dengesini veren büyümenin yollarını aramıştır. Domar ise tam istihdam dengesinden yola çıkarak tam istihdamın sürdürülebilmesini sağlayacak büyüme oranı üzerinde durmaktadır.⁴³ Harrod-Domar büyüme modelinin vurguladığı temel prensip net yatırımın ikili etkisidir. Net yatırım bir yandan üretime yönelik bir talep oluştururken öte yandan çıktı üretmek için ekonominin kapasitesini arttırmaktadır.⁴⁴ Birbirinden bağımsız olarak yapılan bu çalışmalar yürüttükleri varsayımlar ve ulaşılan sonuçlar bakımından benzerlik taşıdıklarından modeller birlikte anılmaktadır.

1.2.5.1.1. Harrod Büyüme Modeli

Harrod, Keynes'in analizlerine dayanarak, ekonomide eksik istihdam dengesinden devamlı bir tam istihdam dengesine varmanın yollarını araştırmıştır. Keynes'in makrostatik açıdan incelediği sorunu, Harrod, makro-dinamik açıdan ele almıştır.⁴⁵

Harrod, büyüme modelinin dayandığı temel varsayımlar şunlardır:⁴⁶

1. Tek mallı, kapalı bir ekonomi, devlet etkinliği yoktur, tüketim ve tasarruf oranı sabittir, faiz oranları ve mal fiyatı, merkez bankasının para politikaları sonucu olduğundan sabittir.
2. Tasarruf fonksiyonu $S=s.Y$ ve marjinal tasarruf eğilimi s' 'dir.
3. Tasarruf yapanlarla, yatırım yapanlar farklı kişilerdir.

⁴³ Özgüven, a.g.e., s.98

⁴⁴ İlker Parasız, **Ekonomik Büyüme Teorileri**, s.89

⁴⁵ Acar, a.g.e., s.83

⁴⁶ Nesrin Yıldırım, **İktisadi Büyüme Teorisi**, Ankara: Barış Kitabevi, 2011, s.29

4. Yeterli boş kapasite bulunmaktadır. Bu nedenle çarpan sürecinde fiyat düzeyi sabit kalır.
5. Sermaye kat sayısı (V) hızlandırıcı olarak anılır ve işletmelerin davranışlarıyla, teknolojik gelişmeye bağlıdır.
6. Yatırımlar net yatırımlardır ve sermaye stoku K'nın artışı net yatırımlara bağlıdır ($K=I$). Bu nedenle sermaye stoku, önceki dönemlerin net yatırımları toplamından oluşur. Aşınma-ekskime yatırımları kolaylık olması için analiz dışı bırakılmıştır.
7. Yatırımların miktarı tasarruflar kadardır. ($S=I$)
8. Üretim fonksiyonu Leontief üretim fonksiyonudur. Leontief tarafından oluşturulmuş üretim fonksiyonunda üretim faktörü olarak sermaye ve emek alınmıştır.
9. Nüfus artış oranı n , sabittir.

Harrod birbirinden farklı üç büyüme oranı kabul etmiştir. Bunlar:

1. Gerekli büyüme oranı (G_w)
2. Fiili büyüme oranı (G)
3. Doğal büyüme oranı (G_n)

Harrod'a göre ekonominin dengede olması için gerekli büyüme oranı ile fiili büyüme oranının birbirine eşit olması gerekir ($G=G_w$). Bu durumda, gerek yatırım gerekse tasarruf planları gerçekleşmiş olmakta ve arzu edilmedik yatırım eksikliği veya fazlalığı söz konusu olmamaktadır.⁴⁷ Harrod'a göre dengeli büyümenin şartı bu eşitliktir.

Fiili büyüme oranı, gerekli büyüme oranından büyük olursa ($G>G_w$), yeni sermaye malları üretimine gidilir ve ekonomi genişlemeye başlar.

Fiili büyüme oranı, gerekli büyüme oranından küçük olursa ($G<G_w$), dönem sonu itibariyle gerekenden daha fazla miktarda mal elde kalacağından yeni yatırımlara ihtiyaç duyulmayacaktır. Yani ekonomi daralmaya başlayacaktır.⁴⁸

⁴⁷ Hiç, a.g.e.,s.86

⁴⁸ Yıldırım, a.g.e., s.33

Eğer fiili tasarruf gerekli tasarrufu aşarsa, ekonomide sürekli bir işsizlikle karşılaşılır. Eğer fiili yatırımlar gerekli yatırımları aşarsa ekonomide sürekli bir enflasyon ile karşılaşılır.⁴⁹

1.2.5.1.2. Domar Büyüme Modeli

Domar modeli tam istihdamda sürekli bir büyümenin nasıl gerçekleşeceğini açıklamaya çalışmaktadır.⁵⁰

Domar Büyüme Modelinin dayandığı temel varsayımlar şunlardır;⁵¹

1. Dışa kapalı, kamu etkinliğinin olmadığı, tek bir malın üretildiği, marjinal tüketim ve marjinal tasarruf eğiliminin, faiz oranı ve mal fiyatının sabit olduğu bir modeldir.
2. Tasarruf fonksiyonu $S=s.Y$ şeklindedir. s marjinal tasarruf oranıdır.
3. Tasarruf yapanlarla, yatırım yapanlar farklı kişilerdir.
4. Üretim fonksiyonu Leontief üretim fonksiyonudur. Üretim fonksiyonunda üretim faktörü olarak sermaye ve emek bulunur.
5. Amortisman yatırımları analiz dışı bırakılmıştır. Bu nedenle sermaye stoğu K 'daki artış, net yatırımlara eşittir ($K=I$).
6. Yatırımlar, tasarruflara eşittir ($S=I$)
7. Modelde zaman içerikli gecikmeler yoktur.
8. Teknolojik gelişme modelde yer almaz.

Domar, yatırımların iki yönlü etkisini dikkate alır. Bu etkiler gelir ve kapasite etkisidir.⁵² Net yatırım bir yandan çarpan etkisiyle milli gelir seviyesini belirlerken öte yandan çıktı üretmekle ekonominin üretim kapasitesini artırmaktadır. Büyüyen bir ekonomide gelir artışı ile kapasite artışı dengede tutulduğu sürece işsizlikten ve enflasyondan uzak, dengeli bir büyüme gerçekleşecektir. Eğer yatırımların sağladığı gelir artışı, kapasite artışının üstünde ise sonuç enflasyondur. Eğer yatırımların yol açtığı

⁴⁹ Sabri F. Ülgener, **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, İstanbul: Der Yayınları, 1991, s.417

⁵⁰ Özgüven, a.g.e., s.94

⁵¹ Yıldırım, a.g.e., s.24

⁵² Yıldırım, a.g.e., s.23

kapasite artışı, gelir artışının üstüne çıkarsa işsizlik sorunu ile karşılaşılacaktır. Domar bir tarafı kapasite, diğer tarafı ise gelir etkisini içeren bir denklem yardımı ile sorunun çözülebileceğini ifade etmiştir.

I=Yatırım

s=Marjinal tasarruf eğilimi

P=Sermayenin potansiyel sosyal verimliliğini

Δ =Değişimleri

göstermek üzere, Domar'ın denklemi şu şekildedir;

$$\Delta I \cdot (1/s) = I \cdot P \quad (2)$$

Denklemin sağ tarafı sorunun arz yönü ile ilgilidir. Bir ekonomide, belli bir dönemde yapılan yatırımların toplamı, sermayenin potansiyel sosyal verimliliği ile çarpılarak dönem sonunda gerçekleşen hasıla artışı elde edilir. Denklemin sol tarafı ise sorunun talep yönü ile ilgilidir ve gelir artışını vermektedir.

Büyüyen bir ekonomide, kapasite artışı, kendine eşit miktarda talep artışı ile birlikte yürütülmelidir. Bunun sonucunda ekonomide tam istihdamı sağlamak ve sürdürmek mümkün olur.⁵³

Harrod-Domar büyüme modelleri gelişmiş ekonomiler için kurulmuşlardır. Modellerin temel amacı; ekonomiyi, işsizlik ve enflasyon ortamına sokmadan yürütebilmektir. Gelişmekte olan ülkelerde tek amaç bu olmayıp aynı zamanda ekonominin yeterli bir hızla büyümesi de önem taşımaktadır. Harrod-Domar ise modellerinde işin bu yönü üzerinde hiç durmamışlardır.⁵⁴

Özetle, Harrod-Domar büyüme modeline göre, bir ekonominin fiyat istikrarını koruyarak büyüebilmesi için yatırımların kapasite artırıcı etkisi ile gelir artırıcı etkisinin; tam istihdamı koruyarak büyüebilmesi için de fiili büyüme, gerekli büyüme ve doğal

⁵³ Acar, a.g.e.,s.91

⁵⁴ Acar, a.g.e.,s.92

büyüme oranlarının birbirine eşit olması gerekir. Oysa, sermayenin marjinal etkinliği, marjinal tasarruf ve tüketim eğilimi, nüfus artış oranı ve beklentiler zamanla değişeceğinden bu koşulların piyasa şartlarında kendiliğinden sağlanması pek mümkün değildir. Dolayısıyla bir düzenleyici güç olarak devletin ekonomiye müdahale etmesi istenir. Ayrıca emek faktörü bu modelde bir girdi olarak yer almamıştır.

1.2.6. Neoklasik Büyüme Modeli

Harrod ve Domar modellerinin istikrarsız bir büyüme sonucu vermelerine karşın, Neoklasik iktisatçılar, Neoklasik varsayımlarla çalışan, istikrarlı büyüme modelleri sunmuşlardır. Genel olarak, makroekonomik analiz çerçevesine dayanan talep yönlü Harrod-Domar Modeli'nin aksine, mikro ekonomik analiz çerçevesine dayanan sadece arz yönlü bir yaklaşımdır.

Neoklasik Büyüme Modelinin dayandığı temel varsayımlar şunlardır;⁵⁵

1. Üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getirilidir.
2. Üretim faktörleri azalan verim kanununa tabidir.
3. Dışsallıklar sıfırdır. (Solow modelinde dışsallık yoktur.)
4. Tasarruf oranı sabit ve dışsaldır.
5. Bilgi birikimine bağlı olan işgücünün etkinliği (teknolojik ilerleme), dışsaldır ve model tarafından açıklanamamaktadır.
6. Amortisman oranı, nüfus artış hızı ve teknolojik ilerleme hızı dışsal ve sabittir.

Neoklasik model, dışsal olarak aldığı tasarruf oranı, amortisman oranı, nüfus artış oranı ve teknolojik gelişme oranı gibi yapısal parametrelerin bütün ekonomiler için aynı olduğunu varsaymaktadır. Modelin bu varsayımı, ekonomiler arasında yapısal farklılıklara izin verecek şekilde gevşetilirse yüksek gelirli ülkelerin düşük gelirli ülkelere daha hızlı büyüyebileceği sonucuna varılabilir.⁵⁶

⁵⁵ Güvel, a.g.e.,s.55

⁵⁶ R. Barro ve X. Saia-i-Martin, **Economic Growth**, Singapur: McGraw-Hill Inc., 1995, s.26-29

Neoklasik Büyüme Modeline en büyük katkı Solow ve Swan tarafından yapılmış ve model ağırlıklı olarak Solow modeli olarak anılmıştır. Solow modeli, üretilen çıktının bugün ne kadarının tüketileceği ve gelecek için ne kadarının tasarruf edilmesi gerekeceği sorularının cevapları için bir çerçeve vermektedir. Bir ekonomide tasarruf yatırıma eşit olduğundan tasarruf bir ekonominin gelecek üretimi için sahip olacağı sermaye miktarını belirlemektedir.⁵⁷

Solow büyüme modeli, bir ekonomide sermaye stokundaki büyüme, işgücündeki büyüme ve teknolojideki gelişmenin zaman içerisinde bir ülkenin mal ve hizmet üretiminin toplamını nasıl etkilediklerini göstermek amacıyla tasarlanmıştır.⁵⁸

Solow kendi modelinin dayandığı temeli şu şekilde ifade etmektedir. Harrod-Domar modelinde “üretimde emek ve sermayenin birbiri yerine ikame olanağı yoktur. Bu varsayım terkedilirse, kararsız dengeye ilişkin bıçak-sırtı kurgusu, bu varsayımla birlikte ortadan kalkar”.⁵⁹ Bu yaklaşıma göre üretim fonksiyonu da farklılaşacaktır.

Solow modeli biri üretim fonksiyonu, diğeri de sermaye birikim eşitliği olan iki denklem çerçevesinde oluşturulmuştur. Üretim fonksiyonu olarak Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kabul edilmiştir.⁶⁰

Solow çıktıyı $Y(t)$ olarak tanımlamış ve çıktının her bir bölümünün tüketim, tasarruf ve yatırıma dönüştüğünü belirtmiştir. Çıktının tasarruf edilen kısmı s ve tasarruf oranını da $sY(t)$ 'dir. Sermaye stoku $K(t)$, net yatırımlar ise sermaye stokundaki artış, dK / dt veya \dot{K} şeklinde ifade edilmiştir. Yatırımlar tasarrufa eşittir.⁶¹

Solow' un üretim fonksiyonu çıktı (Y), fiziksel sermaye (K), işgücü (L) değişkenlerinden oluşmaktadır. Bu girdiler herhangi bir t zamanında, çıktıyı (Y) üretmek için bir araya gelirler.

⁵⁷ Parasız, **Ekonomik Büyüme Teorileri**, s.143

⁵⁸ N. G. Mankiw, **Macroeconomics**, New York:Worth Publishers, 2003, s.215

⁵⁹ Robert M. Solow, “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, **Quarterly Journal of Economics**, 70, (1956), s.65.

⁶⁰ Charles I. Jones, **İktisadi Büyüme Giriş**, İstanbul: Literatür Yayınları: 56, 2001, s. 19 – 23, 34.

⁶¹ Solow, a.g.e., s.66

$$Y = F(K, L) = K^\alpha L^{(1-\alpha)} \quad (0 < \alpha < 1) \quad (3)$$

Eşitliğin her iki tarafı L'ye bölünerek üretim fonksiyonu işçi başına çıktı ($y = Y/L$) ve işçi başına sermaye ($k = K/L$) olarak yeniden yazılabilir.

$$\frac{Y}{L} = \frac{K^\alpha L^{(1-\alpha)}}{L} \Rightarrow \frac{Y}{L} = \left(\frac{K}{L}\right)^\alpha \Rightarrow y = k^\alpha \quad (4)$$

Solow büyüme modeli için ekonominin durgun durum büyüme dengesinde olduğu (emek-sermaye oranının sabit olduğu) durumun anlaşılması açısından önem arz eden diğer bir denklem olan sermaye birikimi denklemi ise şu şekildedir:

$$\dot{K} = sY - dK \quad (5)$$

İşçi başına çıktı ve işçi başına sermaye terimleriyle Solow modelinin iki ana denklemi şöyledir:⁶²

$$\begin{aligned} y &= k^\alpha \\ \dot{k} &= sy - (n + d)k \end{aligned} \quad (6)$$

Solow'un bu modelinde ekonomi, uzun dönemde sermayenin azalan getirisi sonucu durağan duruma yakınsar. Yatırım oranındaki (veya tasarruf oranındaki, s) veya nüfus artış hızındaki (n) bir artış büyüme hızını sadece geçici olarak değiştirecek, uzun dönemde etkisiz kalacaktır.

Solow modelinde işçi başına sermayenin durağan durum miktarı $\dot{k}=0$ koşulu altında belirlenmektedir. Yukarıdaki eşitlikler işçi başına sermaye ve çıktının durağan durumlarını belirlemek için bu koşulu kullanmaya olanak sağlamaktadır. İlk eşitlik ikinci denklemde yerine yazılırsa,⁶³

⁶² Jones, a.g.e.,s.24

⁶³ Jones, a.g.e.,s.24

$$\dot{k} = sk^\alpha - (n + d)k \quad (7)$$

temel büyüme denklemi elde edilir.

Solow 'un temel tezi, uzun dönemde ekonominin kararlı büyüme sergileyeceğidir. Kararlı büyüme, kişi başına sermaye donanımının uzun dönemde erişeceği denge konumunu ifade etmektedir. Buna göre teknolojinin değişmediği varsayımı altında, ekonomik dinamikler kişi başına sermaye donanımını önce belirli bir noktaya çekecek, sonra da kişi başına sermaye donanımının bu düzeyde kalmasını sağlayacaktır. Bu durumda, çalışan kişi başına sermaye donanımı değişmediği takdirde, kişi başına üretimin de sabit kalması gerekecektir. Diğer taraftan, büyüyen nüfusa karşılık kişi başına sermaye donanımının sabit kalması için, sermaye miktarının nüfus hızı ile aynı oranda artması gerekecektir.⁶⁴

Solow modelinde ekonomide kalıcı büyüme sağlayabilmek için teknolojik gelişme de modele dahil edilmelidir. Bu üretim fonksiyonuna teknoloji değişkeni eklenerek yapılmaktadır:

$$Y = F(K, AL) = K^\alpha (AL)^{1-\alpha} \quad (8)$$

A teknoloji düzeyini gösterir ve zaman içinde sabit g oranı ile büyür:

$$\frac{\dot{A}}{A} = g \quad (9)$$

Teknolojik gelişme A'nın zaman içinde artmasıyla olur. Teknoloji işgücü ile çarpıldığından işgücünün verimliliğini-etkinliğini arttırmaktadır.

Teknolojinin de yer aldığı Solow modelindeki sermaye birikim denklemi öncekiyle aynıdır:

$$\dot{K} = sY - dK \quad (10)$$

⁶⁴ M. Merih Paya, **Makro İktisat**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2001, s.438

Eşitliğin her iki tarafını K 'ya bölersek;

$$\frac{\dot{K}}{K} = s \frac{Y}{K} - d \quad (11)$$

Zaman içinde Y/K oranı sabitse sermayenin büyüme hızı $\frac{\dot{K}}{K}$ da sabit olur, çünkü s ve d sabittir. Y/K nın sabit olması için hem üretim Y hem de sermayenin K aynı hızlarda büyümesi şarttır. Sermaye, üretim ve tüketimin sabit hızla büyüdüğü duruma dengeli büyüme süreci denir.

Teknolojinin de yer aldığı modelin büyüme sonuçlarını görmek için üretim fonksiyonunu (8) işçi başına çıktı cinsinden yeniden yazarsak:

$$y = k^\alpha A^{1-\alpha} \quad (12)$$

(12) numaralı denklemin logaritmasını ve türevini alırsak:

$$\frac{\dot{y}}{y} = \alpha \frac{\dot{k}}{k} + (1-\alpha) \frac{\dot{A}}{A} \quad (13)$$

İşçi başına çıktıdaki büyümeyi g_y ve işçi başına sermayedeki büyümeyi g_k olarak gösterirsek;

$$g_y = g_k = g \quad (14)$$

eşitliğini yazabiliriz. Yani Solow modelinde dengeli büyüme sürecinde, işçi başına çıktı ve işçi başına sermaye dışsal teknolojik değişme hızında (g) büyümektedirler.

Teknolojinin yer aldığı Solow modelinde artık k değişkeni uzun dönemde sabit kalmamaktadır. Yeni modeldeki durum değişkeni, $\tilde{k} = K/AL$ olacaktır. $g_y = g_k = g$ olduğundan, bu, k/A 'ya özdeştir ve dengeli büyüme çizgisi boyunca sabittir.

Üretim fonksiyonunu \tilde{k} cinsinden yazarsak:

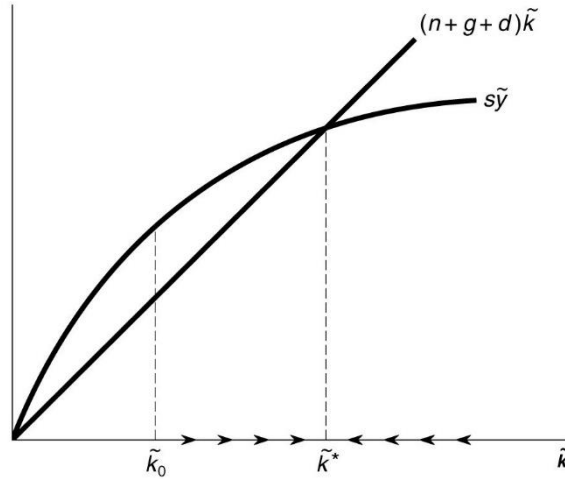
$$\tilde{y} = \tilde{k}^\alpha \quad (15)$$

(15) numaralı denklemi sermaye birikim denklemiyle birleştirirsek:

$$\dot{\tilde{k}} = s\tilde{y} - (n + g + d)\tilde{k} \quad (16)$$

Teknolojik gelişmenin yer aldığı Solow diyagramı Grafik 1'de sunulmuştur. Ekonomi kendi durağan durum dengesinden daha küçük bir sermaye teknoloji oranı (\tilde{k}_0) ile başlarsa, sermaye teknoloji oranı zaman içinde yavaş yavaş yükselir. Çünkü yapılan yatırım miktarı, sermaye teknoloji oranını sabit tutmak için gereken miktardan daha fazladır. Bu ekonominin durağan durumda bulunduğu ve dengeli büyüme sürecinde büyüme gösterdiği \tilde{k}^* noktasındaki $s\tilde{y} = (n + g + d)\tilde{k}$ eşitliği sağlanıncaya kadar devam eder.⁶⁵

Grafik 1: Teknolojik Gelişmenin Yer Aldığı Solow Diyagramı

Neoklasik Okul, Klasik Okulun, hem serbest dış ticaretin mübadeleye katılan her ülke için refahı arttırdığı, hem de dış ticarete sürekli açıkları önleyecek kendiliğinden

⁶⁵ Jones, a.g.e., s.36

denge mekanizmasının işlediği tezini aynen devam ettirmiştir. Neoklasikler, serbest dış ticarete ülkelerarası çıkar uyumu imgesini daha da kuvvetle savunmuşlardır. Serbest dış ticaretin sadece her ülkenin yararına olmakla kalmayıp, aynı zamanda, her ülkede aynı üretim girdilerinin fiyatlarını eşitleyeceği tezi bunun örneğidir.⁶⁶

Neoklasik modelde ülkelerin ticaretten kazanç elde etmelerinin iki potansiyel nedeni vardır, ülkelerin arz koşullarının farklı olması, ülkelerin talep koşullarının farklı olması. Ülkelerin arz koşullarının farklı olmasının nedenlerinden biri üretim faktörlerinin nispi kıtlıklarının her ülkede farklı olmasıdır. Klasik teoride ihmal edilen bu hususa Heckscher ve öğrencisi Ohlin dikkat çekmiştir.⁶⁷

Faktör Donatımı Teorisi olarak da adlandırılan Heckscher-Ohlin Teorisi karşılaştırmalı üstünlüklere değişik bir yorum getirmektedir. Heckscher-Ohlin Teorisi oldukça açık, basit ve rasyonel bir düşünceye dayanır. Bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, üretimi o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder, yani onları daha ucuza üretir ve o alanlarda uzmanlaşır.⁶⁸

Analitik geçerliliğini göstermek üzere dönüşüm ve kayıtsızlık eğrilerine başvuru Heckscher-Ohlin modelinden faktör donatımı teorisinin dışında uluslararası faktör fiyatları eşitliği, gelir dağılımı ve Rybczynski teoremleri türetilmiştir.

Uluslararası faktör fiyatları eşitliği teoremine göre, dış ticaret ülkenin bol olarak sahip olduğu faktörlerin göreceli fiyatını yükseltici, kıt olan faktörün fiyatını düşürücü etki yaparak, ülkeler arasında fiyatların eşitlenmesine yol açar.⁶⁹

Gelir dağılımı teoremine göre, serbest ticaret bol olan (ihracat sektöründe kullanılan) faktörün reel gelirin artmasına kıt olan (ithalata rakip endüstrilerde kullanılan) faktörün ise reel gelirin azalmasına yol açmaktadır.⁷⁰

⁶⁶ Kazgan, a.g.e., s.167

⁶⁷ Ünsal, **Uluslararası İktisat**, s.155

⁶⁸ Seyidoğlu, a.g.e., s. 83

⁶⁹ Seyidoğlu, a.g.e., s. 92

⁷⁰ Ünsal, **Uluslararası İktisat**, s. 172

Rybczynski teoremine göre, ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerinden birinin arzının artması halinde, arzı artan faktörü yoğun olarak kullanan malın üretimi artar, diğer malın üretimi ise azalır.⁷¹

1.2.7. İçsel Büyüme Modelleri

Son yıllarda yapılan çalışmalar, tek başına sermaye birikiminin uzun dönemli ekonomik büyümeyi açıklamada yetersiz kaldığını ortaya koymuş ve beşeri sermaye, bilgi birikimi, araştırma-geliştirme faaliyetleri ile teknolojik gelişme gibi unsurların da büyüme sürecinin açıklanmasında etkili olduğunu göstermiştir. Sermayenin yanı sıra üretim sürecinde kullanılan en önemli faktörlerden biri de emektir. Dolayısıyla çıktı düzeyini arttırmanın öncelikli yolu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan emeğin verimliliğini arttırmaktır. Emeğin verimliliğini arttıran faktör ise bilgidir. Böylece bilgi, malların üretiminde bir girdi işlevi sağlamaktadır. Bilgi akışının sınırsız olduğu günümüz dünyasında, ekonomik büyüme sürecini finansal ve reel sermaye yetersizliğine bağlayan yaklaşımların geçerliliği kalmamıştır.⁷²

İçsel büyüme modelleri, sürekli büyüme yaratmak için biriktirebilir faktörlerde ölçüğe göre sabit getiriye dayanır.

İçsel büyüme modelleri çok sayıda ve çeşitte olmalarına rağmen, ortak noktaları uzun dönem büyüme oranı, ülkeler arasındaki yakınsama ve bazı ülkelerin neden yakınsamayı başaramadıkları sorunlarına çözüm sunuyor olmalarıdır.

İçsel büyüme teorisinde sermayenin hem fiziksel sermayeyi hem de emek girdisinin var olan sermayeyi veya kısaca beşeri sermayeyi kapsadığı kabul edilmektedir. Bir başka ifade ile içsel büyüme teorisi bilgiyi ve beşeri sermayeyi ön plana çıkaran bir model olmaktadır.

İçsel Büyüme Modelleri Neoklasik büyüme teorisinin pratikteki somut gelişmelerle birebir çakışmaması sonucu ortaya çıkmıştır. İçsel büyüme modellerinin kökenleri Smith

⁷¹ Ünsal, **Uluslararası İktisat**, s.180

⁷² Yılmaz ve Akıncı, a.g.e., s.77

(1776), Marx (1867), Schumpeter (1926) ve Arrow (1962) gibi iktisatçılara kadar geriye gider.

Smith modelinde, işbölümü, uzmanlaşma ve teknolojik gelişmeye dikkat çeker. Modelde bilgi ve teknoloji üretim fonksiyonu kapsamında bağımsız bir değişken olarak değil, sermaye stokuna ve işgücüne bağlı içsel bir değişken olarak ortaya konur.

19. Yüzyıl iktisatçılarından Marx da teknolojik gelişmeyi büyüme modellerinde en fazla işleyen ve teknoloji kavramını geniş olarak ele alan iktisatçılardandır. Marx, kapitalist ekonomik sistemin varlığının ancak yeni ürünler ve üretim süreçleri ile devam ettirilebileceğini ve bunun da rekabeti uyaracağını ifade eder.

İçsel Büyüme Modelleri özellikle Schumpeter'in teknoloji ve yenilik fikirlerinden çok yararlanmıştı. Schumpeter kapitalist büyümenin dinamiklerinin anlaşılmasında teknolojik ilerlemenin merkezi rolünü yaşamı boyunca vurgulamıştır.⁷³ Schumpeter'in icat (invention), yenilik (innovation), yaratıcı yıkıcılık (creative destruction) ve girişimci (entrepreneur) kavramlarını yeniden gündeme getiren bu yeni büyüme modellerinde, teknolojik gelişmenin belirli bir niteliği belirgin bir biçimde ön plana çıkmaktadır: Teknolojik ilerleme hep bazı dışsal etkilerle, "birlikte" gerçekleşir. Ancak, bu dışsal etkiler, üçüncü ekonomik birimler üzerinde olumlu etkiler yapan taşma etkileridir.⁷⁴

İçsel büyüme modellerinde;

- Bilgi (knowledge), kısmen veya bazen tamamen gizli bir kamusal mal (latent public good) niteliğindedir. Başka bir deyişle, bilginin kullanımında tüketiciler açısından birbirine rakip olmama ve kimsenin dışlanamaması söz konusudur.
- Teknolojik gelişme sonucu ortaya çıkan bilgiden diğer ekonomik birimlerin ne ölçüde yararlanabildikleri (teknolojik dışsallıklar veya taşmaların derecesi) hayati bir öneme sahiptir.

⁷³ E. Ayten Kaya, "İçsel Büyüme Kuramları", **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:1575, (2004), s.295

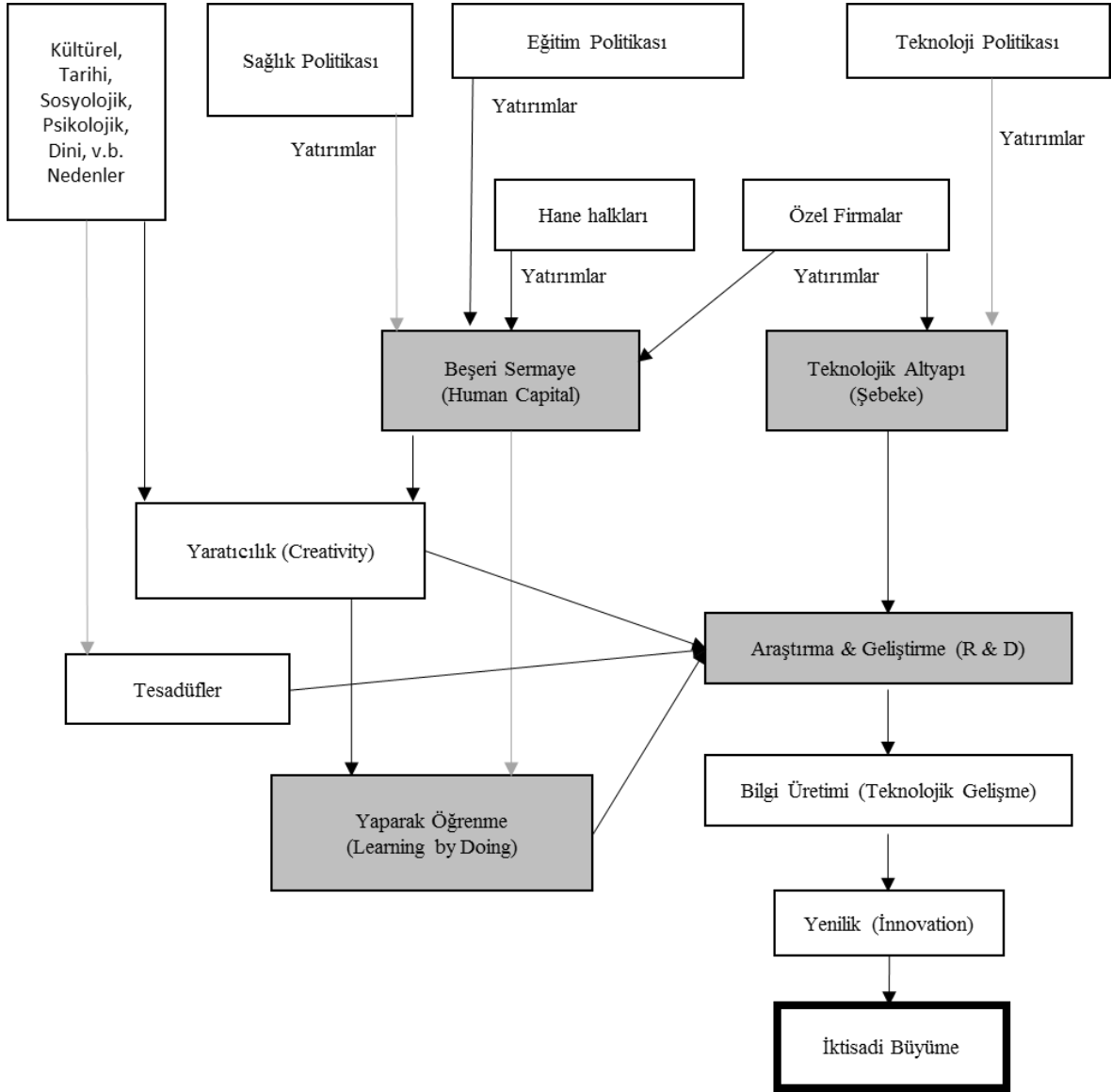
⁷⁴ Aykut Kibritçioğlu, "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 53(1-4), (1998), s.210

- Ortada bir dışsallık varsa, bilginin üretimine özel kesimin yanaşmak istemeyeceği ve böylece piyasanın aksayacağı bir gerçektir.
- Teknolojik gelişme (veya bilgi üretimi) ile fizikî ve beşeri sermaye yatırımları arasında bir etkileşim bulunmaktadır.

İçsel büyüme modellerinde içsel yani kendi kendini besleyen veya sürdürebilen büyüme süreçlerinin, Şekil 2'deki gibi ele alındığı söylenebilir.⁷⁵ Şekil 2'de anlatılmak istenen, yaratılacak teknolojik dışsallıklardan diğer firmaların kolayca (yani bedava) yararlanabileceklerini (spillover effect) gören firmaların bilgi üretme sürecine girmeye gönüllü olmamalarının bir sonucu olarak piyasada aksamalar (market failure) doğacaktır. Bazı içsel büyüme modellerinde bu tür taşma etkilerinin dikkate alınıyor olması, ölçeye göre sabit getiri varsayımının terk edildiği anlamına gelmektedir. Yani taşmalar, ölçeye göre artan geliri koşulları yaratmaktadır. Öte yandan, gönülsüzlüğün ortadan kaldırılması ve bilgi üretiminin teşvik edilmesi için gereken teknoloji ve eğitim politikalarının neler olduğunun tartışılması açısından da içsel büyüme modellerinin geliştirilmesine dayanak oluşturmaktadır.

⁷⁵ Kibritçioğlu, a.g.e., s.217

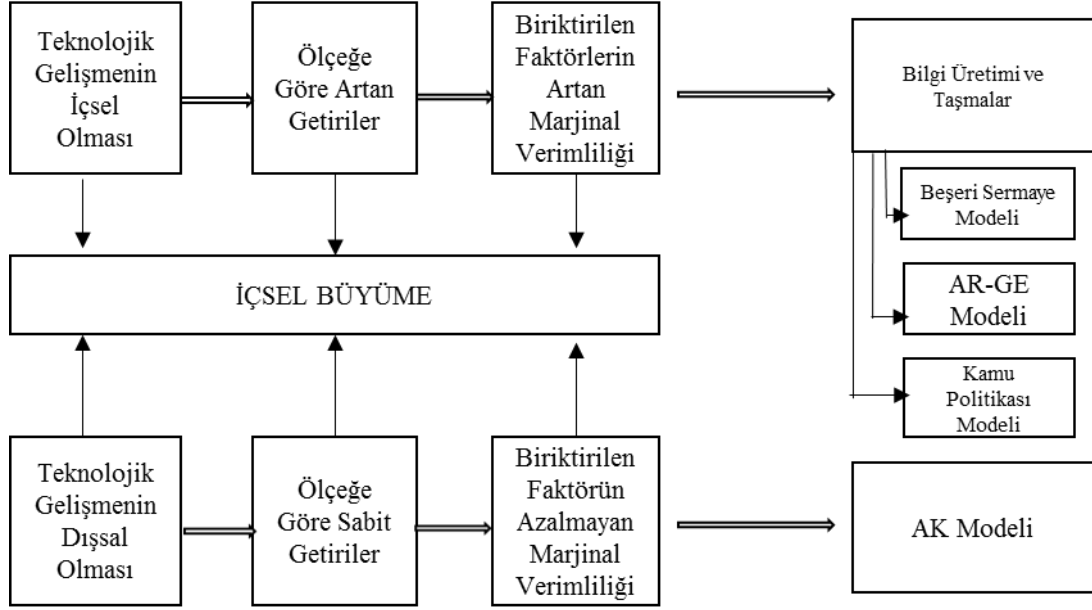
Şekil 2: İçsel Büyümenin Belirleyicileri

Kaynak: Kibritçioğlu, 1998: 217.

İçsel Büyüme Modelleri, Şekil 3’de gösterildiği gibi, beş ayrı tip olarak incelenebilir. Bunlar; sabit getiriler altında büyümenin içselleştirildiği en basit içsel büyüme çerçevesini oluşturan AK Modelleri, bilgi birikimine ağırlık veren Romer Modeli, kamusal harcamalara ağırlık veren Barro Modeli, beşeri sermayenin vurgulandığı Lucas Modeli ve Ar-Ge harcamaları ve yenilik kavramına büyük önem verilen Ar-Ge Modelleridir.

Şekil 3: İçsel Büyüme Modelleri (Varsayımlarına Göre)

Kaynak: Kibritçioğlu, 1998: 218.

AK tipi içsel büyüme modelleri üretim fonksiyonunun $Y=AK$ şeklinde kurulması nedeniyle bu şekilde adlandırılır. Burada A teknoloji seviyesini gösteren pozitif bir sabittir. K , geniş anlamda sermaye (fiziki ve beşeri) ve teknik bilgiyi içermektedir. Bu model basit olmasına rağmen sermaye için azalan verimliliğin ve azalan getirilerin ortadan kaldırılmasını göstermesi açısından yeteri kadar zengindir.

AK modeline göre, bir miktar sermaye stoku kullanımı, doğrudan katkısı yanında, yeni fikirlerin ve yöntemlerin geliştirilmesine kaynaklık ederek, kullanılan diğer sermaye stoku birimlerinin verimliliğini yükseltecek ve mal ve hizmet üretimini dolaylı olarak da arttıracaktır.⁷⁶

Romer (1990) modelinde uzun dönem büyümeyi, üretimde artan marjinal verime sahip bir girdi varsayılan bilgi belirlemektedir. Modelde, içsel teknolojik değişmeli rekabetçi bir denge yaklaşımı söz konusudur. Büyük ülkelerin sahip oldukları büyük bilgi stokları sayesinde daima küçük ülkelere göre daha hızlı büyüyebileceği ve bu tezin uzun dönem kanıtlarla desteklendiği ileri sürülmektedir. Bu özellikleri nedeniyle Romer, uzun

⁷⁶ Güvel, a.g.e., s.100

dönem büyüme konusuna alternatif bir bakış açısı getirmekte, sermaye stoku (fiziki sermaye ve bilgi sermayesi) arttıkça, yatırım oranları ve sermayenin getiri oranının artabileceğini ve kişi başına çıktının farklı ülkelerde yakınsama göstermesinin zorunlu olmadığını belirtmektedir⁷⁷.

Uluslararası ekonomik bütünleşmenin de dikkate alındığı bu modelde, bütünleşme sürecine giren ülkelerin toplam beşeri sermaye stokunun artacağı belirtilmiştir. Bu durumda araştırma faaliyetlerine yönlendirilen beşeri sermaye miktarı artacak ve büyüme oranı yükselecektir. Romer 'in bu görüşü, uluslararası ticaretin özellikle Çin, Hindistan gibi büyük nüfusa sahip ülkeler için oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle nispeten yüksek beşeri sermaye stokuna sahip ülkelerle ekonomik bütünleşmenin büyüme için ne kadar önemli bir unsur olduğu belirtilmektedir. Modelin en çarpıcı sonucu, nispeten yüksek toplam beşeri sermaye stokuna sahip ekonomilerin daha yüksek büyüme oranlarına sahip olacağıdır. Bu bağlamda, serbest uluslararası ticaret ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.⁷⁸

Barro (1990) modeline göre, dışı kapalı bir ekonomide, alt yapı yatırımları özel sermayenin verimliliğini arttırmakta ve firma için bir dışsal üretim faktörü oluşturmaktadır. Modelde fiziki ve beşeri sermaye birlikte ele alındığı için sermaye için sabit getiri varsayımı yapılmaktadır. Ancak tek başına girdiler için azalan getiri söz konusu olabilir.

Barro modelinde, kamu sektöründe sağlanan mal ya da hizmetler bir girdi varsayılmaktadır. Barro bu malın kamuca sağlanan bir özel mal olduğunu varsaymıştır. Ancak, başka bir yaklaşımla bu mal, genel alt yapı yatırımları ya da ekonomik-siyasi istikrar olarak da kabul edilebilir.

Lucas'ın öncü çalışmasına dayanan beşeri sermayenin vurgulandığı modelde, ekonomide sermayenin sadece fiziksel sermaye stokundan ibaret olmadığı, beşeri sermayeyi de içerdiği öngörülmektedir.⁷⁹ Lucas'ın modelinde beceriler emeğin verimini arttırmakta ve becerilerin kuşaklar arası geçişi sağlanmaktadır. Ebeveynlerin beşeri

⁷⁷ P. M. Romer, "Endogenous Technological Change", **The Journal of Political Economy**, 98, (1990), s.71-101.

⁷⁸ Rivera-Batiz, L. A., & Romer, P. M. "Economic Integration and Endogenous Growth", **National Bureau of Economic Research**, 425, (1990), s.531-555

⁷⁹ Güvel, a.g.e., s.105

sermaye stoku ne kadar fazlaysa dışsallıklar bireylerin beceri kazanmasını o kadar kolaylaştırmakta beşeri sermaye birikimi büyüme sınırsız olduğu sürece azalan verime tabi olmamaktadır. Bu nedenle dışsallık dönemler arasındır.

Ar-Ge çalışmalarını esas alan içsel büyüme modelleri arasında, Romer, Aghion ve Howitt ile Grossman ve Helpman'ın çalışmaları sayılabilir. Bu çalışmalarda Ar-Ge özel bir faaliyet şeklinde ele alınmakta, bilgi ve malların farklılaşması ve teknolojik değişim üzerinde durulmakta, Ar-Ge sonucu yenilik ve ürün geliştirilmenin tüketim malı çeşidinde artışa yol açtığı, yeniliklerin büyümede anahtar olduğu vurgulanmaktadır. Bu modellerde, uzmanlaşma sonucu artan getiri ve dışsallıkların oluştuğu, dışsallıkların bilgi taşınması ve yayılma etkisiyle büyümeyi garantiye aldığı ileri sürülmektedir.⁸⁰ Ar-Ge faaliyetlerine güçlükle kaynak aktaran gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan Ar-Ge faaliyetlerinden yarar sağlayabilir. Ar-Ge yayılımının gelişmekte olan ülkelere geçişinde uluslararası ticaretin önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Kümülatif Ar-Ge faaliyetleri dolayısıyla bilgi stoku yönünden zengin olan gelişmiş ülkeler ile ticaret yapan gelişmekte olan bir ülke, bilgi içeren yüksek çeşitlilikte ara malı ve sermaye gerecini ithal ederek ve bu ülkelerden faydalı bilgiler edinerek verimliliklerini yükseltebilir.

⁸⁰ Adem Üzümcü, **İktisadi Büyüme**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2012, s. 245

İKİNCİ BÖLÜM

2. DIŞA AÇIKLIK

2.1. Dışa Açıklık Kavramı

Dışa açılma, bir ülkenin uluslararası pazarla bütünleşmesi anlamında kullanılan geniş kapsamlı, ama sınırları belirsiz bir terimdir. İçe dönük ekonominin tersine çevrilmesi, içyapının dünya ekonomisinden gelen etkilere açılması ve buna göre şekillenmesi amacını içermektedir.⁸¹

Bir ülke ekonomisinin dışa açılmasındaki temel ögeler; ihracatın büyümeye olan katkısının artırılması ve dış ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi, ulusal paranın konvertibilitesinin sağlanması⁸² ve işgücünün ülkeler arasında serbest dolaşımını sağlamaya yönelik düzenlemelerdir.

Günümüzde Dünya üzerinde hiçbir toplum, tek başına yaşamamakta, tüm ülkeler aynı dünyayı paylaşmaktadır. Dünya toplumunda, ülkelerin en başta gelen özelliği, her birinin kendi dışında kalanların tümü veya büyük bir çoğunluğuyla ekonomik ilişkide bulunmasıdır. Uluslararası ekonomik olayların başında ülkelerarası mal alım ve satımları gelebilmektedir. Mal akımları bu bakımdan, uluslararası ekonomik işlem türleri içinde belki de en eskisi denilebilir. Teknolojinin, ulaştırma ve haberleşme olanaklarının gelişmesi ve gümrük tarifelerinin çok yanlı bir biçimde indirilmesi ile birlikte, uluslararası mal akımları hızlı biçimde gelişmektedir. Nitekim istatistikler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde dünya ticaret hacminin, dünya üretiminden daha hızlı arttığını göstermektedir. Mal hareketlerinin yanında, önemli bir uluslararası ekonomik işlem grubu da hizmetlerden oluşmaktadır. Aslında hizmetler de mallar gibi insan ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik olup o bakımdan mal ve hizmet akımları çoğunlukla birlikte ele alınabilmektedir. Bununla birlikte geleneksel açıdan taşıdıkları ağırlık dolayısıyla mal akımlarına özel bir önem verilmektedir. Bu şekilde ülkenin dış dünya ile yaptığı ve

⁸¹ Gülten Kazgan, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1.B., 1985.s.32

⁸² Işın Çelebi, **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, İstanbul: e Yayınları, 1.B, 1991, s.24

yalnızca mal alım ve satımlarını kapsayan işlemlere “dış ticaret” adı verilebilir. Diğer bir deyişle, dış ticaret kavramı uluslararası ekonomik işlemlere göre daha dar kapsamlı olabilirken; yalnızca mal akımlarını içerebilmektedir.⁸³

Uluslararası Ticaret Teorisi’ne ilişkin analizler, ülkelerin birbiriyle yapmakta oldukları ticaretin temelini, dış ticaret kazançlarını, dış ticaret bileşimini ve göreceli reel fiyat ilişkilerini açıklamaya yönelik bir bilimsel faaliyet alanı olarak tanımlamak mümkündür. Teori kurma çalışmalarının dayandığı soyutlama işlemi dolayısıyla Uluslararası İktisat’ın bu alanına bazen Soyut Uluslararası Ticaret Teorisi veya yalnızca Soyut Teori de denilebilir. Bu bakımdan uluslararası Ticaret Teorisi’nin yanıtlamak zorunda olduğu üç ana soru şunlardan oluşmaktadır:

- Ülkeler neden dış ticaret yaparlar, yani dış ticaretin kapalı ekonomiye göre ülkelere sağladığı yararlar nelerdir?
- Bir ülke dış ticaretinin bileşimi nasıl açıklanabilir; başka bir deyişle bir ülkenin hangi malları ihraç, hangilerini ithal edeceği neye göre belirlenir?
- Bir ülkenin ihraç fiyatları ile ithal fiyatları oranı, diğer bir deyişle dış ticarete nispi fiyatlar, ya da dış ticaret hadleri nasıl oluşmaktadır?

Uluslararası ticaret doktrinleri bu üç soruyu cevaplamak için çeşitli analizler yapmışlardır. Bu sorulara verilen cevaplar zaman içerisinde farklılık göstermiş ve ülkeler kendi ekonomilerini geliştirmek için farklı dış ticaret politikalarını benimsemişlerdir.

Dışa açıklık, ekonomik büyüme (kurumların kalitesi ve tropikal coğrafya ile birlikte) üzerinde en önemli etkilerden biri olarak, akademik ve siyasi alanda, birçok kişi tarafından kabul edilir.

Klasik ve Neo-Klasik İktisatçılar uluslararası ticaretin, ekonomik büyümeye doğru önemli bir kanal olduğuna inanmaktadır. Dışa açıklığın ekonomik büyümeyi etkilediği düşünülen birçok kanal vardır. Serbest ticaret, güçlü rekabet ve gelişmiş kaynak dağılımı ile verimliliği artırır. Dünya pazarlarına daha fazla erişim, ekonomilerin, büyüklüklerini aşmaları ve ölçek ekonomilerinden yararlanmalarına izin verir. Sermaye ve ara malı

⁸³ Seyidoğlu, a.g.e., s.2

ithalatı ekonominin üretken kapasitesini genişleterek büyüme sürecine katkıda bulunabilir. Ticaret, uluslararası yayılım ve yeni teknolojilerin benimsenmesi yoluyla verimlilik artışına yol açabilir. Standart ticaret teorisine göre de dışa açıklık oranının artması ekonomik büyümeyi üç kanaldan etkiler. Birincisi borsa kazançlarıdır. Ticaret engelleri azaltılırsa, tüketiciler düşük ithalat fiyatlarından doğrudan kâr sağlarlar. İkinci olarak, ticaret engellerini azaltmak firmaları, kaynaklarını korunan sektörlere aktarmaları için teşvik eder. Bu da firmalara iç ve dış pazarda büyük değer katar. Son olarak, ölçek ekonomisinden kazanç vardır. Ticaret engellerinin azaltılması firmalara rekabet avantajı sağlar. Bu kazançlar kısa dönemde statiktir. Uzun dönemde, dinamik kazançların sayısız potansiyel kaynakları vardır. Ticaret kısıtlarını azaltmak, yerli üreticilerin, ara malı, sermaye malı ve teknolojiye erişimini sağlar bu da ekonomik büyümeyi hızlandırır. İhracat, yerli üreticilerin hem yerli hem de yabancı tüketicileri içeren geniş bir pazara hizmet etmesini sağlar. Bu da uzmanlaşmayı ve daha önce de bahsedilen ölçek ekonomilerinden faydalanmayı sağlayarak endüstri içi büyümeyi gerçekleştirir. Ayrıca, ekonomik engellerin azaltılması, tekel gücünün derecesini azaltarak rekabeti ve dolayısıyla verimliliği artırır.⁸⁴

Dışa açıklık, ticaret üzerindeki kısıtlayıcı düzenlemeleri azaltarak ya da ortadan kaldırarak ulusal ekonomik etkinliği ve gelir seviyesini artırır.

Uzun dönemde, ülkeye yabancı şirketlerin gelmesi, yeni teknolojileri de beraberinde getirecek ve işgücü verimliliğini arttıracaktır. İşgücü verimliliğinin artması yerel firmaların rekabet gücünü arttıracak ve ihracat artışı sonucu gelir artacaktır.

Ancak, dış ticarete sadece olumlu dışşallıklar yoktur. Ülkenin dışa açık olması bazı maliyetleri de beraberinde getirir. Örneğin, dış ticarete önemli bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ülkelerde dışa açıklık uzun dönemde verimliliğin düşmesine neden olabilir. Ayrıca, dışa açıklık oranının artması, hükümetlerin, yerli üreticileri dış şoklardan korumak amacıyla, önlem almasını gerektirebilir.⁸⁵

⁸⁴ Harry Lane David, "A Guide to Measures of Trade Openness and Policy", **Indiana University South Bend**, (2007), s.3

⁸⁵ Lacramioara Dominte, "Determinants and Effects of Economic Openness", **Analele Stiintifice ale Universitatii Alexandru Ioan Cuza din Iasi**. 52/53, (2006), s.243-245

Rodrik'e göre, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki çok sayıda ülke ve dışsal niteliğe bağlıdır. Günümüzdeki gelişmiş ülkelerin neredeyse tümünün büyümeye gümrük bariyerleri ardında başlamış ve korumayı daha sonra azaltmış olmaları buna işaret etmektedir. Hiçbir ülke dış ticaret ve uluslararası sermaye akımlarına sırtını dönerek başarıyla kalkınmamıştır. Dış ticaretin milli gelir içindeki payı artmadan uzun süre büyüeyebilen çok az sayıda ülke bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde dış ticaretle büyümeyi ilişkilendiren en zorlayıcı mekanizma ithal edilen sermaye mallarının ülkede imal edilenlerden önemli ölçüde ucuz olma eğilimi taşımasıdır. Sermaye malları ithalini kısıtlayan politikalar, ülkedeki sermaye mallarının fiyatını yükseltip, gerçek yatırım düzeylerini düşürdüklerinden ilk bakışta olumsuz bir izlenim yaratmaktadır. Fakat hiçbir ülkenin yalnızca kendisini dış ticaret ve yatırımlara açarak kalkınmadığı da aynı şekilde doğrudur. Başarılı ülkelerin yaptığı ise, yerli girişimcileri canlandırmak için dünya piyasalarının sunduğu fırsatlarla iç yatırım ve kurum inşa etme stratejisini birleştirmek olmuştur. Bu ülkelerin neredeyse tümü ithalat ve dış yatırımlara kısmi ve aşamalı bir açılma içermektedir.

Rodrik, Vietnam ve Haiti örneğiyle dış ticaretin mutlaka ekonomik büyüme sağlamadığını açıklamıştır. Vietnam, dış ticareti devlet eliyle yürütmekte, ithalat tekellerini korumakta, tarım ve sanayi ürünlerinin ithalatında sayısal kısıtlar ve yüksek gümrük vergisi oranlarını (%3-50 aralığında) sürdürmektedir. Vietnam WTO'ya üye değildir. WTO üyesi olan Haiti, ithalat vergilerini maksimum %15'e indirmiş ve tüm sayısal kısıtları kaldırmıştır. Vietnam yıllık %8'i aşan GSYİH artışları ile yoksulluğu ciddi bir biçimde azaltmış, dış ticaretini iki haneli oranlara çıkarmış ve büyük miktarlarda yabancı sermayeyi ülkeye çekmiştir. Haiti ekonomisi durgunlaşmış, sosyal göstergeleri kötüleşmiş ve dış ticaret ve yabancı yatırım akışı itibariyle dünya ekonomisiyle bütünleşme konusunda çok az ilerleme kaydetmiştir. Bu iki ülkenin deneyimleri iki önemli noktayı ön plana çıkarmaktadır. Birincisi, tutarlı bir büyüme stratejisinin arkasında duran bir liderlik dış ticaretin serbestleştirilmesinden çok daha önemlidir. İkincisi, dünya ekonomisiyle bütünleşmek başarılı bir büyüme stratejisinin ön koşulu değil sonucudur. Yüksek ekonomik büyüme oranları elde etmek için dış ticarete derin serbestleştirmelere bel bağlanamaz.⁸⁶

⁸⁶ Dani Rodrik, **Tek Ekonomi Çok Reçete**, Ankara: Efil Yayınevi, 2009, s.224-230

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma konferansının (UNCTAD) 1997 Ticaret ve Kalkınma Raporuna⁸⁷ göre de küreselleşme dünyaya pek fayda getirmemiştir. Küreselleşme ile dünyada büyüme düşerken gelir adaletsizliği artmıştır. Raporu göre küreselleşmenin bu trend içinde devam etmesi durumunda dünya yeniden 1929 ekonomik krizine benzer bir krizle karşı karşıya kalabilir. Küreselleşmenin belli başlı olumsuzlukları şöyledir; Kuzey ile güney yarım küre arasındaki gelir dağılım farkının giderek artması, orta direğin gelir durumunun her ülkede giderek bozulmaya başlaması, rant gelirlerinin reel yatırımlar yapılmasını engellemesi, üretim faktörü olarak sermayenin, emeğe oranla daha çok pay alması, istihdam yapısının bozulmasıyla iş güvencesinin tehdit altına girmesi, ücret düzeyleri arasındaki eşitsizlik...

Yine aynı raporda küreselleşmenin aksayan yönlerinin giderilmesi halinde bunun refaha olumlu katkıda bulunacağı da vurgulanmaktadır. Bunun için de hükümetlere çok fazla iş düşmektedir. Küreselleşmeyi olumlu yöne çevirebilmek için sosyal güvenlik ağlarından, sanayi politikalarına, işgücü vasıflarını yükseltmek için yapılması gereken kamu yatırımlarından yerel teknolojik kapasitenin arttırılmasına yönelik çabalara kadar bir dizi önlem gerekmektedir.

Dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin, yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde de, pozitif veya negatif olabileceği görülmektedir.

2.2. Dışa Açıklığın Ekonomik Göstergeleri

Ekonomik alanda hem gelişmiş, hem de gelişme yolunda olan ülkelerde benimsenen ekonomik sistem ve buna bağlı olarak uygulanan ekonomi politikaları giderek benzerlik göstermektedir. Dünya ticareti giderek serbestleşme eğilimindedir. Uluslararası ekonomik ilişkilerde korumacılık anlayışının yerine serbest ticaret görüşü benimsenmektedir.⁸⁸

⁸⁷ UNCTAD (2001), **Trade And Development Report**, http://unctad.org/en/docs/tdr1997_en.pdf, (21.04.2015).

⁸⁸ S. Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, İstanbul: Beta Basım, 2014, s.8

Dışa açıklık kavramı ülkelerin üç açıdan dışa açıklığını kapsamaktadır. Bunlar; ticari dışa açıklık, finansal dışa açıklık ve işgücü açıklığıdır (uluslararası serbest işgücü hareketliliği).

2.2.1. Ticari Açıklık

Ticari açıklık, dışa açıklığın önemli bir boyutudur ve mal ve hizmet piyasalarının uluslararası piyasalara açılmasını ifade etmektedir. Ticari açıklık göstergeleri, ticaret hacmi göstergeleri ve ticaret engelleri göstergeleri olmak üzere iki geniş kategoride incelenebilir. Ticaret hacmi göstergeleri, dış ticaret oranı yani ihracat ve ithalatın ayrı ayrı ve/veya birlikte GSMH'ya ya da GSYİH'ya oranlarını kapsamaktadır. Ticaret engelleri göstergeleri ise, tarife oranları ve tarife dışı engellerden oluşmaktadır. Bu göstergeler aracılığıyla ülkelerin ticari açıklık düzeyleri ölçülebilmektedir.

Dış ticaret oranı yüksek olan ülkelerin dışa açık sayılması ya da zaman içinde bu oranın yükseldiği durumların dışa gittikçe açılma kabul edilmesi, ülkenin yarattığı toplam hasılanın uluslararası pazarla doğrudan bağlantılı olan kısmının yüksek olmasından kaynaklanır.⁸⁹

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (The General Agreement on Tariffs and Trade: GATT)'nın ve 1994 yılında Nihai Senedin imzalanmasıyla GATT'ın yerine geçen Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization: WTO)'nün dünya ticaretinin serbestleştirilmesinde önemli katkıları olmuştur. GATT çerçevesinde yapılan çeşitli müzakereler sonucunda tarife oranları zaman içinde azaltılmıştır.

Müzakereler sonucunda 1980'li yılların sonunda, sanayi ülkelerinin sanayi mallarındaki tarife oranları yaklaşık % 6,3 düzeyine gerilemiştir. 1980'li yıllardan sonra müzakereler mallar üzerindeki tarife dışı engelleri ve hizmetler ile fikri hakları kapsayacak şekilde genişlemiştir.⁹⁰ Bu çerçevede Uruguay Görüşmeleri sonucunda imzalanan Nihai Senedin kapsamına, imalat sanayi ürünlerine ek olarak; tarım, hizmetler ve fikri mülkiyet hakları ile birlikte Tokyo Müzakereleri sonucunda kabul edilen Sübvansiyonlar ve Telafi

⁸⁹ Kazgan, *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, s.33.

⁹⁰ WTO (2001), "Trading into The Future", http://www.wto.org/english/res_e/doload_e/tif.pdf, (21.12.2014).

Edici Vergiler Kodu, Ticarete Teknik Engeller Kodu, Devlet Alımları Kodu, Revize Anti Damping Kodu, Gümrük Değeri Anlaşması Kodu, İthal Lisans Usulleri Kodu vd. kodlar da dâhil edilmiştir.⁹¹

Ticari açıklığın önemli bir göstergesi olan dış ticaret hacminin GSYİH'ya oranı çeşitli ülkeler dikkate alınarak bir tablo yardımıyla incelenmiştir. Tablo 1 dikkate alındığında, zaman içerisinde ülkelerin (Japonya hariç) dış ticaret hacminin GSYİH'ya oranının arttığı görülmektedir. Ancak bu artış oranı ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Tabloda görüldüğü gibi, 2002-2008 yıllarını kapsayan dönemde gelişmiş ülkelerin dış ticaret hacminin GSYİH'ya oranı istikrarlı bir seyir izlemiş ve 2002-2012 döneminde yaklaşık ortalama % 43 olarak gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde bu oran 2002 yılı için %53 iken, 2012 yılında %64,77 ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır. AB ülkelerinden Belçika'nın dış ticaret hacminin GSYİH'ya oranı, 2008 yılı itibariyle sırasıyla % 184,08'dir. AB ülkeleri içinde Belçika 2002-2012 yılları arasında en yüksek ticari açıklık oranına sahipken, bu oran Yunanistan için 2002 yılında %28.13 ile en düşük düzeydedir. Türkiye'nin ticari açıklık oranı ise zaman içinde önemli ölçüde artmış ve 2012 yılında 49,3 ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Doğu ve Güneydoğu Asya'daki ülkelerin dış ticaret hacimlerinin GSMH'ya oranı genel olarak yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Tablo 1'den görüldüğü gibi, tüm ülkeler içinde en yüksek ticari açıklık derecesine sahip ülkeler Hong Kong ve Singapur'dur.

⁹¹ Karluk, a.g.e., s.249

Tablo 1: Dış Ticaret Hacmi/GSYİH

ÜLKELER - COUNTRIES	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
A - Gelişmiş Ekonomiler	35,97	36,9	39,67	41,74	44,93	46,41	49,08	40,06	45,33	49,22	48,33
I - AB-15	53,04	51,86	53,63	55,98	60	59,99	62,06	52,99	59,77	64,48	64,77
Almanya	54,89	55,85	59,53	63,45	70,37	71,5	72,46	61,9	70,01	75,26	75,2
Avusturya	70,03	71,06	77,1	77,79	80,34	83,63	84,01	69,37	78,09	84,5	83,19
Belçika	163,11	157,05	164,04	173,22	179,77	183,56	184,08	152,99	168,99	183,14	183,12
Danimarka	60,49	57,14	58,23	59,93	63,73	63,89	65,45	55,45	57,14	62,43	63,01
Finlandiya	57,7	57,17	58,93	63,07	70,49	69,72	69,19	51,56	58,3	62,23	60,43
Fransa	43,01	41,4	42,25	43,65	45,93	45,71	46,56	39,47	43,8	46,52	46,74
Hollanda	94,19	92,48	98,56	103,25	111,76	114,04	118,97	101,95	119,8	129,25	136,97
İngiltere	38,75	36,88	36,39	38,35	41,6	37,17	41,05	38	42,36	45,31	45,26
İrlanda	112,49	91,63	88,76	88,41	83,17	80,52	79,91	80,46	85,63	85,83	85,84
İspanya	41,67	41,17	42,04	42,25	43,59	43,91	43,4	35,09	40,49	45,42	46,25
İsveç	59,99	59,29	61,88	65,43	69,05	69,72	72,59	61,93	66,2	67,53	64,03
İtalya	40,74	39,39	40,78	42,34	45,86	47,51	47,82	38,8	45,35	49,27	49,06
Lüksemburg	88,71	81,06	85,49	81,09	79,21	75,75	79,2	64,06	68,04	72,69	66,8
Portekiz	48,2	44,11	44,33	44,55	53,71	54,56	60,16	49,45	54,2	59,73	61,46
Yunanistan	28,13	29,59	31,48	31,73	33,64	35,7	37,06	30,23	32,34	34,91	39,67
II - Diğer Gelişmiş Avrupa Ekonomileri	66,24	66,98	71,57	73,7	79,16	82,62	83,01	71,6	77,1	80,56	80,45
Çek Cumh.	103,61	107,57	121,79	118,65	127,09	133,66	128,02	110,78	130,79	145,8	152,66
Estonya	112,4	111,72	118,47	128,75	137,69	121,23	119,46	98,57	125,05	152,7	151,25
GKRY	44,23	38,87	43,05	46,29	45,12	46,76	49,65	39,43	43,89	42,61	40,03
İzlanda	50,5	47,18	48,66	45,95	49,75	51,19	64,55	63,23	67,85	72,37	72,04
İsviçre	59,21	58,67	60,96	63,9	67,54	70,58	69,57	61,65	64,24	63,75	63,78
Malta	115,23	111,78	111,16	100,72	103,38	97,36	106,04	93,1	112,66	138,92	155,73

Tablo 2'in Devamı

Norveç	49,26	48,19	50,4	52,37	54,81	55,09	57,73	49,03	49,41	51,17	49,71
Slovakya	130,15	137,14	137,48	142,08	159,62	159,57	153,19	127,76	148,72	166,74	174,65
Slovenya	91,82	91,2	98,76	104,89	113,7	118,85	116,01	94,72	108,36	120,58	122,11
III - Diğer Gelişmiş Ekonomiler	20,14	20,49	22,09	23,59	25,23	26,11	27,8	21,4	24,84	27,14	26,75
Avustralya	32,51	29,79	29,89	31,62	33,75	32,42	36,83	32,15	33,2	34,58	33,58
ABD	17,24	17,62	19,09	20,13	21,24	21,88	23,49	18,45	21,71	24,12	23,9
İsrail	55,28	55,24	62,05	64,88	64,33	64,64	60,28	47,24	51,62	55,57	53,82
Japonya	18,94	19,86	21,91	24,27	28,14	30,62	31,86	22,46	26,61	28,44	28,26
Kanada	63,77	58,33	57,39	58,67	57,01	55,6	56,76	47,05	48,3	50,79	50,36
Yeni Zelanda	47,23	43,53	43,84	43,43	45,59	44,91	48,81	42,16	45,11	46,24	44,28
IV - Yeni Sanayileşmiş Asya Ekonomileri	106,45	113,21	127,49	128,63	133,36	134,78	158,61	139,13	152,54	160,4	157,44
G. Kore	54,61	57,89	66,25	65,33	66,7	69,42	92,04	82,33	87,85	96,88	94,5
Hong Kong	245,1	282,34	313,62	324,32	336,63	336,56	342,56	311,06	359,98	366,81	359,8
Singapur	266,57	283,59	321,65	342,58	350,54	316,21	345,22	273,06	286,01	291,87	285,01
Tayvan	80,78	87,35	100,59	104,25	113,36	118,56	123,87	100,19	122,87	127,08	120,58
B - Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	49,63	58,65	67,94	70,32	71,35	71,79	72,18	46,48	62,28	64,86	57,41
I - AB Ülkeleri(2)	64,71	69,9	76,13	75,63	81,66	81,31	81,81	73,21	81,9	89,69	90,73
Bulgaristan	85,71	89,07	96,38	103,21	115,41	115,37	114,11	82,07	96,25	113,49	116,39
Hırvatistan	58,91	59,74	60,02	61,03	63,9	64,32	64,44	50,88	54,13	58,46	58,62
Letonya	68,69	72,98	80,31	85,96	87,27	80,54	74,9	63,9	82,97	96,34	101,37
Litvanya	89,61	88,99	95,75	104,57	110,99	105,82	115,97	94,02	120,61	139,13	146,89
Macaristan	108,9	107,89	112,37	115,99	134,56	138,42	138,66	128,4	142,53	152,47	157,03
ÜLKELER - COUNTRIES	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Romanya	69,01	69,99	74,08	68,76	68	64,26	64,84	57,73	67,5	76,07	75,66

Tablo 3'in Devamı

Polonya	48,5	56,06	63,9	62,58	68,55	69,57	70,94	66,34	71,91	76,98	77,02
II - AB Adayı Ülkeler	38,39	39,08	41,57	39,98	43,05	43,63	46,58	40,2	41,63	49,31	50,07
Makedonya	82,66	77,02	83,42	87,88	96,61	104,85	108,83	82,79	94,25	108,54	109,17
TÜRKİYE	37,68	38,47	40,98	39,39	42,4	42,86	45,73	39,55	40,96	48,5	49,35
TÜRKİYE (*)	38,01	38,24	41,17	39,51	42,76	42,74	45,01	39,41	40,93	48,55	49,5
III - Diğer Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	43,25	46,69	51,23	53,19	53,9	51,96	53,15	42,47	45,99	48,04	47,14
Arjantin	35,56	34,03	37,55	38,07	37,98	38,64	39,46	31,13	30,68	35,67	30,25
Brezilya	21,77	22,46	24,58	22,24	21,45	21,02	23	17,67	18,36	19,92	20,91
Çin	42,7	51,86	59,77	63,01	64,92	62,22	56,65	44,2	50,15	49,74	47,03
Endonezya	45,65	45	48,93	56,94	50,54	48,85	52,3	39,62	41,35	44,61	43,2
Güney Afrika	53,07	45,56	45,53	46,1	52,13	55,43	68,12	47,91	48,47	54,33	55,06
Hindistan	20,45	21,28	24,45	29,06	31,63	30,58	42,12	30,92	33,69	40,98	42,7
İran	38,84	42,6	43,73	47,45	48,73	43,49	48,79	35,94	39,78	38,76	27,71
Malezya	171,68	164,53	185,21	177,85	179,2	166,38	153,96	138,91	146,73	143,77	139,14
Meksika	44,94	47,62	51,09	51,24	53,7	54,53	56,05	53,19	58,72	61,86	64,56
Mısır	19,99	20,93	26,03	33,93	32,05	33,19	46,19	36,06	36,33	37,96	37,08
Pakistan	27,06	27,8	29,64	34,91	34,06	33,08	36,6	28,96	33,32	32,45	29,14
Rusya	50,52	51,04	49,11	49,99	49	46,18	47,75	42,07	44,2	46,16	44,25
S. Arabistan	53,75	58,77	65,99	73,12	74,58	77,78	82,45	67,08	67,96	74,13	76,17
Tayland	104,63	109,47	118,18	129,48	125,32	119,51	130,26	108,69	119,31	131,7	130,74
Avro Bölgesi	28,07	27,01	28,34	30,21	32,56	33,28	34,49	28,66	33,69	37,15	38,56
AB - 27	56,33	55,43	57,49	59,79	63,8	64,15	66,43	57,02	64,53	70,01	70,42
DÜNYA	39,98	44,81	48,76	49,47	52,81	55,98	57,33	40,37	51,84	56,69	51,38

(1): GKRY(Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) (2): 1 Mayıs 2004'ten sonra üye olan yeni AB ülkeleri (3): Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Kaynak: IMF-IFS Yearbook 2012 and 2013 and World Economic Outlook October 2013.

2.2.2. Finansal Dışa Açıklık

Finansal açıklık, ulusal finans piyasası üzerindeki denetimlerin kaldırılması ya da gevşetilmesi ve ekonomilerin uluslararası sermaye akımlarına açılmasıdır. Dünya ticaretinin gösterdiği hızlı gelişme uluslararası finansal piyasaların önemini arttırmıştır.⁹² 1980’li ve 1990’lı yıllarda uluslararası piyasaların çok hızlı gelişimine tanık olunmuştur. Bu gelişimde bazı ülke hükümetlerinin sermaye ve döviz piyasalarını serbestleştirmelerine ilişkin uygulamalar önemli rol oynamıştır. Örneğin Japonya 1980’lerde döviz piyasalarını serbestleştirmiş, 1985 yılında Tokyo hisse senedi borsası sınırlı sayıda yabancı aracı kuruluşu üye olarak kabul etmeye başlamıştır. Londra hisse senedi borsası 1986 yılında yabancı aracı kuruluşları tam üye olarak kabul etmeye başlamıştır.⁹³

Literatürde finansal açıklığın ölçülmesine yönelik olarak iki yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşımlardan ilki yasal (de jure) ikincisi ise fiili (de facto) açıklık ölçüsüne dayalı olarak, ülkelerin küresel ekonomiyle finansal bütünleşme derecelerini ortaya koymaktadır.

Yasal açıklık, büyük ölçüde sermaye hesabı işlemlerindeki kısıtlamaların kaldırılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda IMF (International Monetary Fund) ’in Döviz Düzenlemeleri ve Döviz Kısıtlamaları Yıllık Raporu ile OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development) ’nin Sermaye Hareketleri Liberalizasyon Kodu (OECD ülkelerini kapsar) ülkelerin finansal açıklık düzeyleri hakkında benzer bilgiler vermektedir.

Fiili açıklık, gerçekleşen sermaye akımlarına dayalı olarak ülkelerin finansal açıklık derecelerini ortaya koyan bir diğer yaklaşımdır. Bu konuyla ilişkili olarak yapılan ampirik çalışmalarda finansal açıklık göstergesi olarak GSMH’ya oranla toplam dış varlıklar ve borçlar kullanılmaktadır.⁹⁴

⁹² Erol Kutlu, **Dünya Ekonomisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1998, s.208

⁹³ Hatice Doğukanlı, **Uluslararası Finans**, Adana: Karahan Kitabevi, 2008, s.7

⁹⁴ Marcel Fratzscher ve Matthieu Bussiere, “Financial Openness and Growth: Short-Run Gain, Long Run Pain”, **European Central Bank Working Paper Series No. 348**, (2004), s.9-11.

Uluslararası sermaye hareketleri, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımlarından oluşmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir firmanın yabancı bir ülkede doğrudan veya iştirak halinde yatırım yapması ve yatırımın yönetimine katılmasını ifade etmektedir. Portföy yatırımları ise, tasarruf sahiplerinin ya da yatırımcıların, bir kazancı elde etmek için uluslararası sermaye piyasalarından menkul kıymet satın almaları şeklinde yaptıkları yatırımlardır. Diğer yatırımlar ise, hazine bonusu ve tahvil alım satımıyla oluşan kısa ve uzun vadeli sermaye hareketleridir. Uluslararası sermaye hareketlerinin büyüklüğünü, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile diğer ülke borsalarında yapılan hisse senedi ve tahvil alım satımı hacmi ile ölçmek mümkündür.⁹⁵

Yaklaşık son 20 yıldır uluslararası finansal sermaye akımları yüksek ekonomik büyüme hızlarına sahip gelişmekte olan ülkeleri daha kârlı bularak, bu ülkelerin piyasalarına (emerging markets) yönelmişlerdir. Nitekim bu dönemde bir yandan uluslararası sermaye hareketlerini serbestleştiren ulusal düzeydeki uygulamalar, diğer yandan da iletişim teknolojisindeki gelişmeler sonucu, dünya genelinde hem spekülasyon sermaye akımları ve hem de doğrudan yabancı sermaye akımları büyük boyutlara ulaşmıştır. Tablo 2'de doğrudan yabancı sermaye rejimlerinde değişiklik yapan ülkelerin ve yaptıkları düzenlemelerin sayısı ile bu düzenlemelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına etkisi incelenmiştir.

Tablo 2: Ülkelerin Ulusal Yatırım Politikalarında Değişim, 2000-2013

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Değişiklik Yapan Ülke Sayısı	46	52	44	60	80	78	71	50	41	47	55	49	54	59
Düzenlemelerin Sayısı	81	97	94	125	164	144	126	79	68	88	121	80	86	87
Serbestleştirme	75	85	79	113	142	118	104	58	51	61	80	59	61	61
Kısıtlama	5	2	12	12	20	25	22	19	15	23	37	20	20	23
Nötr	1	10	3	-	2	1	-	2	2	4	4	1	5	3

Kaynak: UNCTAD, Investment Policy Monitor database. http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf (30.10.2014).

⁹⁵ Coşkun Can Aktan, "Globalleşmenin Boyutları", <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/boyutlar.htm> (01.11.2014).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırımın yapıldığı ülke ekonomisi üzerinde çeşitli ekonomik etkiler yaratmaktadır. Milli gelir, istihdam, ödemeler bilançosu, teknoloji ve bilgi transferi gibi ülke ekonomisine katkı sağlayan bu etkiler dolayısıyla birçok ülke bu tür yatırımları çekebilecek politika dönüşümlerini gerçekleştirmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili yasalarda 2000 yılında yapılan 81 değişiklikten 75'i yabancı yatırımcılar için daha liberal bir ortam yaratmaya yöneliktir. 2000-2013 yılları arasında 1440 politika değişikliğinden % 80'i yabancı yatırımcılar lehine gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3'de gelişmekte olan piyasalara yönelik net sermaye akımları, alt kalemleriyle birlikte görülmektedir. 1980'li yılların başında gelişmekte olan ülkelerin ürettikleri mal fiyatlarında görülen keskin düşüşler, uluslararası faiz oranlarının yükselmesi ve sanayileşmiş ülkelerdeki ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması nedeniyle gelişmekte olan ülke ürünlerine yönelik talebin azalması, gelişmekte olan ülkelerin finansal açıdan darboğaza düşmesine neden olmuştur. İlk olarak Ağustos 1982'de Meksika'nın ve ardından Latin Amerika ülkelerinin moratoryum ilan etmesi, gelişmekte olan piyasalara yönelik net özel sermaye akışını azaltmış ve 1984'de bu piyasalardan 27,584 milyar dolarlık özel sermaye çıkışı gerçekleşmiştir. Ancak 1980'li yılların ortalarında net özel sermaye akışındaki gerileme kısmen resmi sermaye girişleriyle dengelenmiştir. Özellikle 1980'li yıllar boyunca finansal kriz yönetiminde önemli aktör haline gelen IMF, büyük ölçüde borçlu gelişmekte olan ülkelere yardım etmek amacıyla yeni kredi kolaylıkları sağlamıştır. Bu dönemde vadesi gelen borçların yeniden yapılandırılmasına rağmen, ticari bankaların gelişmekte olan ülkelere yeni krediler vermesini teşvik etme çabaları başarıya ulaşamamıştır.

1989 yılında borç sorununun çözümünde önerilen Brandy Planı, borcun anapara ve faiz ödemesinde indirimle gidilmesi, dış borç takası, borç geri ödemelerinin ihracat gelirleri oranında yapılması gibi unsurları içermektedir. Brandy Planı değişikliklerini izleyen 1990'lı yılların başında gelişmekte olan piyasalara yönelik finansal akımlar hızla artmıştır.⁹⁶ 1990 yılında 39,972 milyar dolar olarak gerçekleşen net özel sermaye akımı, 1991 yılında %159 artışla 103,587 milyara yükselmiştir. 2007 yılında gelişmekte olan ülkelere yönelik net özel sermaye akışı 698,112 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır.

⁹⁶ Jean-François Perrault, "Private Capital Flows to Emerging Market Economies", **Bank of Canada Review**, (2002), s.33-34.

Yabancı sermayeye yönelik politikaların değişmesi ve sınırlamaların büyük ölçüde kaldırılmasının yanında, özelleştirme çabalarının hızlanması özellikle 1990 yılından itibaren gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye yatırımlarının artmasında önemli rol oynamıştır . Tablo 3' de görüldüğü gibi, gelişmekte olan piyasalara yönelik net özel portföy yatırımları dalgalı bir seyir izlemiştir. Net özel portföy yatırımları 2012 yılında 229,878 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır. Gelişmekte olan piyasalara yönelik net doğrudan yatırımlar ise, 1990'lı yılların başına kadar ortalama yıllık 18,30 milyar dolar iken, 1990'lı yılların ortalarından itibaren yüksek düzeyde artış göstererek, 1999 yılında 166,477 milyar dolar, 2008 yılında 471,849 milyar dolar ve 2012 yılında 423,019 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Akımları (milyar dolar)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Net Özel Sermaye Akışı	19.154	85.453	22.642	-10.079	-27.584	4.626	13.301	14.404	10.919	28.500	39.972	103.587	106.897	121.428	97.852	193.314	173.265
Net Özel Doğrudan Yatırım	3.514	18.376	21.091	13.682	13.743	10.430	10.443	9.140	16.906	17.842	21.504	29.706	35.974	55.178	79.672	92.793	119.025
Net Özel Portföy Yatırımı	20.756	34.127	13.437	-9.055	-14.171	-7.435	-1.877	-4.319	0.891	7.790	-9.585	11.059	16.463	51.228	44.827	24.666	38.855
Net Diğer Özel Sermaye	-5.116	32.950	-11.885	-14.706	-27.157	1.631	4.735	9.583	-6.878	2.869	28.053	62.822	54.460	15.023	-26.648	75.856	15.385
Net Resmi Sermaye	-29.918	-44.446	13.655	55.978	54.136	33.226	27.679	31.647	22.444	11.805	3.024	18.294	7.282	41.070	8.937	-2.460	10.644
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Net Özel Sermaye Akışı	108.380	56.293	37.863	82.727	96.243	46.703	195.160	265.168	316.190	310.714	698.112	201.138	281.881	571.954	499.304	237.067	398.355
Net Özel Doğrudan Yatırım	151.333	154.707	166.477	148.820	169.584	149.627	153.430	197.868	275.117	302.883	444.603	471.849	329.818	409.070	526.709	465.526	423.019
Net Özel Portföy Yatırımı	2.819	-4.788	-25.023	-1.707	-30.449	-40.841	35.026	66.947	38.128	-41.483	98.348	-78.432	57.338	184.495	78.965	229.878	154.288
Net Diğer Özel Sermaye	-45.772	-93.626	-103.591	-64.386	-42.892	-62.083	6.705	0.354	2.945	49.314	155.160	-192.279	-105.274	-21.610	-106.371	-458.337	-178.951
Net Resmi Sermaye	60.615	63.649	41.141	-76.934	-10.959	41.547	-66.185	-82.436	-87.136	-178.876	-59.155	-78.009	171.760	100.546	-12.426	0.206	-65.588

Kaynak: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2013 World Economic Outlook Database, October 2013,

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2013&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=&br=1&c=200&s=BFXP%2CBFD%2CBFPP%2CBFOP%2CBFXG&grp=1&a=1&pr1.x=32&pr1.y=7> (29.10.2014).

2.2.3. Uluslararası İşgücü Hareketleri

Dışa açıklık olgusu yalnızca mal, hizmet ve sermaye için değil, işgücü için de geçerlidir. Günümüzde sadece sermaye ve mal akışı değil aynı zamanda insanlar da şimdiye kadar hiç bilinmeyen boyutlarda ulusal sınırları aşmaktadır. Sermaye transferleri ve finans hareketleri kural olarak insanların algısının ötesinde gerçekleşirken, en göze çarpan sonuçlarından biri göçmenlerin varlığı olmaktadır. Göçler 1990'ların sonunda dünyayı şekillendiren iktisadi, politik ve sosyal dinamiklerin en temel öğelerinden biri olurken, 21. yüzyılda göçlerin boyutlarının daha da artacağı konusunda sosyal bilimciler arasında görüş birliği bulunmaktadır.⁹⁷ Bilindiği üzere, göçe neden olan ya da göç etmeyi teşvik eden faktörler, etnik temizlik gibi olağanüstü göçe zorlayıcı durumlar dışında, ekonomik bakımdan genellikle ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, "itici faktörler" olarak adlandırılan göç veren ülkedeki göç etmek yönündeki ilgi ve isteği etkileyen arz yanlı faktörlerdir. Diğeri ise "çekici ya da talep yanlı faktörler" olarak adlandırılır.⁹⁸

İtici faktörler; göç veren ülkedeki çalışma olanaklarının yetersizliği, işsizlik ya da gelir düzeyinin düşüklüğü, mesleki araştırma ve çalışma yapabilmek için gerekli araçların yetersizliği ve bu alanlardaki ilgisizlik, yetenekten çok kıdeme önem veren katı idari sistem, siyasal haklara yapılan baskılar, siyasal belirsizlikler, iş ve aile ortamındaki huzursuzluklar gibi nedenler olabilir. Çekici faktörler ise; yüksek ücretler, istikrarlı çalışma ortamı, demokratik hak ve özgürlüklerin ileri düzeyde sağlanması gibi nedenlerdir.

Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına milli gelir düzeyinin önemli ölçüde düşük olması ekonomik açıdan göçü teşvik eden temel bir unsur olarak düşünülebilir. Bu çerçevede, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru uluslararası işgücü göçü artmıştır. Bu artışın; gelişmiş ülkelerde doğurganlıkta hızlı düşüşlerin yaşanması, teknolojik gelişme, ekonomik bütünleşme, şehirleşme oranlarındaki artışlar ve küreselleşme gibi nedenlere bağlı olarak devam edeceği tahmin edilmektedir. Nitekim yaşanan bu gelişmeler bağlamında, 1965-1975 yılları arasında dünyadaki göçmen nüfusun büyüme hızı yıllık ortalama %0,3 iken, 1985-1990 yılları arasında %2,6'ya ulaştığı görülmektedir. Günümüzde Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour

⁹⁷ Gülay Toksöz, **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.1

⁹⁸ Coppel Jonathan ve diğerleri, "Trends in Immigration and Economic Consequences", **OECD Economics Department Working Papers**, No. 284, (2001), s.11.

Organization: ILO) 232 milyon uluslararası göçmenin %50'sinin ekonomik olarak aktif olduğunu tahmin etmektedir.⁹⁹

Yabancı uyrukluların daimi kalıcı kategorisine girebilecek yasal göçü 2008 yılında %6 (yaklaşık 4,4 milyon) azalmıştır. Ancak bu düşüşün çoğu sadece birkaç ülkedeki azalmadan kaynaklanmaktadır ve 2007 yılının yüksek seviyelerdeki hareketlerinin bir yansımaları oluşturmaktadır. Bununla birlikte, OECD ülkelerinin çoğunda ekonomik kriz sonucu göçlerin azalmasıyla, göç dalgasındaki düşüş 2009 yılında da devam etmiştir.

Serbest dolaşım bölgeleri içindeki göçler, 2008 yılında OECD içerisinde toplam göçün yaklaşık %25'ini, Avrupa'da %44'ünü, Norveç, İsviçre, Avusturya ve Danimarka'da bu tür göçler toplam göçün yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Avrupa ülkeleri arasında, Portekiz, İspanya, Britanya ve İtalya 2008 yılında önemli miktarda işgücü göçü alan ülkeler olup, daimi türden göçmenlerin %20 ila 30'unun işle ilgili nedenlerle giriş yaptıkları görülmüştür. Ailevi göçler (%65 oranıyla) ABD ile Fransa ve İsveç'te ağır basmaya devam etmektedir.¹⁰⁰

Ancak, birçok ülkede işsizlik sorununun ciddi boyutlara ulaşması nedeniyle işgücünün serbest dolaşımı gelişmiş olan ülkeler için ağır yük getirebilmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkeler, vize ve diğer önlemlerle işgücünün serbest dolaşımını sınırlandırmakta ve göçe yönelik olarak sıkı kontrol politikaları uygulamaktadırlar.¹⁰¹

İşçi gönderen ve işçi alan ülkeler arasında bir yandan toplumsal, diğer yandan ekonomik nitelikte ilişkiler ortaya çıkmaktadır. İşçi gönderen ülke, işçi döviz transferlerinden döviz kuruna, işsizlik oranından işçi ücretlerine, sigorta konusundan işçilerle ilgili çok sayıda psikolojik ve toplumsal olguya kadar dış dünya ile bağlantılı hale gelmektedir. Bu ögenin kapsamına yaşama biçimi, davranışlar, tüketim kalıpları, edinilen beceriler girebilmektedir.¹⁰²

⁹⁹ ILO, "Integrating Labour Migration into the 2013 UN High-level Dialogue on International Migration and Development, and the Post-2015 UN Development Agenda", http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/-migrant/documents/briefingnote/wcms_222913.pdf (01.11.2014).

¹⁰⁰ OECD, "Uluslararası Göç Görünüm Raporu: SOPEMI 2010", <http://www.oecd.org/els/mig/45613458.pdf> (01.11.2014).

¹⁰¹ Aktan, a.g.e.

¹⁰² Kazgan, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, s.35-36.

2.3. Dışa Açıklığın Ölçümü

Dışa açıklık farklı şekillerde ölçülebilmektedir ve ülkelerin dışa açıklığının hesaplanmasında kullanılan ölçütler konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmamaktadır.

Dışa açıklığın farklı şekillerde ölçülebilmesi, ülkeleri dışa açıklık derecelerine göre sınıflandırmayı zorlaştırmaktadır.¹⁰³ Harrison (1996), geçmişte yapılan ampirik çalışmaların ve bulguların, farklı çalışmalarda farklı dışa açıklık yöntemlerinin kullanılması nedeniyle, şüpheli olduğuna vurgu yapmaktadır. Edwards'a göre , tanım ve ölçüm problemleri nedeniyle, dışa açıklık ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar hız kaybetmiştir.

Pritchett'in 1996 yılında yayınladığı çalışmasıyla dışa açıklığın ölçümü konusunda araştırmacılar arasında şüpheler oluşmuştur. Pritchett farklı dışa açıklık ölçümleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir.¹⁰⁴ Pritchett'in çalışmasından sonra dışa açıklığın ölçümü konusunda aktif bir tartışma oluşmuştur.

Edwards (1998), toplam faktör verimliliğindeki büyümenin bağımlı değişken olduğu regresyon analizine 9 farklı açıklık ölçüsünü (Sachs ve Warner açıklık endeksi, Dünya Bankası'nın dışa yönelim endeksi raporu, Learner'ın açıklık endeksi, ortalama kara borsa primi, imalat sanayindeki ortalama ithalat vergisi, tarife-dışı araçların ortalama kapsamı, uluslararası ticaretteki sapmaları ölçen Heritage kurum endeksi, toplam ticaret vergilerinin toplam ticarete oranı, Wolf'un ithalat sapma endeksi) barındıran özgün açıklık endeksini de bağımsız değişken olarak dahil etmiştir. Edwards, regresyon analizi sonucunda dışa daha açık olan ülkelerin toplam faktör verimliliklerindeki artışın diğer ülkelere göre daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır.¹⁰⁵ Fakat Edwards tarafından yapılan çalışma da tartışmalara son verememiştir.

¹⁰³ Halit Yanıkkaya, "Trade Openness and Economic Growth: A Cross-Country Empirical Investigation", **Journal of Development Economics**, (2003), s.68. 57-89.

¹⁰⁴ L. Pritchett, "Measuring outward orientation in developing countries: Can it be done?", **Journal of Development Economics**, 49(2), (1996), 307-335.

¹⁰⁵ Sebastian Edwards, "Openness, Productivity, and Growth: What Do We Really Know?", **Economic Journal**, 108(447), (1998), 383-398.

Sachs ve Warner 1995 yılında yaptıkları çalışmalarında ülkelerin dışa açıklığını belirlemek için bir endeks oluşturmuşlardır. Endekse göre şu kriterleri taşıyan ülkeler ticari açıdan dışa kapalı olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁶

- Dış ticaretin %40'ını ya da daha fazlasını tarife dışı engellere konu olan ticaretin oluşturması,
- Ortalama tarife oranlarının %40 ya da daha yüksek olması
- 1970 ve 1980'lerin ortalamalarına göre, döviz kurunun karaborsa fiyatının, resmi döviz kurunun %20 ya da daha yüksek oranda üstünde olması
- Sosyalist bir ekonomik sisteme sahip olunması
- İhracatın büyük bir kısmında kamu tekelinin varlığı.

Wacziarg (2001), dışa açıklık ölçütlerini üç genel kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; çıktı ölçütleri, politika göstergeleri ve sapma ölçütleridir. Çıktı ölçütleri, ticaret miktarını ya da ticaretin bileşenlerini tarif eden ölçütlerdir. Ülkenin kurumlarının diğer ülkelere yönelik tavrını ortaya koyan politika göstergeleri, tarife oranları, tarife dışı engeller ve bu koruma politikalarının kullanım oranlarıdır. Sapma ölçütleri ise, gerçekleşen ticaret miktarları ile tahmin edilen serbest ticaret miktarları arasındaki sapmalardır.¹⁰⁷

Dışa açıklığın hesaplanmasında kullanılan ölçütler, Rose'un (2005) sınıflandırması baz alınarak incelenirse, yedi kategoriye ayrılmaktadır.¹⁰⁸

- Ticaret Payları
- Düzeltilmiş Ticaret Akımları
- Tarifeler
- Tarife Dışı Engeller
- Nitel Ölçütler
- Bileşik Endeksler

¹⁰⁶ Jeffrey D. Sachs ve Andrew Warner, "Economic Reform and the Process of Global Integration", **Brookings Papers on Economic Activity**, (1995), s.1-118

¹⁰⁷ Romain Wacziarg, "Measuring the Dynamic Gains from Trade", **The World Bank Economic Review**, 15(3), (2001), s.393-429

¹⁰⁸ Andrew K. Rose, "Do WTO Members Have A More Liberal Trade Policy?", **NBER Working Papers**, No:9347, (2005), s.209-235

- Fiyata Dayanan Ölçütler

2.3.1. Ticaret Payları

Ticari açıklığı hesaplamada en sık kullanılan yöntem ticaret paylarıdır. Bazı yazarlar tarafından “ticaret yoğunluk oranı” olarak da adlandırılan bu ölçüt, ihracat ve ithalat toplamının GSYİH’ya oranlanması ile elde edilmektedir. İhracat, ithalat ve GSYİH verilerine kolay ulaşılabilir olması, hatta bazı ülkeler için bu oranın yıllar itibariyle hesaplanmış ve hazır şekilde bulunması, araştırmacıların açıklık hesaplamalarında bu ölçütü ele almalarına neden olmaktadır. Bu ölçüt yaygın kullanıldığı için çalışmalar arası karşılaştırılabilirliği de mümkün kılmaktadır.

Ticaret payları yönteminin farklı bir şekli ithalat penetrasyon oranıdır. Çok yaygın olarak kullanılmayan bu oran, belirli bir ticari malın ithalatının, yurtiçi üretim toplamına bölünmesi yoluyla hesaplanır. Yurtiçi toplam üretim, ithalatın yurtiçi brüt üretim miktarına oranından, bu malın ihracatının çıkarılması olarak tanımlanır. Bu oranın hesaplanmasındaki amaç, yurtiçi üreticilerin uluslararası rekabet gücünün belirlenmesidir. İthal penetrasyon oranı, ekonominin tümü için ve sektörel olarak hesaplanmaktadır.¹⁰⁹

Ticaret yoğunluk oranının, çok sık kullanılmasına rağmen, bazı eksik yönleri de mevcuttur. Bu ölçüm yönteminin, ticari akımların yönünün (içe ve dışa), başka bir anlamda ülkenin ticari açıklığının ölçütü değil, ülkenin büyüklüğünün bir ölçütü olduğu düşünülmektedir.¹¹⁰ Örneğin Dünya Bankası hesaplamalarına göre, 2012 yılında mal dış ticaretinin GSYİH’ya oranı, ABD’de %30, Norveç’te %68, Fransa’da %57, İngiltere’de %66 iken, Çin’de %52, Afganistan’da %45, Azerbaycan’da %79 ve Türkiye’de %58’dir.¹¹¹ Elde edilen bu oranlar sonucunda, açıklık oranı yüksek olan ülkeler için daha çok liberal ticari politikalar uyguladığı ya da oranın düşük çıktığı ülkeler için ise dışa kapalı ticaret politikası uyguladıkları yönünde bir görüş bildirmek de hatalı sonuçlara neden olabilmektedir. Çünkü ülkelerin ticari dışa açıklığında, ticaret politikalarının yüksek oranda olan etkileme gücü yanında ülkenin coğrafi konumu, nüfusu, yapısal ve çevresel

¹⁰⁹ David, a.g.e., s.9

¹¹⁰ David, a.g.e., s.2

¹¹¹ World Bank, World Development Indicators Online, <http://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS> (17.09.2014).

faktörler, küresel pazarlarda yaşanan ani değişimler gibi başka unsurlar da açıklık oranı üzerinde rol oynayabilmektedir.

Frankel ve Romer (1996), ticaret payları yönteminin eksikliklerini gidermek amacıyla ticaret yoğunluğu ile gelir ilişkisi temelli çalışmalarında, coğrafik özellik çizelgesi belirleyerek (ülkelerin büyüklükleri, ticari partnerlerin birbirlerine olan uzaklıkları, birbirlerine sınır komşusu olup olmadıkları ve tamamen kara ile çevrili olup olmadıkları gibi) coğrafik etkenlerin ticaretle olan bağlantısı üzerinde durmuşlardır. Örneğin, Yeni Zelanda diğer pek çok ülkeden coğrafik olarak uzakta bulunduğundan dolayı az ticaret yapmakta, buna karşın Belçika dünyanın en popüler çoğu ülkesiyle yakın komşu olması nedeniyle fazla ticaret yapmaktadır. $(\text{İhracat} + \text{ithalat}) / \text{GSYİH}$ açıklık oranını, coğrafik faktörlerin bir fonksiyonu olarak ele almışlar ve ticari partnerlerin birbirlerine olan uzaklığının ticaret üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu yanında, denize kıyısı olmayan bir ülkenin de ticaretinin az olduğu gibi sonuçlara ulaşmışlardır. Coğrafi faktörlerden etkilenen ticari açıklık ile gelir ilişkisinde ise bulunan sonuç, ticaretin geliri arttırdığı yönündedir. Çalışmada, açıklığın coğrafi bileşenleri ve gelir arasındaki ilişkide, ithalat ve ihracat paylarındaki %1 artışın kişi başına düşen milli geliri %2 ya da daha fazla arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.¹¹²

Açıklığın bu ölçümünün sakıncalarını ortadan kaldırmaya çalışan yazarlardan Alcalá ve Ciccone (2004), reel bir açıklık ölçüsünü kullanmanın, nominal ticaret payı ölçülerini kullanmaktan teorik olarak daha uygun olduğunu iddia etmişler, ticaret ve verimlilik ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, “gerçek açıklık” (real openness) dedikleri ölçütü kullanmışlardır. Yazarlar bunun nedenini şöyle açıklamaktadırlar: “Ticareti yapılmayan malların fiyatları sabitken, yüksek dereceli uzmanlaşma açıklığı artırır, çünkü daha fazla uzmanlaşma daha fazla ithalat yapmayı gerektirmektedir. Fakat yüksek dereceli bir uzmanlaşma aynı zamanda ticareti yapılmayan malların fiyatlarını da arttırarak açıklığı azaltır. Dolayısıyla uzmanlaşma ve açıklık arasındaki ilişki monoton bir ilişki değildir. Monoton olmayan bu ilişki, daha yüksek orandaki açıklığın daha yüksek satın alma gücüne göre ortalama emek verimliliği ile ilişkilendirilmemesi anlamına gelmektedir.”¹¹³ Bu

¹¹² Jeffrey A. Frankel ve David Romer, “Trade and Growth: An Empirical Investigation”, **NBER Working Papers**, No:5476, (1996), s.379-399

¹¹³ Francisco Alcalá ve Antonio Ciccone, “Trade and Productivity”, **The Quarterly Journal of Economics**, 119(2), (2004), s.613-646

monoton olmayan ilişkiden dolayı satın alma gücü paritesine göre belirlenen verimlilik artışları ile açıklık oranı elde edilmektedir.

Açıklığın bu şekilde ölçümünde satın alma gücü paritelerini kullanan bir başka çalışma ise Dollar ve Kraay¹¹⁴ tarafından yapılan çalışmadır. Kurumların ve ticaretin büyümeye etkisini inceleyen bu çalışmada kişi başına düşen gelir satın alma gücü pariteleri baz alınarak oluşturulmuştur.

2.3.2. Düzeltilmiş Ticaret Akımları

Düzeltilmiş ticaret akımları, ticaret politikası ölçütlerini şekillendirmek için, gerçekleşen ticari akımların, tahmin edilen serbest ticaret akımlarından sapmalarını kullanır. Bu kategoride kullanılan modellerden biri Hecksher-Ohlin teoremi olarak adlandırılan faktör donatımı teorisine dayanmaktadır. Learner, 1982 yılının verileri ile, 53 ülkedeki 183 farklı malın net ticari akışını tahmin etmek için bir faktör modeli kurarak, düzeltilmiş ticari yoğunluk oranını açıklık ölçütü olarak kullanmıştır. Learner'a göre, düzeltilmemiş ticari yoğunluk oranları sadece faktör yoğunluğu nedeni ile arzı yüksek olan ülkelerin en açık ülkeler olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Çünkü bu ülkeler, hiçbir engelin bulunmadığı durumda en yüksek ticaret seviyesine sahiptirler. Düzeltilmiş ticari yoğunluk oranı ise kaynak arzındaki farklılıklara izin vermektedir.¹¹⁵

$$TYO^D = (\sum_j |N_{ij}| - \sum_j |N_{ij}^*|) / GSMH_i \quad (17)$$

TYO^D düzeltilmiş ticari yoğunluk oranıdır. N_{ij} i ülkesindeki j malının gerçekleşen ticari akımını, N_{ij}^* ise model tarafından tahmin edilen ticari akımı ifade etmektedir. N_{ij} ve N_{ij}^* arasındaki farkın GSMH' ya bölünmesinin nedeni ülke boyutunun etkilerini ortadan kaldırmaktır. Başka bir ifade ile modelde GSMH ile ağırlıklandırma yapılmıştır.

Learner (1987), faktör modeli ile tahmin ettiği ticari akımlar ile gerçekleşen ticari akımlar arasındaki farklılığın GSMH' ya oranını düzeltilmiş ticari yoğunluk oranı olarak

¹¹⁴ David Dollar ve Aart Kraay, "Institutions, Trade and Growth: Revisiting the Evidence", **The World Bank Policy Research Working Paper**, No: 3004, (2003), s.70-73

¹¹⁵ Edward E. Learner, "Measures of Openness", **UCLA Working Paper**, No:447, (1987), s.145-204

ifade etmekte ve bu oranı açıklığın ölçütü olarak kullanmaktadır.¹¹⁶ Learner'a göre bu fark ticari engellerin seviyesinin bir göstergesidir ve bu fark ne kadar büyükse ülke o kadar açıktır.

Bu kategoride kullanılan diğer model, gravite modelidir. Newton fiziğinde kullanılan gravite modeli çeşitli uygulamalarda yaygın olarak kullanılmıştır. Uluslararası ticaret ve entegrasyon modeli yaygın olarak kabul görür ve kapsamlı bir şekilde kullanılır. Bu modeller teorik temellerinden ve ampirik verilere olan uyumlarından dolayı yaygındır.

Faktör modeli ile gravite modeli arasındaki farklardan biri, faktör modeli ticaret akımlarına odaklanırken, gravite modelinin ikili ticaret akımlarına odaklanmasıdır. Gravite modellerinin kullanımı, serbest ticaret bölgesi üyesi olmak gibi politika değişikliklerinin etkilerini daha kesin olarak yansıttığı için, avantajlıdır. İkili akımların araştırılması ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin tahminine de olanak sağlar.

Uluslararası ticarete ait gravite modelinin temelinde, iki ülke arasındaki ticaret akımlarının büyüklüğe (milli gelir ile ölçülür) göre pozitif, iki ülke arasındaki uzaklığa (nakliye maliyeti ile ölçülür) göre de negatif ilişkili olduğu varsayılır. Temel gravite model, aşağıdaki şekilde ifade edilir;

$$\ln M_{ij} = \alpha + \beta \ln Y_i + \gamma \ln Y_j - \delta \ln D_{ij} + \varepsilon_{ij} \quad (18)$$

M_{ij} , j ülkesinden i ülkesine olan toplam ticaret akımıdır. Y_i ve Y_j ülkelerinin milli gelirleridir, D ise ülkeler arasındaki uzaklığın ölçüsüdür.¹¹⁷

2.3.3. Tarifeler

Ticareti kısıtlayan en etkili ve en sık başvurulan araç olarak tarifeler, kısıtlamaların en doğrudan göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de ticari açıklığı ölçmede kullanılan araçlardan biridir. Ancak verilere ulaşmanın zor olması yöntemin sıklıkla kullanılmasını engellemektedir. Tarifelerle ilgili olarak kullanılan bazı ölçüm çeşitleri

¹¹⁶ Learner, a.g.e., s.145-204

¹¹⁷ David, a.g.e., s.14

arasında basit ortalama tarife oranları, ağırlıklandırılmış ortalama tarife oranları, tarife gelirlerinin toplam ticarete oranı, tarife gelirlerinin toplam ithalata oranı, tarife gelirlerinin GSYİH'ya oranı, efektif koruma oranları, tarifelere konu olan ticaret miktarının toplam ticarete oranı vb. gösterilebilir.

Bu ölçüler, ticaret politikasının doğrudan göstergeleri olmakla birlikte ticaret politikasının zayıf göstergeleridir. İlk olarak, tarifeler üretici ve tüketicileri farklı olarak etkiler. İkinci olarak, ithalat esneklikleri üründen ürüne ve ülkeden ülkeye değişebilir. Aynı gümrük tarifesi, hem aynı ülkedeki farklı ürünler için hem de farklı ülkelerdeki aynı ürünler için farklı etkilere sahip olabilir. Üçüncü olarak, tüm ürün kategorilerinde veri toplamak genellikle mümkün olmamaktadır. Veri elde edildiğinde, uygun ağırlıklandırma yöntemi sorunuyla karşılaşmaktadır. Son olarak, gelişmekte olan ülkeler ithalatı farklı engellerle de kısıtlamaktadır.¹¹⁸

Edwards'ın, açıklık, verimlilik ve büyüme ilişkisini ele aldığı ve dokuz farklı açıklık ölçütü kullandığı çalışmasında, ölçütlerden ikisi (imalat sanayi ortalama ithalat tarife oranları ve uluslararası ticaret üzerindeki tarife gelirlerinin toplam ticarete oranı) tarife temellidir.¹¹⁹ Dollar ve Kraay, ülkelerin ağırlıklandırılmış tarife oranlarını 1985-1995 dönemi için beşer yıllık olarak incelemiş ve tarifelerin düşme eğiliminde olduğunu gözlemlemişlerdir.¹²⁰ Ancak aynı çalışmada bazı ülkeler için tarife oranlarının düşmesine rağmen, dış ticaret hacmi / GSYİH oranlarının azaldığı da dikkati çekmektedir.

2.3.4. Tarife Dışı Engeller

Tarife dışı engeller, ticareti yapılan mal ve hizmetlerin fiyatlarını ya da miktarlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen tarife dışı korumacılık politikalarıdır. Tarifelerin, azalarak da olsa, yoğun kullanımı ve dünya ticaretini büyük oranda kısıtlamasının yanında, bazı ülkeler tarafından kullanılan tarife dışı engeller, dünya ticaretini çok daha kısıtlayıcı hale getirebilmektedir. Tarife dışı engellere örnek olarak; ithalat kotaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları, sübvansiyon uygulamaları, görünmez engeller vb. gösterilebilir.

¹¹⁸ David, a.g.e., s.19

¹¹⁹ Robert E. Baldwin, "Openness and Growth: What's the Empirical Relationship?", **NBER Working Papers**, No:9578, (2003), s.498-525

¹²⁰ David Dollar ve Aart Kraay, "Trade, Growth and Poverty", **The Economic Journal**, 114, (2004), s.22-49

Deardorff ve Stern (1997), tarife dışı engellere yaklaşımdaki temel zorluğun ne olmadıkları ile tanımlanmış olmaları olarak belirtmişlerdir.¹²¹ Tarife dışı engellerin, özellikle resmi olmayanların, tanımlanması ve ölçülmesi zordur. Tarife dışı engellerin ticari açıklığın ölçüm aracı olarak kullanılmaları doğru bir yöntem olarak kabul edilmemektedir. Bunun nedenleri olarak;¹²² resmi ve şeffaf engeller olmamaları, her bir çeşidin birbirinden çok farklı etkiler yaratabilmesi, verilerin yeterli düzeyde bulunmaması sayılabilir. Bu nedenlerden dolayı, bu ölçütler çoğunlukla çalışmaların dışında tutulmuştur. Tarife dışı engeller ticari yoğunluğun ve açıklığın ölçümünde kullanılmasından ziyade, ticari kısıtlamaların varlığını ortaya koymak açısından daha anlamlıdır. Tarife dışı engellere konu olan ticaretin miktarı net bir şekilde ortaya konabilirse, farklı ticari açıklık ölçütlerine ek olarak, tarife dışı engellere konu olan ticaretin toplam dış ticarete oranı ölçüt olarak kullanılabilir.

2.3.5. Nitel Ölçütler

Nitel ölçütler, sayısal olarak ifade edilemeyen ve modellerde kukla değişken olarak kullanılabilen ölçütlerdir. Örneğin; Sachs-Warner'ın endeks kriterleri içerisinde yer alan "sosyalist bir ekonomik sistemin bulunması ve ihracatta kamu tekelinin varlığı"¹²³ nitel ölçütlere örnektir. Dollar ve Kraay ise "Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği"¹²⁴ gölge değişken olarak çalışmalarında kullanmışlardır.

2.3.6. Bileşik Endeksler

Bileşik endeksler, ticari engellerin, ülkenin yapısal özelliklerinin ve kurumsal düzenlemelerinin değerlendirilmelerine dayalı ölçümler içermektedir. Dünya Bankası endeksi ve Sachs-Warner endeksi bu ölçüm yönteminin örnekleridir.

¹²¹ Deardorff, A. ve Stern, R. "Measurement of Non Tariff Barriers", **Research Seminar In International Economics**, (1997), s.1-118

¹²² David Dollar ve Aart Kraay, "Trade, Growth and Poverty"

¹²³ Sachs ve Warner, a.g.e., s.1-118

¹²⁴ David Dollar ve Aart Kraay, "Growth is Good for the Poor", **The World Bank Policy Research Working Paper**, No:2587, (2001), s.195-255

Dünya Bankası'nın 1987 Dünya Kalkınma Raporu'nda, içe ya da dışa yönelim durumlarına göre başka bir ifade ile ticaret politikalarına göre, ülkeler dört sınıfa ayrılmıştır. Bu sınıflandırma şu dört nitel ve nicel kriterlere göre gerçekleştirilmiştir:

- Etkin koruma oranı
- Doğrudan kontrollerin kullanımı
- İhracat teşviklerinin kullanımı
- Döviz kurunun aşırı değerlenme derecesi.

1963-1973 ve 1973-1985 dönemleri için 41 ülke ele alınmış ve bu ülkeler, tamamen dışa dönük ekonomiler, kısmen dışa dönük ekonomiler, kısmen içe dönük ekonomiler ve tamamen içe dönük ekonomiler olarak sınıflandırılmışlardır. Tamamen dışa dönük ekonomiler, ticari ve döviz kontrolleri ya hiç olmayan ya da çok az seviyede olan; kısmen dışa dönük ekonomiler, engellerin ılımlı şekilde olduğu ülkeler; kısmen içe dönük ekonomiler, ticari kontrollerin yaygın olduğu ve yerli üretimin öncelikli olduğu ülkeler; tamamen içe dönük ekonomiler ise, yerel pazarlar için etkin korumanın yüksek olduğu ve döviz kurunun aşırı değerli olduğu ülkelerdir.¹²⁵ Dünya Bankası bu sınıflandırmayı yaparken ülke nüfusunu da dikkate almaktadır.¹²⁶ Dünya Bankası'nın bu çalışmadan elde ettiği sonuç ise; dışa dönük ekonomilerin ekonomik performansının içe dönük ekonomilerinkinden çok daha yüksek olduğudur. Greenaway ve Nam'ın çalışmaları bu sonucu desteklemektedir. Bu çalışmaya göre ülkelerin ekonomik performansı, tamamen içe dönük durumdan, tamamen dışa dönük duruma geçince, artmaktadır.¹²⁷ Alam'ın yapmış olduğu çalışmaya göre de Dünya Bankası'nın dışa açıklık ölçüsü ile kişi başına reel gayri safi yurtiçi hasıla arasında pozitif bir ilişki vardır.¹²⁸ Ancak Dünya Bankası'nın bu endeksine yönelik eleştiriler de mevcuttur. Farklı ülkelerde farklı politikaların etkilerinin yorumlanması nedeniyle veri elde etmek ve ülkelerarası karşılaştırılabilirlik güçtür.

¹²⁵ World Bank, "World Development Report 1987", s.82, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2013/02/26/000425962_20130226164932/Rendered/PDF/105960REPLACEMENT0WDR01987.pdf (19.09.2014).

¹²⁶ Marco Neuhaus, "Opening Economies Succeed: More Trade Boosts Growth", **Deutsche Bank Research**, (2005), s.1-24

¹²⁷ Greenaway ve Nam, "Industrialisation and Macroeconomic Performance in Developing Countries under Alternative Trade Strategies", **Kyklos International Review for Social Science**, (1988), s. 419-435

¹²⁸ M. Shahid Alam, "Trade Orientation and Macroeconomic Performance in LDCs: An Empirical Study", **Economic Development and Cultural Change**, (1991), s. 839-848

Sachs ve Warner (1995) ise ülkeleri daha önce açıklanan beş kritere göre açık ya da kapalı olarak sınıflandırmış ve 1970-1989 dönemi için 79 ülke ile yapılan analizde, gelişmekte olan açık ekonomilerin yılda %4,49, gelişmekte olan kapalı ekonomilerin %0,69, gelişmiş açık ekonomilerin %2,29, gelişmiş kapalı ekonomilerin ise %0,74 oranında büyüdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmadan çıkan diğer bir sonuç ise açık ekonomilerin kapalı ekonomilere göre %2,4 oranında daha hızlı büyüdüğü ortaya konulmuştur.¹²⁹

Berg ve Krueger (2003), Sachs-Warner'ın, ticaret politikası kısıtlamalarının önemini ölçmeye yönelik başarılı çabalarına rağmen, ticaret rejimlerinin kısıtlama dereceleri arasında ayırım yapamadıkları görüşündedirler. Sachs-Warner'ın testlerinden ancak geçen (zor geçen) bir ülke tam anlamıyla açık olmaktan uzak olabilir. Berg ve Krueger, Sachs-Warner endeksine karaborsa priminin, ticaret politikalarından ziyade, diğer faktörleri ölçtüğü ve karaborsa priminin, kaos yaşayan makroekonomik politikaları ölçebilse de, Sachs-Warner'ın bu başarıyı makroekonomik istikrara değil, ticari açıklığın faydasına dayandırdığı yönünde eleştiri getirmişlerdir.¹³⁰

Brahmbhatt ve Dadush (1996), dört kritere göre bir entegrasyon hızı endeksi oluşturmuşlardır. Uluslararası ticaretin GSYİH'ya oranı, doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ya oranı, kredibilite oranı ve üretimin ihracat içerisindeki payı kriterlerini kullanarak, ihracata dayalı hızlı entegrasyon gerçekleştiren ülkelerin daha hızlı büyüdüğü sonucuna ulaşmışlardır.¹³¹

Milletlerarası Ticaret Odası (International Chamber of Commerce: ICC) ülkelerin ticarete açıklığını ölçmek amacıyla dört kritere göre açık piyasa endeksi (Open Market Index: OMI) oluşturmuştur. Bu kriterler;¹³²

¹²⁹ Sachs ve Warner, a.g.e. s.1-118.

¹³⁰ Andrew Berg ve Anne Krueger, "Trade, Growth and Poverty: A Selective Survey", **IMF Working Paper**, No: WP/03/30, (2003), s.1-51

¹³¹ Milan Brahmbhatt ve Uri Dadush, "Disparities in Global Integration", **Finance and Development**, 33-3, (1996), s.47-50

¹³² ICC, "Open Market Index", <http://www.iccwbo.org/global-influence/g20/reports-and-products/open-markets-index/> (21.12.2014).

1. Ticarete Açıklık: İhracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranı, ithalatın nüfus büyüklüğüne oranı ve reel ithalat artışı
2. Ticaret Politikaları: Ortalama uygulanan tarife seviyesi, tarife parametrelerinin karmaşıklığı (Tarifelerin bağlayıcılık seviyesi, toplam tariflerin içinde gümrüksüz tarifelerin payı, yüksek tarifelerin payı), tarife dışı engeller içinde anti dumping işlemlerinin sayısı, ithalat prosedürlerinin etkinliği)
3. Doğrudan Yabancı Yatırımlara Açıklık: GSYİH'ya doğrudan yabancı sermaye girişleri, gayri safi sabit sermaye oluşumuna doğrudan yabancı sermaye girişleri, GSYİH içinde doğrudan yabancı yatırım stoku, doğrudan yabancı yatırımlar hoş geldin endeksi (İşe başlamak için gerekli prosedürlerin sayısı, yasal izin için gerekli gün sayısı, yabancı şube kurma kolaylığı)
4. Ticaret İçin Altyapı: Lojistik performans endeksi, iletişim altyapısı

Bu endekse göre 75 ülke, en dışa açık (5-6 puan), ortalamanın üzerinde dışa açık (4-4,99 puan), ortalama dışa açık (3-3,99), ortalamanın altında dışa açık (2-2,99) ve çok zayıf dışa açık (1-1,99) olarak sınıflandırılmıştır.

Endeks oluşturarak açıklık ölçümü yapan çalışmaların sayısı oldukça fazladır ve çoğunlukla da tercih edilmektedir. Bunun nedeni açıklığı birçok faktörden etkilenen bir durum olduğunu kabul ederek ölçüm yapmanın, açıklığı tek bir ölçüt ile ifade etmekten daha iyi olmasıdır.

2.3.7. Fiyata Dayanan Ölçütler

Fiyata dayanan ölçütler, ticaret politikalarının yönünü, yurtiçi fiyatların uluslararası fiyatlarla karşılaştırılması ya da karaborsa döviz kuru primi nedeniyle oluşan fiyat çarpıklıkları ile belirlemeye çalışan yöntemdir. Fiyata dayanan ölçütlerin, yüksek fiyat seviyesindeki ülkelerin, bir süre sonra yüksek korumacı politikalar uygulayan ülkeler haline geldiğinin düşünüldüğü için tarife ve tarife-dışı engellerin etkilerini de barındırdıkları ve akımsal veri oldukları için yorumlanmalarının daha kolay olduğu düşünülmektedir.¹³³

¹³³ David, a.g.e. s.1-39

Bu düşünceye sahip arařtırmacılarđan biri olarak Dollar, Summers ve Heston (1991) veri setindeki tüketiciler fiyat endekslerini kullanarak reel döviz kuru çarpıklık endeksi oluşturmuş ve türettiği endeks döviz kurunun varsayılmış serbest ticaret düzeyinden, uygulanan ticaret rejimi tarafından ne kadar saptırıldığını ölçmeyi amaçlamıştır. Dollar'ın kullandığı iki endeks, reel döviz kuru sapma endeksi ile reel döviz kurundaki değişkenlik endeksleridir. ABD'nin fiyatları referans fiyatlar olarak alınmış ve nispi fiyat düzeyi endeksi oluşturulmuştur.

Ticari açıklığı ölçmeye yönelik tekniklerin bu derece çokluğu ve üzerinde görüş birliğine varılamamış olması, araştırmacıların bu teknikler içerisinden seçim yaparken dikkatli olmalarını gerektirmektedir. Learner'ın da ifade ettiği gibi;¹³⁴ sorun belirli bir yöntemin açıklığı kusursuz şekilde ölçüp ölçemediği değil, hangi yöntemin en iyi ölçümü gerçekleştirebileceğidir. Çünkü hiçbir yöntem açıklığı kusursuz şekilde ölçemeyecektir.

¹³⁴ Learner, a.g.e. s. 145-154

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DIŞA AÇIKLIK EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİ ARAŞTIRAN ÇALIŞMALAR

3.1. Literatür Taraması

Ticari açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisini test etmeden önce aynı konuda farklı ülkelerde yapılan çalışmalar bu başlık altında incelenecektir. Dışa açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine geniş bir yabancı literatür mevcuttur. Bir kısmına dışa açıklık ölçüm yöntemleri incelenirken değinilmiştir. Burada ise daha önce incelenen ve incelenmeyen çalışmalarda uygulanan yöntemler ve sonuçları ele alınacaktır.

Dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik ilgi, 1990'lı yıllarda artmış ve bu konudaki en ünlü eserler de bu yıllarda ortaya konulmuştur. Bu konudaki en ünlü makaleler; Dollar (1992), Sachs ve Warner (1995), Edwards (1998), Rodriguez ve Rodrik (1999), Frankel ve Romer (1996)'e aittir. Bu temel çalışmalar dışında günümüze kadar gelen çok sayıda ülke örnekli çalışmalar da mevcuttur.

Dollar, gelişmekte olan Asya ülkelerinin, Latin Amerika ve Afrika'daki benzer gelişmekte olan ülkelere göre daha hızlı büyüdüğünü ve bunun sadece, Hong Kong, Tayvan, Singapur ve Kore için değil, pek çok ülke için geçerli olduğunu belirtmiştir. Dollar bu gözleminden hareketle, 1976-1985 döneminde, 95 gelişmekte olan ülkenin büyüme kaynaklarını incelemiştir. Ele alınan dönemde kişi başına düşen gelir 16 Asya ülkesinde yılda ortalama %3,4 artarken, 24 Latin Amerika ülkesinde %0,3, 43 Afrika ülkesinde ise %0,4 oranında azalmıştır. Dollar bu farklılığın temel nedenini, ülkelerin dışa ya da içe dönük büyüme stratejileri izlemesine bağlamaktadır.

Dollar'ın çalışmasında kullandığı dışa açıklık ölçüsü, iki faktör temel alınarak oluşturulmuştur. Bu faktörlerden ilki, koruma düzeyidir. Özellikle üretim sürecinde,

girdiye yönelik olarak nispeten düşük koruma düzeyinin gerçekleşmesi sonucunda, reel döviz kuru sürdürülebilir düzeye gelir ve bu ihracatçılar yönünden arzulanır bir durumdur. İkincisi ise, teşvikin sürekliliğini sağlayabilmek amacıyla reel döviz kurunda nispeten küçük değişimlerin gerçekleşmesidir. Dolar, dışa açıklığın ekonomik büyümeye neden olduğunu ve dışa açık ülkelerin istikrarlı reel döviz kuru ve düşük koruma düzeyine sahip olma eğiliminde olduğunu ifade etmiştir. Çalışmada, ülke karşılaştırmalı reel döviz kuru sapma endeksi (index of real exchange rate distortion), dışa dönüklük ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ampirik ilişki olup olmadığını araştırmak için kullanılmıştır. Reel döviz kuru değişkenliği ile yatırım düzeyinin etkileri kontrol edildikten sonra reel döviz kuru sapması ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Dolar, Latin Amerika ve Afrika ülkelerinde içe dönüklükten dışa dönüklüğe doğru bir politika dönüşümünün, bu ülkelere önemli potansiyel kazanımlar sağlayacağını belirtmiştir. Bu ülkeler, Asya tipi ticaret politikasına kayarlarsa, kişi başına gayri safi yurtiçi hasılları tahmini olarak %1.5-2.1 oranında artacaktır.

Dolar, Summer ve Heston'ın 121 ülke için oluşturdukları karşılaştırmalı fiyat endeksini kullanarak, dışa açıklık ölçüsü geliştirmiştir. Summer ve Heston farklı ülkeler için aynı tüketim malı sepetinin yerli para birimiyle fiyatını resmi döviz kurundan ABD dolarına çevirmişlerdir. ABD'nin fiyatlarının referans fiyatlar olarak alındığı nispi fiyat düzeyi endeksi şu şekildedir:

$$RPL_i = 100 \times eP_i / P_{US} \quad (19)$$

Bu denklemde RPL_i (Relative Price Level) i ülkesinin nispi fiyat düzeyini, e döviz kurunu (dolar / ulusal para), P_i i ülkesinin tüketici fiyat endeksini ifade etmektedir. Eğer üretilen tüm mallar ticarete konu olsaydı ve hiçbir ticaret engeli bulunmasaydı, bu endeksin değeri 100 olmaktadır ve böyle bir durumda fiyat düzeylerindeki farklılıklar içe ya da dışa dönüklüğün ölçüsü olarak alınabilmektedir. Örneğin uzun yıllar yüksek fiyat düzeyini sürdüren bir ülkenin, korumacı ya da içe dönük politika izleyen bir ülke olduğu söylenebilir. Ancak ticarete konu olmayan malların da mevcut olması bu endekse göre ölçüm yapılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü genellikle ticarete konu olmayan malların fiyatları ülkelerin nispi faktör donanımlarına göre farklılık gösterecektir.

Bu nedenle Dollar, Summer-Heston endeksinin düzeltilmesi gerektiği sonucuna varmış ve reel döviz kuru çarpıklık endeksi oluşturarak, türettiği endeks döviz kurunun varsayılmış serbest ticaret düzeyinden, uygulanan ticaret rejimi tarafından ne kadar saptırıldığını ölçmeyi amaçlamıştır. Ayrıca kurdaki kısa dönemli dalgalanmaların endeks üzerindeki etkilerini yok etmek için 1976-85 yıllarının ortalaması kullanılmıştır. Bu da Dollar'ın kullandığı ikinci endeks olan reel döviz kuru değişkenliği endeksidir. Dollar, bu iki endeksi kullanarak 95 ülkeyi açıklık derecesine göre sıralamış ve dışa dönüklük ile büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelmiştir.

Kişi başına GSYİH büyüme oranı bağımlı değişken ve daha önce hesapladığı dışa açıklık endeksinin değişik varyasyonları ile yatırım oranları bağımsız değişkenler olmak üzere bir regresyon denklemi tahmin etmiştir. Yatırım oranlarının katsayısını pozitif ve dışa dönüklük endeksi katsayılarını negatif ve anlamlı bulmuştur. Ancak R^2 oldukça düşük, 0,38 olarak bulunmuştur. Büyüme etkilerinin en yoksul ülkelerde aynı sonuçları verip vermeyeceğini kontrol etmek amacıyla, en yoksul 48 ülke (1976'da kişi başına geliri 1.200 \$'ın altında olan) ve bu ülkelerden seçilen 24 ülke (kişi başına geliri 600 \$'ın altında olan) için tahminler yapılmış ve nitel açıdan bulguların aynı olduğu ileri sürülmüştür. Yani az gelişmiş ülkelerin, ticaret serbestleştirmeleri, reel döviz kurunun devalüasyonu ve istikrarlı bir döviz kurunun korunmasıyla büyüme performanslarını yükseltebilecekleri ileri sürülmüştür.¹³⁵

Levine ve Renelt (1992), Dollar'ın kullandığı reel döviz kuru sapma endeksinin küçük değişikliklere karşı dayanıklı olmadığı ve ticaret politikası ölçüsü olarak değil, uluslararası sapsmaların genel ölçüsü olarak yorumlanabileceğini belirtmişlerdir.¹³⁶

Rodriguez ve Rodrik (2001) de, Dollar'ın kullandığı reel döviz kuru sapma endeksi ile reel döviz kurundaki değişkenlik endekslerinin dışa açıklığın ne derecede göstergesi olabileceği yönünde eleştiri getirmişlerdir. Rodriguez ve Rodrik'e göre, sapma endeksi; ihracat vergilerinin ve teşviklerinin olmaması, tek fiyat yasasının devamlı olarak gerçekleşmesi ve ulusal fiyat düzeylerinde, taşıma maliyetlerinden ve diğer coğrafik

¹³⁵ David Dollar, "Outward-Oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs", 1976-85. **Economic Development and Cultural Change**, (1992), s.523

¹³⁶ Levine ve Renelt, "A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions", **American Economic Review**, 82 (4), (1992), s.942-963.

faktörlerden kaynaklı hiçbir sistematik farklılık olmaması koşulları var olursa açıklığın bir ölçütü olabilmektedir. Rodriguez ve Rodrik'e göre bu koşulların aynı anda sağlanması gerçeklere aykırıdır. Rodriguez ve Rodrik, ticaret politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Dışa açıklığın ekonomik büyüme ile anlamlı ilişkisini çok düşük düzeyde bulmuşlardır.¹³⁷

Dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Sachs ve Warner'ın çalışması bu konudaki önemli çalışmalardan biridir. Sachs ve Warner dışa açıklık endeksi oluşturarak bu konuya önemli bir katkı yapmışlardır. Bu endeks ampirik çalışmalarda sıkça kullanılmıştır.

Sachs ve Warner, çalışmalarında, ticari serbestleşmenin, küresel entegrasyonu sürükleyen motor olduğunu öne sürmüşlerdir. Dışa açık ekonomilerde yakınsamanın gerçekleştiğini fakat dışa kapalı ekonomilerde yakınsamanın gerçekleşmediğini belirtmişlerdir. Ticaretin ekonomik büyümeyi etkileme kanalları olarak, uzmanlaşmanın artmasını, daha etkin kaynak dağılımını ve bilginin yayılımını ön plana çıkarmışlardır.

Sachs ve Warner bu çalışmalarında öncelikle küresel ekonomik bütünleşme sürecinin gelişimini değerlendirmiş, bu sürecin gelişmekte olan ülkeler ile eski komünist ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Yazarlar, ekonomik bütünleşmenin sadece ticari ve finansal akışların artırılması anlamına gelmediğini, ticaret politikası, resmi kodlar, vergi sistemi, mülkiyet yapısı ve diğer düzenlemeleri kapsayan kapsamlı bir kurumsal uyum süreci olduğunu belirtmişlerdir.

Ülke karşılaştırmalı bu çalışmada, ülkelerin dünya ekonomisine yönelimlerinin bir ölçüsü olarak, ticari açıklık göstergesi kullanılmıştır. Sachs ve Warner, ticaret liberalizasyonunun ülke ekonomisinin dünya sistemiyle bütünleşmesine yönelik olarak uygulanan reform programının yalnızca bir kısmını oluşturduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada bu tür bir programın fiyat liberalizasyonun, özelleştirme, serbestleştirme ve sosyal güvelik kurumlarının oluşturulmasını da kapsadığı ifade edilerek, dışa açıklık reform sürecinin önemli bir parçası olarak görülmüştür. Bu bağlamda Sachs ve Warner ticaret liberalizasyonunun yerel ekonomi ile dünya sistemi arasında doğrudan güçlü

¹³⁷ Rodriguez ve Rodrik, a.g.e. s.261-338

bağlantılar kurulmasını sağladığını öne sürmüşlerdir. Ayrıca çalışmada, bu liberalizasyon politikaları reform programının diğer kısımlarının hayata geçirilmesinde teşvik edici bir unsur olarak görülmüş ve reform sürecinde dışa açıklığın önemi vurgulanmıştır. Çalışmada, tüm bu sayılanlar nedeniyle, bir ülkenin reform programının tamamının ticaret liberalizasyonundaki gelişmelere göre değerlendirilmesinin uygun ve doğru olacağı ifade edilmiştir.

Sachs ve Warner (1995) çalışmalarında ülkelerin dışa açıklığını belirlemek için bir endeks oluşturmuşlardır. Endekse göre şu kriterleri taşıyan ülkeler ticari açıdan dışa kapalı olarak değerlendirilmektedir.¹³⁸

- Dış ticaretin %40'ını ya da daha fazlasını tarife dışı engellere konu olan ticaretin oluşturması,
- Ortalama tarife oranlarının %40 ya da daha yüksek olması
- 1970 ve 1980'lerin ortalamalarına göre, döviz kurunun karaborsa fiyatının, resmi döviz kurunun %20 ya da daha yüksek oranda üstünde olması
- Sosyalist bir ekonomik sisteme sahip olunması
- İhracatın büyük bir kısmında kamu tekelinin varlığı.

Sachs ve Warner, sıralanan bu kriterlere göre, ülkelere 0 ile 1 arasında değerler vererek, Sachs-Warner Endeksi'ni oluşturmuşlardır. Bu endekse göre ülkeler dışa açıklık sıralamasına girmektedirler. Ülkelerin yukarıda belirtilen özelliklerden en az birine sahip olması durumunda dışa kapalı ticaret politikası izlediği belirtilmekte ve açıklık kukla değişkeni sıfıra eşit olmaktadır. Bu özelliklerden hiçbirine sahip olmayan ülke ise dışa açık olarak tanımlanmakta ve kukla değişken bir değerini almaktadır.

Çalışmada, 1970-1989 yılları arasında ekonomik performans göstergeleri olarak; ekonomik büyüme, makroekonomik krizlerden kaçınma ve yapısal değişim dikkate alındığında, dışa açık ekonomilerin kapalı ekonomilerden daha başarılı performans gösterdiği belirtilmektedir. Gelişmekte olan ülke ve gelişmiş ülke gruplarının her ikisi için, 1970-1989 yılları arasında dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Gelişmekte olan ülke grubunda bulunan dışa açık ekonomiler yıllık %4.49

¹³⁸ Sach ve Warner, a.g.e. s.1-118

oranında büyürken, kapalı ekonomiler yıllık %0.69 büyüme oranına sahiptir. Gelişmiş ülke grubundaki dışa açık ekonomiler yıllık %2.29 oranında, dışa kapalı ekonomiler ise yıllık %0.74 oranında büyümüşür. Buna ek olarak ticarete açık tüm ülkelerin gelir yakınsamasına ulaşabileceğini ancak bunun zaman alacağını belirtmişlerdir.

Wacziarg ve Welch (2003), ülkeleri dışa açık olarak tanımlamak için daha yüksek kriterler belirleyerek, Sachs ve Warner'ın çalışmasına benzer bir çalışma yapmışlar fakat benzer sonuçlara ulaşamamışlardır. Ülkeleri açık ya da kapalı olarak sınıflandırmanın belirli ve tanımlayıcı bir bilgi sağlamayan basit bir yaklaşım olduğunu ifade etmişlerdir.¹³⁹

Stanley Fischer, ülkelerin dışa açıklığının büyüklüğünü hesaba katmadan ülkeleri dışa açık ya da kapalı olarak sınıflandırmaya karşı çıkmıştır. Stanley Fisher ayrıca Sachs ve Warner'ın dışa açıklığın ülkeler arasında gelir yakınsamasına neden olduğu sonucunu da eleştirmiştir. Sachs ve Warner'ın bu sonuca nasıl ulaştıklarını doğrulamada başarısız olduklarını iddia etmiş ve gelir yakınsamasına neden olanın sadece ticarete açıklığın olmadığını, sermaye hareketlerine açıklığın da yakınsamanın güçlü bir nedeni olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁰

Dollar ile Sachs ve Warner'ın çalışmaları, alternatif dışa açıklık ölçüleri oluşturarak dışa açıklık ve büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmaları bakımından benzerdir. İki çalışmada da kullanılan yöntem, ülke örnekleri ve dışa açıklık ölçüleri farklıdır fakat genel sonuçları dışa açıklığın büyüme üzerinde olumlu etkisinin olmasıdır.

Edwards'ın, dışa açıklık ile toplam faktör verimliliği (TFV) arasındaki ilişkiyi incelediği çalışması bu konuda en çok bilinen çalışmalardan biridir. Edwards çalışmasında, ticaret politikası ile ekonomik performans arasındaki ilişkinin uzun zamandan beri tartışılmakta olduğunu belirtmiştir. Edwards'a göre, bu tartışmaların temelinde yatan iki olgu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, son yıllardaki teorik modellerin ticaret politikası ile denge büyüme düzeyi arasında ilişki kuramamasıdır. İkincisi ise, bu konuyla ilgili olarak yapılan ampirik çalışmalarda önemli veri sorunlarıyla karşılaşılmasıdır.

¹³⁹ Romain Wacziarg, ve Karen H. Welch, "Trade Liberalization and Growth: New Evidence", **NBER Working Paper**, 10152, (2003), s.187-231

¹⁴⁰ Sachs ve Warner, "Economic Reform and the Process of Global Integration", **Brookings Paper-s on Economic Activity**, 1, (1995), s.1-118

Edwards çalışmasında alternatif bir yaklaşım uygulamaya çalışmış ve farklı dışa açıklık endeksleri kullanarak, sonuçlarının tutarlı olup olmadığını araştırmıştır. Edwards çalışmasında 1960-1990 dönemi TFV büyüme oranını incelemiş ve 1980-1990 yılları arasında bu oranının yükseldiğini belirtmiştir. Çalışmada daha sonra 1980-1990 yılları için 93 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkedeki TFV büyüme oranının belirleyicileri olarak, 1965 yılı kişi başına düşen GSYİH (TFV yakınsaması olup olmadığını ölçer), beşeri sermayenin başlangıç seviyesi (1965 yılı ortalama eğitim süresi) ve açıklık verileri kullanılarak şu üretim fonksiyon dikkate alınmıştır:

$$Y_t = B_t f(K_t, L_t) \quad (20)$$

Bu eşitlik, GSYİH'nın TFV'ye (B) bağlı olduğunu, TFV'nin ise fiziksel ve beşeri sermayenin bir fonksiyonu olduğunu göstermektedir. TFV'nin büyümesi, beşeri ve fiziksel sermaye sayesinde bilgi stokunun büyümesine bağlıdır. Beşeri sermaye yerel kaynaklarla (eğitimle) ilişkilendirilirken, fiziksel sermaye (gelişmiş ülkelerdeki teknolojik gelişmenin yakalanması (taklit edilmesi) nedeniyle) uluslararası kaynaklarla ilişkilendirilmektedir. Başlangıçta düşük bilgi stokuna sahip ülkeler yüksek toplam faktör verimliliğine sahip ülkelere daha hızlı bir biçimde taklit etme eğilimindedirler. Çalışmada toplam faktör verimliliğinin büyüme oranı şöyledir:

$$\dot{B}/B = \delta + \theta(W - B)/B \quad (21)$$

Eşitlikte W; g oranında büyüdüğü varsayılan dünya bilgi stokunu; δ ise beşeri sermayeye bağlı olduğu varsayılan yerel yenilik oranını göstermektedir. Burada yerel yenilik oranı dünya bilgi stokunu aşmamakta ve bu nedenle $g \geq \delta$ 'dur.

Edwards TFV'deki büyümenin dışa açık ekonomilerde daha hızlı olup olmadığı görüşünü test etmek için dokuz farklı dışa açıklık endeksi kullanmıştır. Edwards'ın kullandığı endekslerden üçü dışa açıklık göstergesi iken, diğer altısı ticaret politikası ve sapmaları göstermektedir. Bu çerçevede Edwards çalışmasında aşağıda belirtilen endeksleri kullanmıştır:

- Sachs ve Warner’ın Dışa Açıklık Endeksi
- Dünya Kalkınma Raporunun Dışa Dönüklük Endeksi (World Development Report Outward Orientation Index: WDR): Bu endeks dışa açıklık derecelerine göre ülkeleri dört kategoride sınıflandırmaktadır.
- Learner’ın Dışa Açıklık Endeksi: Bu endeks gerçekleşen ticaret akışları ile teorik ticaret modeli tarafından öngörülen ticaret akışları arasındaki farkı hesaplamaktadır.
- Ortalama Karaborsa Primi: 1980’li yıllarda döviz kuru piyasasındaki karaborsa priminin ortalama değeri dış sektördeki sapmaların büyüklüğü için yakınsak değer olarak kullanılmaktadır.
- İmalat Sanayindeki Ortalama ithalat Vergisi
- Ortalama Tarife Dışı Engeller
- Uluslararası Ticaretteki Sapmaların Heritage Kurum Endeksi (The Heritage Foundation Index of Distortions in International Trade): Birden beşe kadar değerler alan bu endeks ticareti bozucu hükümet politikalarının büyüklüğünü ölçmeye çalışmaktadır.
- Toplam Ticaret Vergileri Oranı: Uluslararası ticaret üzerinden alınan toplam vergi gelirlerinin toplam ticarete oranıdır.
- Wolf’un İthalat Sapmaları Endeksi

Edwards, dokuz endeksten altısının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirtmiş, dışa açıklık ve TFV artışı arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Regresyon denklemi sonucuna göre, dışa daha açık ekonomiler, daha fazla verimlilik büyümesine sahiptir.¹⁴¹

Rodriguez ve Rodrik, literatürde ticaret ve büyüme arasında pozitif ilişki kuran Dollar (1992), Ben-David (1993), Sachs ve Warner (1995), Edwards (1998) ve Frankel ve Romer (1999)’in çalışmalarını eleştirmiştir. Yapılan çalışmalar ticaret kısıtları ve ekonomik büyüme arasında negatif ilişkiyi gösterirken Rodriguez ve Rodrik’e göre bu çalışmalarda açıklık göstergeleri ticaret kısıtlarını tam olarak ölçemediğinden ve ekonometrik metodolojideki problemlerden dolayı bulgular gerçekçi olmaktan

¹⁴¹ Edwards, a.g.e. s.1-29

uzaklaşmıştır. Rodriguez ve Rodrik, ayrıca büyüme ve ticaret politikası değişkenleri (tarife, tarife dışı engeller) arasında negatif ve anlamlı ilişki kurmanın zor olduğunu söylemişlerdir. Rodriguez (2007) yapmış olduğu benzer bir çalışmada 1990 ve 2003 yılları arasında çok sayıdaki açıklık ölçüsünün büyüme oranları ile nasıl ilişkisi olduğunu çok sayıda ülke için incelemiştir. Buna göre daha yüksek açıklık ve büyüme ilişkisi kuran herhangi bir bağ bulamamıştır. Özellikle de 1990'lardan itibaren en hızlı büyüyen ülkelerden bazıları katı ticaret politikaları uygularken dışı daha açık olan bazı ülkeler anlamlı ölçüde büyümede düşme yaşamıştır. Rodriguez, ticaret kısıtları ve büyüme arasında negatif ilişki varsa bile bunun 1990'lardan sonra kaybolduğunu söylemiştir.¹⁴²

Frankel ve Romer çalışmalarında, ticaret hacminin kişi başına gelir artışı üzerine etkisini incelemiştir. Coğrafi özellikler ve bunların ticaret üzerindeki etkilerini araştırmışlar ve ikili ticaretin önemli belirleyicilerinden olan coğrafyanın, ülkenin toplam ticaretinde de aynı derecede önem arz ettiğini göstermişlerdir. Bu bağlamda, bir ülkenin diğer ülkelere olan uzaklığı bu ülkenin toplam ticaret hacmi ile ilgili önemli bilgi vermektedir. Coğrafi özellikler üzerine odaklanmalarının nedeni, ülkelerin coğrafi özellikleri bu ülkelerin gelir düzeylerinden, hükümet politikalarından ya da geliri etkileyen diğer faktörlerden etkilenmemesi ve ticaret için daha elverişli coğrafi özelliklere sahip ülkelerin, coğrafi olarak izole olan veya denize kıyısı olmayan ülkelere göre daha fazla ticaret yaptığını düşünmeleridir. Bu nedenle çalışmada ülkelerin coğrafi özellikleri uluslararası ticaretin gelir üzerindeki etkisini tahmin edebilmek amacıyla enstrümantal değişkenler olarak kullanılmıştır. Uluslararası ticaretin enstrümantal değişkenlerini oluşturabilmek için öncelikle ikili ticaret eşitliği tahmin edilmiş, daha sonra ise ülkenin tüm ticaretinin coğrafi bileşenlerini tahmin etmek amacıyla ikili ticaret eşitliğinin toplam tahmini değerleri hesaplanmıştır. Çalışmadaki ticaret eşitlikleri; ülkenin büyüklüğü, diğer ülkelerden uzaklığı ve başka ülkelerle sınıra sahip olup olmadığı ya da kara ile kuşatılıp kuşatılmadığı gibi sadece coğrafi özellikleri kapsamaktadır. Ticaret eşitliğinin bu özelliği, enstrüman değişkenin sadece ülkenin coğrafi özelliklerine bağlı olmasını sağlamaktadır. Çalışmada, sözü edilen bu coğrafi özelliklerin ülkenin toplam ticaretini önemli ölçüde etkilediği bulunmuştur. (İhracat + ithalat) / GSYİH açıklık oranını, coğrafik faktörlerin bir fonksiyonu olarak ele almışlar ve ticari partnerlerin birbirlerine olan uzaklığının ticaret üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu yanında, denize kıyısı olmayan bir ülkenin de

¹⁴² Rodriguez ve Rodrik, a.g.e., s.261-338

ticaretinin az olduğu gibi sonuçlara ulaşmışlardır. Coğrafi faktörlerden etkilenen ticari açıklık ile gelir ilişkisinde ise bulunan sonuç, ticaretin geliri arttırdığı yönündedir. Çalışmada, açıklığın coğrafi bileşenleri ve gelir arasındaki ilişkide, ithalat ve ihracat paylarındaki %1 artışın kişi başına düşen milli geliri %2 ya da daha fazla arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.¹⁴³

Bu temel çalışmalar dışında günümüze kadar gelen farklı çalışmalar da mevcuttur. Sulaiman D. Muhammad vd. (2012) Pakistan ekonomisi için yaptıkları çalışmada, ihracat, ithalat, doğrudan yabancı yatırımlar değişkenlerini, 1970-2012 dönemi yıllık verileriyle Johansen Eşbütünleşme yöntemini kullanmışlar ve ihracatın ekonomik büyümeye öncülük ettiği sonucuna varmışlardır.¹⁴⁴

T. Gries ve M. Redlin (2012) 158 ülke için büyüme ve dışa açıklık arasındaki ilişkiyi 1970-2009 dönemi verilerini kullanarak incelemişlerdir. Panel Eşbütünleşme, Panel Hata Düzeltme Modeli ve GMM (Generalized Method of Moment) yöntemini kullanmışlar ve uzun dönemde pozitif, kısa dönemde ise gelir düzeyi artarken pozitif ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.¹⁴⁵

Yeboah vd. (2012), dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 38 Afrika ülkesi, 1980-2008 dönemi, bir veya iki yönlü sabit ve rassal etkiler panel modeli ile incelemişler ve Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu kullanmışlardır. Dışa açıklık ve büyüme arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.¹⁴⁶

Afzal (2009), Pakistan ekonomisi için ticari açıklık ve büyüme ilişkisini araştırmak amacıyla 1960-2009 dönemi verilerini ve Johansen Eşbütünleşme yöntemini kullanmış, uzun dönemde pozitif ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁴⁷

¹⁴³ Frankel ve Romer, a.g.e., s.1-51

¹⁴⁴ Sulaiman.D. Muhammad ve diğerleri, "The Causal Relationship between Openness and Economic Growth: Empirical Evidence In Case Of Pakistan," **Pak. J. Commer. Soc. Sci.**, 6 (2), (2012), s.382-391

¹⁴⁵ T. Gries, M. Redlin, Trade Openness and Economic Growth: A Panel Causality Analysis, **Center for International Economics Working Paper Series**, No: 2011-06, (2012), s.1-21

¹⁴⁶ Yeboah ve diğerleri, "Effects of Trade Openness on Economic Growth: The Case of African Countries", **Southern Agricultural Economics Association**, (2012), s.1-24

¹⁴⁷ Mohammad Afzal, "Impact of Globalization on economic growth of Pakistan", **Pakistan Development Review**, 7, (2009), s.1-15

Nourzad ve Powell (2003), 47 gelişmekte olan ülke için dışa açıklık ve büyüme arasındaki ilişkiyi iki aşamalı en küçük kareler yöntemini kullanarak incelemişler ve dışa açıklık ve büyüme arasında pozitif ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.¹⁴⁸

Jin (2004), çalışmasında 1978-1998 dönemi için, Çin'in, 17 eyalet ve 3 belediyesini ele alarak, açıklık ve büyüme ilişkisini eşbütünleşme analizi ile incelemiştir. Çalışma;

$$Y = f(K, L, T)$$

üretim fonksiyonundan hareket etmektedir. Bu fonksiyonda Y, çıktı, K, L ve T sırasıyla, sermaye, emek ve teknolojidir. Jin, teknolojinin açıklığa bağlı olduğunu belirtmiş ve,

$$T = f(\text{OPEN})$$

şeklinde ifade etmiştir.

K ve L çalışmaya kontrol değişkeni olarak ilave edilmiştir. Çalışmada, Engle Granger eşbütünleşme analizi sonucunda, Çin'in doğu kıyısı illerinin dışa daha açık olması nedeniyle önemli bir ekonomik büyüme gerçekleştirildiği ve büyüme ile ticari açıklığın bir arada hareket ettiği, ada illerinde ise açıklığın büyüme üzerine negatif etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun nedenini Jin, Çin'in, tümünün dışa yönelimli doğu kıyısı illerinin daha fazla yabancı sermaye çekebilecek alt yapıya sahip olmasının bu illerin rekabet etme şansını arttırırken, ada illerinin ise rekabet için yeterince güçlü olmadıkları için gelen yabancı sermayenin yerli sermayeyi, dışarıdan gelen miktardan daha çok azalttığına bağlamıştır.¹⁴⁹

Jin (2003), bir başka çalışmasında savaş sonrası dönemi ele alarak (1953-1999) Kuzey Kore'de ticari açıklık ve büyüme ilişkisini yine eşbütünleşme ve nedensellik testi ile

¹⁴⁸ F. Nourzad ve Jenifer J. Powell, "Openness, Growth and Development: Evidence from a panel of developing countries", **Scientific Journal of Administrative Development**, 1. (1), (2003), s.72-94

¹⁴⁹ Jang C. Jin, "On the Relationship Between Openness and Growth in China: Evidence from Provincial Time Series Data", **The World Economy**, 27 (10), (2004), s.1571-1582.

incelemiş, ancak açıklık ölçütü olarak ithalat / GSMH'yı almıştır. Çalışmanın sonucuna göre büyüme, ticari açıklığın Granger nedenidir.¹⁵⁰

Ghali (2000), Tunus ekonomisi için 1965-2000 dönemi verilerini ve Johansen Eşbütünleşme yöntemini kullanarak, ELG (Export Led Growth) Hipotezini araştırmış, büyüme ve dışa açıklık arasında uzun dönemli pozitif ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁵¹

Afxentiou ve Serletis (1992), 1870-1988 yıllarını 1870-96,1896-1929,1929-50 ve 1950-88 şeklinde dört döneme ayırarak, Kanada ekonomisi için açıklık, büyüme, ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik analizi ile incelemişlerdir. Açıklık ölçütü olarak (ihracat + ithalat) / GSYİH ve ihracat / GSYİH alınmıştır. Analiz sonucunda, ihracat büyümesinden GSYİH büyümesine, (ihracat + ithalat) büyümesinden GSYİH büyümesine, GSYİH büyümesinden (ihracat + ithalat) büyümesine ve ihracat büyümesinden ithalat büyümesine doğru nedensellik bulunmuş, ancak GSYİH büyümesinden ihracat büyümesine ve ithalat büyümesinden ihracat büyümesine doğru nedensellik bulunamamıştır.¹⁵²

Michaely (1977), 41 az gelişmiş ülkeyi içeren çalışmasında, kişi başına GSMH'daki yıllık büyüme ile GSMH içinde ihracat payındaki yıllık artış arasındaki ilişkiyi incelemiş ve ihracattaki artışın ekonomik büyümeye ivme kazandırdığını ileri sürmüştür. 1950-73 yılları arasında yapılan bu çalışmadan elde edilen sonuç; ihracat performansı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki pozitif olmakla birlikte; kişi başına düşen milli geliri 300 doların üzerinde olan ülkelerde bu ilişkinin daha güçlü olduğudur.¹⁵³

Harrison (1995), büyüme denklemini; sermaye stoku, ilk ve orta eğitim süresi, işgücü, ekilebilir arazi ve teknolojik gelişmeye bağlı olarak tanımlamış ve açıklık ölçülerinin çıktığı, teknolojik değişim üzerinde yarattığı etkiler aracılığıyla değiştirdiğini

¹⁵⁰ Jang C. Jin, "Openness and Growth in North Korea: Evidence from Time Series Data", **Review of International Economics**, 11 (1), (2003), s.18-27.

¹⁵¹ Khalifa H.Ghali, "Export Growth and Economic Growth: The Tunisian Experience", **The Journal of King Saud University**, Administrative Science, 12(2), (2000), s.127-140

¹⁵² Panos C. Afxentiou ve Apostolos Serletis, "Openness in the Canadian Economy: 1870-1988", **Applied Economics**, 24, (1992), s.1191-1198.

¹⁵³ M. Michaely, "Exports and Growth : An Empirical Investigation", **Journal of Development Economics**, 4, (1), (1977), s. 49-53.

belirtmiştir. Gelişmekte Olan Ülkelerde açıklık ve büyüme arasındaki ilişkinin test edilmesi için 7 farklı açıklık endeksi incelenmiştir. Bunlar, ülkelere özgü ticaret ve döviz kuru politikalarından oluşturulmuş olan yıllık ticari liberalizasyon endeksi, tarife ve tarife-dışı engeller kullanılarak hesaplanan liberalizasyon endeksi, karaborsada oluşan döviz kurunun resmi kurdan sapması sonucu oluşan karaborsa primi, GSYİH'dan ticaretin (ihracat + ithalat) aldığı pay, cari ve sabit ulusal hesap endeksleri kullanılarak hesaplanan uluslararası fiyatlara yönelik hareketler endeksi, Dollar'ın çalışmasında kullandığı sapma endeksinin değiştirilmiş bir versiyonu, sanayi sektörünü koruma ve döviz kurunun aşırı değerlenmesinden tarıma dolaylı önyargı endeksidir. Yatay kesit verileri, yıllık veriler ve 5'er yıllık ortalama veriler altında büyüme-açıklık ilişkisi araştırılmıştır. Yatay kesit verileri kullanıldığında sadece bir endekste anlamlı ve doğru işaret bulunmasına karşın, yıllık veriler ve 5'er yıllık ortalamalar kullanıldığında sırasıyla altı ve üç endekte istatistiksel anlamlı ilişki görülmüştür. Çalışmada, büyüme – açıklık ilişkisinin nedensellik yönünü göstermek için Granger nedensellik testi uygulanmış ancak tek taraflı bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.¹⁵⁴

Bahmani-Oskooee ve Niroomand (1999), çalışmalarında ekonomik performans ve dış ticaret arasında istatistiksel bir ilişki olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışmada, reel GSYİH ekonomik performansın bir ölçütü olarak kullanılmıştır. Dışa açıklık ölçüsü olarak ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranı kabul edilmiştir. Yazarlar, dışa açıklık ile yurtiçi üretim arasında uzun dönemde ilişki olup olmadığını 1960-1992 döneminde gelişmiş ve az gelişmiş 59 ülke için Johansen-Juselius eşbütünleşme analizi ile test etmiştir. Dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisini araştırabilmek için önce değişkenlerin durağanlığının test edilmesi gerekmektedir. Yazarlar, Augmented Dickey-Fuller (ADF) genişletilmiş birim kök testi sonucunda, sadece 22 ülke için eşbütünleşme testinin yapılabileceğini bulmuştur. Çalışmada eşbütünleşme tekniğinin uygulandığı 22 ülkenin 19'unda dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Ann Harrison, "Openness and Growth: A Time Series, Cross Country Analysis for developing Countries", **NBER Working Paper**, No: 5221, (1995), s.10-26.

¹⁵⁵ Mohsen Bahmani-Oskooee ve Farhang Niroomand, "Openness and Economic Growth", **Applied Economics Letters**, 6, (1999), s. 557-561.

Ben-David (1998), çalışmalarında ticaret ve gelir yakınsaması arasındaki ilişkiyi dışa açık ekonomilere dayalı çok ülkeli bir model oluşturarak incelemişlerdir. Bu modelde açıklığın derecesi çıktıyı ve durağan durum büyüme oranını etkilemektedir. Modelde durağan durum büyüme oranı mevcut bilgi stoklarına bağlıdır. Bu nedenle çalışma bilgi birikimi ve bilgi taşmalarının etkileri üzerine odaklanmıştır. Çalışmada ticaretin bilgi taşmaları yoluyla gelir yakınsamasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda, yüksek oranda dışa açıklığın, yüksek oranda ekonomik büyüme sağlayan bilgi birikimine neden olduğunu belirlemişlerdir.¹⁵⁶

Levine ve Renelt (1992), literatürdeki bulguların, veri setindeki küçük değişmelere karşı duyarlı (robust-sensitive) olup olmadığını, çok sayıda değişken içeren bir modelle test etmeye çalışmışlardır. Büyüme denklemindeki katsayıların anlamlılığını gözden geçirebilmek için Edward E. Learner'ın 1983 yılında yapmış olduğu çalışmadaki "extreme bounds analysis" 'den (uç değerler çözümlemesinden) yararlanmışlardır. Ticari, mali ve politik değişkenleri içeren büyüme denklemi, 119 ülke için 1960-1989 yıllarını kapsayan dönemde tahmin edilmeye çalışılmıştır. Modelin bulguları, büyüme ile GSMH'daki yatırımın payı ve bu pay ile uluslararası ticaret/GSMH oranının pozitif ve güvenilir bir ilişkiye sahip olduğunu doğrulamıştır. Bunun dışında neredeyse tüm sonuçların kırılganlığa sahip olduğu söylenmiştir. Ayrıca ekonomik, mali ve politik göstergelerin büyük bir kısmının büyüme veya yatırımın payı ile güvenilir bir ilişkiye sahip olmadığı gösterilmiştir.¹⁵⁷

Liu ve diğerleri (1997), Çin'deki açıklık ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. 1983-1995 yıllarını kapsayan bu çalışmada, açıklık oranı ihracat ve ithalatın GSMH'ya oranı olarak ele alınmış ve ihracat-GSMH, ithalat-GSMH ve (ihracat + ithalat)-GSMH değişkenleri arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkileri üç model (Granger, Sims ve Geweke) altında incelenmeye çalışılmıştır. Bulgular üç modelden ikisi (Granger ve Sims) için açıklık ile büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik, diğer model

¹⁵⁶ Dan Ben-David ve Michael B. Loewy, "Free Trade, Growth and Convergence", **Journal of Economic Growth**, (1998), s.143-170

¹⁵⁷ Levine ve Renelt, a.g.e. s.942-963

için tek yönlü bir nedensellik ilişkisi göstermiştir. Ancak sadece ihracat veya ithalatın GSMH ile olan ilişkisine bakıldığında nedenselliğin yönü tam olarak belirlenememiştir.¹⁵⁸

Wu (2004) çalışmasında, toplam faktör verimliliği, büyüme ve ticaret ilişkisini ele almıştır. Wu yapmış olduğu çalışmada, 1980 – 1997 dönemleri arasında Asya – Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC)’e üye 16 ülkeyi incelemiş ve bu ekonomiler arasındaki açıklık, verimlilik ve büyüme ilişkilerini araştırmıştır. Çalışmada kurulan model, çıktıya dayalı teknik verimliliği işaret etmektedir ve açıklığın sadece teknik verimliliği değil aynı zamanda teknolojik yapıyı da etkilediği varsayımına dayanmaktadır. Wu, çıktıyı, sermaye, işgücü ve açıklık göstergelerine (İhracat, İthalat ve Doğrudan yabancı yatırımların GSMH’ya oranları) bağlı olarak tanımlamıştır. ABD ve Japonya, APEC’e üye ülkeler arasında en çok gelişen iki ülke olduğundan, modele bu iki ülke ve diğer APEC ülkeleri arasındaki potansiyel teknolojik açığı yakalamak üzere iki kukla değişken eklenmiştir. Büyüme denklemi dışında teknolojik ilerleme, ölçek ekonomileri, teknik verimlilik ve toplam faktör verimliliği gibi kavramlar da hesaplanmıştır. Makalede büyüme denkleminin dışında dört özel durum (açıklığın etkisinin olmadığı durum, açıklığın etkisinin teknik verimlilik üstünde durum, açıklığın yalnızca teknik verimliliği değil üretim teknolojisini de etkilediği durum, açıklığın teknoloji üzerinde etkisinin olduğu durum) maksimum olabilirlik yöntemi ile tahmin edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak çoğu katsayı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Açıklığın, teknolojik ilerleme ve teknik verimlilik üstünde pozitif etki yarattığı görülmüştür.¹⁵⁹

Gorgi ve Alipourian (2008), petrol ihraç eden ülkeler için dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sabit etkiler panel modeli ile incelemişlerdir. Çalışmada petrol ihracının ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.¹⁶⁰

Simorangkir (2006) çalışmasında, Endonezya ekonomisi için dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi SVAR (Structural Vector Auto Regression) yöntemi

¹⁵⁸ Xiaming Liu ve diğerleri, “An Empirical Investigation of the Casual Relationship Between Openness and Economic Growth in China”, **Applied Economics**, 29, (1997), s.1679-1686

¹⁵⁹ Yanrui Wu, “Openness, Productivity and Growth in the APEC Economies”, **Empirical Economics**, 29, (2004), s.593-604

¹⁶⁰ Gorgi ve Alipourian, “Trade Openness and Economic Growth In Iran, and some OPEC Nations”, **Iranian Economic Review**, 13, (22), (2008), s.31-40

ile 1980:1-2005:2 dönemi verilerini kullanarak analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda, finansal açıklık ve ticari açıklığın ekonomik büyümeyi negatif etkilediği görülmüştür.¹⁶¹

Bibi (2014), dışa açıklık, enflasyon, ihracat, ithalat, reel döviz kuru ve doğrudan yabancı yatırımların, ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Pakistan ekonomisi için incelemiştir. 1980-2011 dönemi için eşbütünleşme ve DOLS (Dynamic Ordinary Least Square) yöntemi sonuçlarına göre dışa açıklık ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir.¹⁶²

Uğurlu (2010), 15 Avrupa ülkesi için, 1996-2003 döneminde dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Sabit etkiler panel modeli tahmin sonuçlarına göre, dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında zayıf ve negatif bir ilişki vardır.¹⁶³

Hye (2012), Pakistan ekonomisi için, 1971-2009 döneminde dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini eşbütünleşme ve ARDL (Autoregressive Distributed Lag) yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, dışa açıklık ve büyüme arasında negatif ve anlamlı ilişki bulunmuştur.¹⁶⁴

Kıran ve Güriş (2011), Türkiye’de ticari ve finansal dışa açılmanın ekonomik büyüme üzerindeki uzun dönem etkisini 1992-2006 dönemleri için Pesaran, Shin ve Smith tarafından ileri sürülen kısıtsız hata düzeltme modeline dayanan sınır testi yaklaşımı ve Toda ve Yamamoto nedensellik testi ile araştırmışlardır. Sınır testinden elde edilen ampirik sonuçlara göre, Türkiye’de ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında uzun dönem ilişkisi bulunmaktadır. Toda - Yamamoto nedensellik testi sonuçları ise ticari dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ve

¹⁶¹ Iskandar Simorangkir, “The Openness and Its Impact to Indonesian Economy: A SVAR Approach”, **Center for Central Banking Education and Studies Bank Indonesia**, (2006), s.1-39

¹⁶² Sadia Bibi, “Impact of Trade Openness, FDI, Exchange Rate and Inflation on Economic Growth: A Case Study of Pakistan”, **International Journal of Accounting and Financial Reporting**, 4, (2), (2014), s.236-257

¹⁶³ Erginbay Uğurlu, “Growth And Openness Relationship In The Eu-15: Panel Data Analysis”, **Ekonomika**, 89(2), (2010), s.44-54

¹⁶⁴ Qazi Muhammad Adnan Hye, "Long term effect of trade openness on economic growth in case of Pakistan." **Quality & Quantity**, 46.4, (2012), s.1137-1149.

finansal dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin anlamsız olduğunu göstermektedir. Ticari açıklık ve büyüme arasında negatif ilişki vardır.¹⁶⁵

Vamvakidis (2002) de ticari açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi sorgulamıştır. Vamvakidis, 1870-1990 yılları arasında açıklık-büyüme ilişkisini söz konusu dönemleri alt dönemlere ayırarak incelemeye çalışmıştır. Bu çalışma literatürü eleştiren çalışmalardan farklı olarak büyüme ve açıklık arasındaki olası pozitif ilişkinin sadece günümüzde yakın zamanlar için geçerli olabileceğini söylemektedir. 1870-1970 arası dönemde açıklık ve büyüme arasında savaşlar arası dönem (1930'lar) dışında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. 1930'lar için de bu ilişkinin negatif olduğu görülmüştür. 1970-1990 arası döneme bakıldığında, açıklık ve büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuş ancak bu ilişkinin güvenilirliğinin açıklık göstergelerine bağlı olduğu vurgulanmıştır. Bu dönemde dünya ticaretinde büyük bir genişleme olduğundan korumacı politikaların varlığı altında açıklığın hızlı büyümeye neden olabileceği belirtilmiştir.¹⁶⁶

Yanikkaya (2003), Sachs ve Warner'ın açıklık endeksini de kapsayan çok sayıda ticari açıklık ölçütünü iki gruba (ticaret hacminin ve ticaret kısıtlarının ölçümüne) ayırarak ticaretin liberalizasyonu ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. İlk grup altında öncelikli olarak GSMH'deki ticaret hacmine ((ihracat + ithalat)/GSMH) ve ticaretin yoğunluğuna (ülkelerin OECD ülkeleriyle, OECD'ye üye olmayan ülkelerle ve ABD ile yaptığı ikili ticarete) bakılmış, daha sonra da ülkenin nüfus yoğunluğu katılarak büyüme regresyonu test edilmiştir. İkinci grup altında ortalama tarife oranları, toplam ihracat vergileri, uluslararası ticaret üstündeki vergiler, karşılıklı ödeme anlaşmaları ve cari hesap işlemlerine göre ödemeler üstündeki kısıtlara bakılarak regresyon tahmin edilmiştir. İlk grup tahminleri ticaret ile büyüme arasında pozitif ve anlamlı ilişki göstermiştir. İkinci grupta ödemeler üstündeki kısıtlar negatif ve anlamsız ilişki gösterirken bunun dışındaki tüm ticari engeller pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Ticari kısıtların büyüme üstünde ters etkisi olsa bile bazı durumlarda özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu etkinin pozitif olduğu da görülmüştür. Yazara göre bu etki ülkelerin karakteristik özelliklerine (gelişmiş

¹⁶⁵ Kıran ve Güriş, "Türkiye'de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi:1992-2006 dönemi üzerine bir inceleme", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11, (2), (2011), s.69-80

¹⁶⁶ A. Vamvakidis, "How Robust Is the Growth-Openness Connection? Historical Evidence", **Journal of Economic Growth**, 7, (2002), s.57-80.

olup olmama, küçük veya büyük ülke olma, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olup olmama vb.) bağlıdır.¹⁶⁷

Harrison ve Hanson (1999), yapmış oldukları çalışmada ticaret reformunun etkisi ile ilgili problemleri incelemeye çalışmışlardır. Araştırmada ticaret ve döviz kuru politikalarının etkilerini ayrı ayrı ölçebilmek için Sachs ve Warner'in 1995 yılında yapmış oldukları çalışma baz alınarak yatay kesit büyüme denklemi tahmin edilmiştir. Denklemde bağımlı değişken olarak; 1970-1989 yıllarını kapsayan ortalama yıllık kişi başı reel GSMH büyümesi seçilmiş iken kontrol değişkenleri olarak; 1970 GSMH'sı, 1970-89 yıllarının ortalama yatırım/GSMH oranı, 1970'e ait birincil ve ikincil eğitime kaydolma oranları ve yine 1970-89 arasında ortalaması alınan GSMH'daki hükümet harcamalarının payı seçilmiştir. Sonuç olarak başlangıç kişi başı GSMH katsayısı negatif ve anlamlı, yatırım ve ikincil eğitime kaydolma ile GSMH ilişkisi pozitif ve anlamlı ve hükümet harcamaları ile GSMH ilişkisi negatif ve anlamlı bulunmuştur. Harrison ve Hanson, kota ve tarife değişkenlerini de modele eklediklerinde bu iki değişkenin ortak olarak istatistiksel anlamsız olduklarını ve büyüme ile ilişkili olmadıklarını söylemişlerdir. Araştırmacılara göre Sachs ve Warner'in verileri kullanıldığında ticaret politikaları ile uzun dönemli büyüme arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Çünkü kullanılan tarifeler efektif (ithalat hacmi tarafından belirlenen ithalat üstündeki tarife gelirleri) değildir. Yazarlara göre bu tür tarifeler kullanıldığında, ticari açıklık ve döviz kuru politikalarının uzun dönemli büyüme üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmüştür. Ancak bu etkinin güvenilir olduğu ve tam bir ilişki ortaya koyduğu söylenememiştir. Dolayısıyla Sachs ve Warner'in açıklık endeksinin güvenilir olmadığı öne sürülmüştür.¹⁶⁸

Utkulu ve Kahyaoğlu (2005), Türkiye ekonomisinin ticari ve finansal açıklığının büyüme üzerine ve kriz ortamına sürüklenmesindeki etkileri 1990-2004 dönemi için araştırmışlardır. Doğrusal olmayan zaman serisi (TAR ve STAR) modellemesi ve Markov rejim değişimi modellemesi yöntemleri ile yapılan çalışmada finansal ve ticari açıklığın Türkiye ekonomisini özellikle dış şoklara karşı zayıflatan mı, yoksa güçlendiren bir etken mi olup olmadığı sınınanmıştır. Bulgulara göre Türkiye'de finansal açıklık ekonominin sürekli olarak resesyonda kalmasına neden olurken, ticari açıklık büyümeyi pozitif yönde

¹⁶⁷ Yanıkkaya, a.g.e., s.58

¹⁶⁸ A. Harrison ve G. Hanson, "Who Gains from Trade Reform? Some Remaining Puzzles", **Journal of Development Economics**, 59, (1999), 125-154

etkilemiştir. Ancak finansal açıklık, ticari açıklığın büyüme üzerindeki olumlu etkilerini azaltarak negatif refah etkisi yaratmıştır.¹⁶⁹ Tablo 4’de çalışmalar özet olarak verilmiştir.

Tablo 4: Literatür Özeti

ÇALIŞMA	ÜLKE	YIL	YÖNTEM	BULGULAR
Dollar (1992)	95 GOÜ	1976-1985 arası dönem	Panel EKK Yatay Kesit Tahmini	Büyüme ile dışa açıklık arasında pozitif ve anlamlı ilişki vardır.
Sachs ve Warner (1995)	122 ülke	1970-1989 arası dönem	Panel EKK	Açıklık ile büyüme arasında pozitif ilişki vardır. Dışa açık ekonomiler kapalı ekonomilerden daha başarılı performans göstermektedir.
Edwards (1998)	93 ülke	1960-1990 dönemi arası ve alt dönemi 1980-1990 arası incelenmiştir	Ağırlıklandırılmış En Küçük Kareler Yöntemi Araç Değişkenlerle Ağırlıklandırılmış En Küçük Kareler Yöntemi	Çoğu regresyonda açıklık katsayısı ve beşeri sermaye pozitif ve anlamlıdır. Açıklık ile büyüme arasında pozitif anlamlı ilişki bulunmuştur.
Rodriguez ve Rodrik (1999)	4 çalışmaya eleştirel olarak baktığından ülke sayısı değişmektedir.	Kullanılan dönem çalışmalara göre farklılaşır.	Yöntemler çalışmalara göre değişim göstermektedir.	Eleştirdiği çalışmalar ticaret kısıtları ile büyüme arasında negatif ilişki bulurken Rodriguez ve Rodrik böyle bir negatif ilişkinin kurulamayacağını göstermektedir.
Frankel ve Romer (1999)	İlk denklem için 63 ülkeye, ikinci denklem için de sırasıyla 150 ve 98 ülke bakılmıştır.	1985 yılı ticaret verileri kullanılmıştır.	En Küçük Kareler ve Araç Değişkenler Tahmini	EKK yöntemi için ticaret ve gelir arasındaki ilişki pozitif ve anlamlıdır. AD yönteminde ticaret katsayısı EKK’ya göre daha yüksek bulunmuştur.
Muhammad ve diğerleri (2012)	Pakistan	1970-2012	Johansen Eşbütünleşme	İhracat büyümeye öncülük eder.
Gries ve Redlin (2012)	158 ülke	1970-2009	Panel Eşbütünleşme, Panel Hata Düzeltme Modeli ve GMM	Büyüme ve dışa açıklık arasında uzun dönemde pozitif, kısa dönemde gelir artarken pozitif ilişki bulunmuştur.
Yeboah ve diğerleri (2012)	38 Afrika ülkesi	1980-2008	Bir veya iki Yönlü Sabit ve Rassal etkiler panel modeli	Büyüme ve dışa açıklık arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

¹⁶⁹ Utku Utkulu ve Hakan Kahyaoglu, “Ticari ve Finansal Açıklık Türkiye’de Büyüme Ne Yönde Etkiledi”, **Türkiye Ekonomi Kurumu**, 13, 2005

Tablo 4'ün Devamı

Afzal (2009)	Pakistan	1960-2009	Johansen Eşbütünleşme	Büyüme ve dışa açıklık arasında uzun dönemde pozitif ilişki bulunmuştur.
Nourzad ve Powell (2003)	47 GOÜ	1965-1990	İki Aşamalı En Küçük Kareler	Dışa açıklık ve büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuştur.
Jin (2004)	Çin	1978-1998	Zaman Serileri Analizi Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök testi Engle-Granger Eşbütünleşme Testi	Çin'in kıyı bölgeleri için açıklık ve çıktındaki büyüme ilişkisi pozitif bulunurken iç bölgeler için dışa açıklık ile büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.
Jin (2003)	Kuzey Kore	1953-1999	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi	Büyüme, dışa açıklığın Granger nedenidir.
Ghali (2000)	Tunus	1965-2000	Johansen Eşbütünleşme	Büyüme ve dışa açıklık arasında uzun dönemli pozitif ilişki bulunmuştur.
Afxentiou ve Serletis (1992)	Kanada	1870-1988 dönemini 4 döneme ayırarak incelemiştir	Granger Nedensellik Testi	İhracat büyümesinden, (ihracat + ithalat) büyümesinden GSYİH büyümesine, GSYİH büyümesinden (ihracat + ithalat) büyümesine ve ihracat büyümesinden ithalat büyümesine doğru nedensellik bulunmuştur.
Michaely (1977)	41 AGÜ	1950-1973	Spearman Sıra Korelasyon	İhracat performansı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki pozitif, kişi başına düşen milli geliri 300 doların üzerinde olan ülkelerde bu ilişki daha güçlüdür.
Harrison (1995)	Ülke sayısı yıllık gözlemlere göre 51'den 17'ye farklılık göstermektedir.	Zamanda 1960-1988 arası dönemde verilere göre değişmektedir.	Panel Veri Analizi Sabit Etkiler Modeli Granger Nedensellik Testi	7 farklı açıklık endeksi için genel olarak açıklık ve büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuştur ama bu ilişki için tek taraflı bir yön bulunamamıştır.

Tablo 4'ün Devamı

Bahmani-Oskooee ve Niroomand (1999)	59 ülke	1960-1997	Johansen-Juselius Eşbütünleşme	Birim kök testi sonucunda, sadece 22 ülke için eşbütünleşme testinin yapılabileceğini bulmuştur. Eşbütünleşme tekniğinin uygulandığı 22 ülkenin 19'unda dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.
Levine ve Renelt (1992)	119 ülke	1960-1989 arası dönem	Leamer (1983) Uç Değerler Çözümlemesi	Büyüme ile GSMH'daki yatırımın payı ve bu pay ile uluslararası ticaretin GSMH'ya oranı arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bunun dışındaki tüm değişkenler büyüme ve yatırım ile kırılğan ilişkiye sahiptir.
Liu, Song ve Romilly (1997)	Çin	1983 3. Çeyrekten 1995 1. Çeyreğe kadar	En Küçük Kareler Yöntemi Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi Granger Nedensellik testi	Çin'deki dışa açılma ekonomik performansına yüksek oranda katkı sağlamıştır. 3 model altında bu ilişkinin yönüne bakılmış ve sadece bir modelde tek taraflı bir yön (toplam ticaretten GSMH'ya) bulunabilmiştir.
Wu (2004)	16 ülke	1980-1997	Panel Veri Analizi Log-olabilirlik ve Kikare Testi	Açıklığın, teknolojik ilerleme ve toplam faktör verimliliği üstünde pozitif etkisi bulunmuştur.
Gorgi ve Alipourian (2008)	Petrol ihraç eden 5 ülke	1988-2001	Sabit Etkiler Panel Veri Analizi	Açıklığın, ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi bulunmuştur.
Simorangkir (2006)	Endonezya	1980:1-2005:2	SVAR	Finansal ve ticari açıklık ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir.
Bibi (2014)	Pakistan	1980-2011	Eşbütünleşme ve DOLS	Dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında negatif ilişki vardır.
Uğurlu (2010)	15 Avrupa ülkesi	1996-2003	Sabit etkiler panel modeli	Dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında zayıf ve negatif ilişki vardır.
Hye (2011)	Pakistan	1971-2009	Eşbütünleşme ve ARDL	Dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında negatif ve anlamlı ilişki vardır.

Tablo 4'ün Devamı

Kıran ve Güriş (2011)	Türkiye	1992-2006	Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından ileri sürülmüş, kısıtsız hata düzeltme modeline dayanan sınır testi yaklaşımı ve Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi	Ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif, finansal dışı açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin anlamsız olduğunu sonucu elde edilmiştir.
Vamvakidis (2002)	22 ülke	1870-1990 arası dönemselsel olarak incelenmiş	Panel Veri Yatay Kesit Tahmini	1870'den 1970'e kadar ki dönemde açıklık ve büyüme arasında herhangi bir pozitif ilişki yoktur. 1930'lar için bu ilişki negatif bulunmuştur. 1970'den 1990'a kadar olan dönemde pozitif bir ilişki bulunmuş ancak bunun güvenilirliğinin açıklık göstergelerine bağlı olduğu belirtilmiştir.
Yanikkaya (2003)	100 üstünde ülke vardır.	1970-1997 arası dönem	Araç Değişken, Görünürde İlişkisiz Regresyon 3 Aşamalı En Küçük Kareler Tahminleri ve Sabit Etkiler Tahmini	Ticaret ve büyüme arasındaki ilişki pozitif ve anlamlı bulunurken literatürden farklı olarak ticari kısıtların etkisi pozitif ve anlamlı çıkmıştır
Harrison ve Hanson (1999)	72 ülke	1970-1989 dönemi arası	Panel Veri Yatay Kesit Tahmini	Açıklık ölçütüne kota ve tarife değişkenleri eklendiğinde bu iki değişkenin büyüme ile ilişkili olmadığını göstermiştir. Sachs ve Warner açıklık endeksi güvenilir değildir denilmiştir.
Utkulu ve Kahyaoğlu (2005)	Türkiye	1990-2004 dönemi arası	Doğrusal olmayan zaman serisi (TAR ve STAR) modellemesi ve Markov rejim değişimi modellemesi	Ticari açıklık büyümeyi pozitif etkilemektedir ancak finansal açıklık, ticari açıklığın büyüme üzerindeki olumlu etkilerini azaltarak negatif refah etkisi yaratmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EKONOMETRİK YÖNTEM VE VERİ SETİ

4.1. Veri Seti

Çalışmada gelişmiş (Fransa, İtalya, Almanya, Japonya, Kanada, İngiltere, A.B.D.) ve gelişmekte olan ülkeler (Arjantin, Brezilya, Güney Afrika, Türkiye, Hindistan, Endonezya, Şili, Malezya, Meksika, Tayland) için dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tahmin etmek amacıyla dört değişken kullanılmıştır. 1970-2011 dönemi kapsayan değişken vektörü aşağıdaki gibidir.

$$X_{i,t}=(GDP_{i,t},OPEN_{i,t},HC_{i,t},GFC_{i,t})$$

Burada, GDP: gayri safi yurtiçi hasıla, OPEN: dışa açıklık, HC: beşeri sermaye, GFC: fiziki sermayeyi temsil etmektedir. Dışa açıklık değişkeni, ihracat ve ithalat toplamının, gayri safi yurtiçi hasılaya oranı olarak alınmıştır. Kullanılan değişkenler içsel büyüme modelleri çerçevesinde belirlenmiştir. Değişkenler Pen World Table 8.0 ve Dünya Bankası veri sisteminden elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan serilerin tamamı dolar cinsinden değişkenlerle hesaplanmıştır. Bütün ekonometrik çalışmalar için Econometric Views (Eviews, version 8) ve Stata 12 bilgisayar paket programlarından yararlanılmıştır. Değişkenlerin önünde kullanılan "1" simgesi değişkenlerin logaritmasının alındığını göstermektedir.

Gelişmiş ülkeler olarak Rusya dışındaki G8 ülkeleri, Gelişmekte Olan Ülkeler olarak ta Rusya dışındaki kırılğan sekizli alınmış, Malezya, Meksika ve Tayland benzer ülkeler arasından gruba eklenmiştir.

Çalışmada, dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin tahmini amacıyla içsel büyüme modelleri çerçevesinde oluşturulan (22) numaralı regresyon modeli kullanılmıştır.

$$I(GDP_{i,t})=\beta_0+\beta_1I(OPEN_{i,t})+\beta_2I(HC_{i,t})+\beta_3I(GFC_{i,t})+u_t \quad (22)$$

Dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, küreselleşme politikalarının sonucunda ekonomiler birbirlerine daha bağımlı hale geldiği için, SUR yöntemi ile tahmin edilmiştir. SUR modellerinin tahmininde aynı zamana ait farklı denklemlerin hata terimleri arasında bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Çalışma, ekonomik büyüme ve dışa açıklık arasındaki ilişkide oluşacak olan hata terimi korelasyonunu esas almaktadır. Bu yüzden fark yaklaşımına gidilmemiştir. Fark yaklaşımı sadece değişkenlerde bilgi kaybına değil, aynı zamanda grup içindeki ülkelerin birbirleriyle olan ilişkisinin ortadan kalkmasına da neden olabilmektedir. Dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) ile tahmini de ekte sunulmuştur.

4.2. Ekonometrik Yöntem

4.2.2. Görünürde İlişkisiz Regresyon Modeli

İktisadi olayların denklem sistemleri dahilinde incelenmesi ekonometrik teoride iki farklı yöntem yardımıyla gerçekleştirilebilmektedir. Bunlardan ilki “Eşanlı Denklem Sistemleri” olarak adlandırılan yöntemdir. İkincisi ise SUR yöntemidir.

SUR yönteminde, Eşanlı Denklem Sistemlerinin aksine, denklemler arası herhangi bir ilişki söz konusu olmamaktadır. Denklem sisteminde yer alan regresyon modellerinin ilişkili olma ya da olmama durumu ile kastedilen şey, söz konusu modellere ait hata terimleri arasında ilişkinin olma ya da olmama durumudur.¹⁷⁰ Karşılıklı hataları ilişkili denklemler sisteminin parametre tahminleri yapılırken sistem bir bütün olarak ele alınır. Hata terimleri ilişkili denklemlerin aynı zamanda birlikte ele alınarak parametre

¹⁷⁰ Kutluk Kağan Sümer, **Makro Ekonometrik Modeller**, İstanbul: Beşir Kitabevi, 2013, s.221

tahminlerinin yapıldığı, Zellner (1962) tarafından öne sürülen, SUR yönteminin temeli Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemine dayanır.

Aynı zaman periyodunda t birey üzerinde gözlenmiş, her biri n gözlemden oluşan, N denklemlilik bir SUR denklem sistemi,

$$\begin{aligned}
 y_{1,t} &= \beta_{01} + X_{1t,1}\beta_{11} + X_{1t,2}\beta_{12} + \dots + X_{1t,k_1}\beta_{1k_1} + \varepsilon_{1t} \\
 y_{2,t} &= \beta_{02} + X_{2t,1}\beta_{21} + X_{2t,2}\beta_{22} + \dots + X_{2t,k_2}\beta_{2k_2} + \varepsilon_{2t} \\
 &\dots \\
 y_{M,t} &= \beta_{0M} + X_{Mt,1}\beta_{M1} + X_{Mt,2}\beta_{M2} + \dots + X_{Mt,k_M}\beta_{Mk_M} + \varepsilon_{Mt} \\
 t &= 1, 2, \dots, n
 \end{aligned} \tag{23}$$

biçiminde yazılabilir.

Eşitlik (23) matris notasyonu ile;

$$\begin{aligned}
 y_1 &= X_1\beta_1 + \varepsilon_1 \\
 y_2 &= X_2\beta_2 + \varepsilon_2 \\
 &\dots \\
 y_M &= X_M\beta_M + \varepsilon_M
 \end{aligned} \tag{24}$$

biçimindedir.

M denklemlilik sistem

$$y_i = X_i\beta_i + \varepsilon_i \tag{25}$$

şeklinde ifade edilebilir.¹⁷¹ Burada;

y_i : $(n \times 1)$ boyutlu i . denkleme ait bağımlı değişkenin gözlem değerleri vektörünü,
 X_i : $(n \times k_i)$ boyutlu i . denkleme ait bağımsız değişkenlerin gözlem değerleri matrisini,

¹⁷¹ Greene, **Econometric Analysis**, Harlow: Pearson Education Limited, 2012 s.333

β_i : ($k_i \times 1$) boyutlu i . denkleme ait bilinmeyen regresyon katsayıları vektörünü,
 ε_i : ($n \times 1$) boyutlu i . denkleme ait hata terimi vektörünü temsil etmektedir.

Eşitlik (23) ile gösterilen regresyon denklemleri birleştirilmiş biçimde bir bütün olarak ele alındığında matris notasyonu ile;

$$\begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ y_M \end{bmatrix} = \begin{pmatrix} X_1 & 0 & \cdot & \cdot & 0 \\ 0 & X_2 & \cdot & \cdot & 0 \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ 0 & 0 & \cdot & \cdot & X_M \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \beta_1 \\ \beta_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \beta_M \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} \varepsilon_1 \\ \varepsilon_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \varepsilon_M \end{pmatrix}$$

veya

$$y = X\beta + \varepsilon \quad (26)$$

şeklinde yazılabilir.¹⁷² Burada;

Y : ($Mn \times 1$) boyutlu bağımlı değişkenlere ait gözlem değerleri vektörünü,

X : ($Mn \times \sum_{i=1}^M k_i$) boyutlu bağımsız değişkenlere ait gözlem değerleri matrisini,

β : ($\sum_{i=1}^M k_i \times 1$) boyutlu regresyon katsayıları vektörünü,

ε : ($Mn \times 1$) boyutlu, $E(\varepsilon) = 0_{Mn}$ ve $E(\varepsilon\varepsilon') = \Omega = \Sigma \otimes I_n$ varsayımı ile hata terimleri vektörünü temsil etmektedir. Σ , (26) eşitliği ile gösterilen regresyon modelinde hata terimleri arasındaki varyans-kovaryans matrisini ifade etmektedir.

M , modeldeki denklem sayısını, t , zamanı ve n denklemlerdeki gözlem sayısını göstermek üzere SUR modellerinde hata terimleri üzerindeki varsayımlar:

¹⁷² Ben Vogelpang, **Econometrics Theory and Applications**, FT Prentice Hall, 2005, s.175

- Aynı zaman periyodundaki denklemlerin hata terimleri arasında ilişki vardır.

$$Kov(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) = E(\varepsilon_{it} \varepsilon_{jt}) = \sigma_{ij}, \quad i \neq j \quad t = 1, 2, \dots, n \quad i, j = 1, \dots, M$$

- Modeli meydana getiren her bir denklemde sabit varyanslılık varsayımı geçerlidir.

$$Kov(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) = Var(\varepsilon_{it}) = \sigma_{ii}$$

- Farklı zaman periyodundaki denklemlerin hata terimleri arasında ilişki yoktur.

$$Kov(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) = E(\varepsilon_{it} \varepsilon_{jt}) = 0, \quad t \neq s$$

- Hata terimleri $(\varepsilon_i, i = 1, 2, \dots, n)$ normal dağılıma sahiptir.
- Her bir denklemin hata terimlerinin beklenen değeri sifıra eşittir.

Bu varsayımların geçerliliği ile denklemler arasındaki kovaryans matrisi aşağıdaki gibi gösterilebilir;

$$Kov(\varepsilon_i, \varepsilon_j) = E(\varepsilon_i \varepsilon_j') = \begin{bmatrix} \begin{pmatrix} \varepsilon_{i1} \\ \varepsilon_{i2} \\ \cdot \\ \cdot \\ \varepsilon_{in} \end{pmatrix} & \begin{pmatrix} \varepsilon_{j1} & \varepsilon_{j2} & \cdot & \cdot & \varepsilon_{jn} \end{pmatrix} \end{bmatrix} = \begin{pmatrix} \varepsilon_{i1} \varepsilon_{j1} & \varepsilon_{i1} \varepsilon_{j2} & \cdot & \cdot & \varepsilon_{i1} \varepsilon_{jn} \\ \varepsilon_{i2} \varepsilon_{j1} & \varepsilon_{i2} \varepsilon_{j2} & \cdot & \cdot & \varepsilon_{i2} \varepsilon_{jn} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \varepsilon_{in} \varepsilon_{j1} & \varepsilon_{in} \varepsilon_{j2} & \cdot & \cdot & \varepsilon_{in} \varepsilon_{jn} \end{pmatrix}$$

$$= \begin{bmatrix} \sigma_{ij} & 0 & \cdot & \cdot & 0 \\ 0 & \sigma_{ij} & \cdot & \cdot & 0 \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ 0 & 0 & \cdot & \cdot & \sigma_{ij} \end{bmatrix} = \sigma_{ij} I_n$$

$$i, j = 1, 2, \dots, M$$

Sonuç olarak M denklemlili bir SUR modelinde, varyans-kovaryans matrisi, Ω ,

$$Kov(\varepsilon) = E(\varepsilon\varepsilon') = \Omega$$

$$= \begin{bmatrix} \sigma_{11} & \sigma_{12} & \cdot & \cdot & \sigma_{1M} \\ \sigma_{21} & \sigma_{22} & \cdot & \cdot & \sigma_{2M} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \sigma_{M1} & \sigma_{M2} & \cdot & \cdot & \sigma_{MM} \end{bmatrix} \otimes I_{n \times n} = \Sigma \otimes I_{n \times n} \quad (27)$$

olup $I, n \times n$ boyutlu birim matrisi, \otimes ise kronoker çarpımı ifade etmektedir. Varyans-kovaryans matrisinde σ_{ii} 'ler denklemlerdeki hata terimleri arasındaki varyansı, σ_{ij} 'ler ise i . ve j . denklemlerdeki hata terimleri arasındaki kovaryansı göstermektedir.¹⁷³

Hata terimi varyans-kovaryans matrisinin (Ω) tersi,

$$\Omega^{-1} = \begin{bmatrix} \sigma^{11}I & \sigma^{12}I & \cdot & \cdot & \sigma^{1M}I \\ \sigma^{21}I & \sigma^{22}I & \cdot & \cdot & \sigma^{2M}I \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \sigma^{M1}I & \sigma^{M2}I & \cdot & \cdot & \sigma^{MM}I \end{bmatrix} = \Sigma^{-1} \otimes I$$

biçiminde gösterilebilir. Hata terimleri varyans-kovaryans matrisinin köşegen olmaması denklemler arasında istatistiksel olarak bir ilişki olduğunu gösterir.

SUR modelini oluşturan denklemlerin kendi içinde bir otokorelasyonu yoktur. Sadece denklemlerdeki hata terimleri ($\varepsilon_1, \dots, \varepsilon_M$) arasında bir ilişki söz konusudur.

SUR modelinin çözüm yöntemlerinde ortak olarak hata terimlerine ait varyans-kovaryans matrisi kullanılmaktadır. Varyans-kovaryans matrisi bilinmeden veya bu

¹⁷³ Badi Baltagi, **Econometrics**, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, 2008, s.237

matrisin tahminleri yapılmadan SUR modelinin parametrelerini tahmin etmek imkânsızdır.¹⁷⁴

SUR modelinin çözümünde kullanılan birçok yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden en çok kullanılanlar aşağıda sıralanmıştır:¹⁷⁵

- En Küçük Kareler (OLS) Yöntemi

$$\hat{\beta}_{OLS} = (\sum_{t=1}^T \tilde{X}_t X_t')^{-1} \sum_{t=1}^T \tilde{X}_t Y_t \quad (28)$$

Her bir denklem için OLS tahminçileri;

$$\begin{aligned} \hat{\beta}_{OLS} &= (\hat{\beta}'_{1,OLS}, \dots, \hat{\beta}'_{N,OLS}) \\ \hat{\beta}'_{i,OLS} &= (\sum_{t=1}^T \tilde{X}_{it} X'_{it})^{-1} \sum_{t=1}^T X_{it} Y_{it} \end{aligned} \quad (29)$$

- Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) Yöntemi

Σ matrisi biliniyorsa GLS Yöntemi,

$$\beta_{GLS} = (\sum_{t=1}^T \tilde{X}_t \Sigma^{-1} \tilde{X}_t')^{-1} \sum_{t=1}^T \tilde{X}_t \Sigma^{-1} Y_t \quad (30)$$

- Uygun (Feasible) En Küçük Kareler (FGLS) Yöntemi

Σ matrisi bilinmiyorsa FGLS Yöntemi öncelikle Σ matrisini tahmin eder,

$$\hat{\Sigma} = (\hat{\sigma}_{ij}) \quad (31)$$

$$\hat{\sigma}_{ij} = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T \hat{e}_{it} \hat{e}_{jt} \quad (32)$$

¹⁷⁴ Sümer, a.g.e., s. 223

¹⁷⁵ Hyungsik Roger Moon ve Benoit Perron, "Seemingly Unrelated Regressions." **The New Palgrave Dictionary of Economics**, (2006) s.1-9

\hat{e}_{kt} , k^{th} denkleminin hata terimleridir ve;

$$\hat{e}_{kt} = y_{kt} - \hat{\beta}_{k,OLS^{kt}}, k = i, j \quad (33)$$

$$\beta_{FGLS} = (\sum_{t=1}^T \tilde{X}_t' \hat{\Sigma}_t^{-1} \tilde{X}_t)^{-1} \sum_{t=1}^T \tilde{X}_t' \hat{\Sigma}_t^{-1} \tilde{X}_t' Y_t \quad (34)$$

FGLS yöntemi iki aşamalı bir tahmin yöntemidir. İlk aşamada OLS hata terimleri elde edilir ve Σ matrisi tahmin edilir. İkinci aşamada, β katsayıları, birinci aşamada tahmin edilen Σ matrisine göre hesaplanır.

4.3. Bulgular

Çalışmada dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için SUR yöntemi ile tahmin edilmiştir. SUR modellerinin tahminlerinde, her bir denklemin hata terimlerinin ilişkisiz olduğu, ancak aynı gözleme ya da aynı zamana ait farklı denklemlerin hata terimleri arasında bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için tahmin edilen büyüme modellerinin hata terimleri arasındaki korelasyon katsayıları ve Breusch-Pagan bağımlılık testi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5: Gelişmiş Ülkeler İçin Hata Terimleri Korelasyon Matrisi

	FRANSA	İTALYA	ALMANYA	JAPONYA	KANADA	İNGİLTERE	A.B.D.
FRANSA	1.000000						
İTALYA	0.676512	1.000000					
ALMANYA	0.060999	-0.428035	1.000000				
JAPONYA	0.399731	0.024268	0.719259	1.000000			
KANADA	0.577029	0.738725	-0.424594	-0.051205	1.000000		
İNGİLTERE	0.456907	0.411934	-0.381524	-0.037377	0.258514	1.000000	
A.B.D.	-0.310319	0.368109	-0.447644	-0.371286	0.279186	-0.057447	1.000000

Breusch-Pagan Test İstatistiği= 110.555 Olasılık= 0.0000

Tablo 5 incelendiğinde hatalar arasındaki en yüksek korelasyon 0.738725 ile Kanada ve İtalya arasında, en düşük korelasyon ise 0.024268 ile Japonya ve İtalya arasındadır. Breusch-Pagan testine göre de 0.01 anlamlılık seviyesinde birimler arasında korelasyon vardır.

Tablo 6: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Hata Terimleri Korelasyon Matrisi

	ARJANTİN	BREZİLYA	G. AFRİKA	TÜRKİYE	HİNDİSTAN
ARJANTİN	1.000000				
BREZİLYA	0.030175	1.000000			
G. AFRİKA	-0.112073	0.010002	1.000000		
TÜRKİYE	-0.128817	-0.123685	-0.391766	1.000000	
HİNDİSTAN	0.413137	-0.104547	0.185552	0.245443	1.000000
ENDONEZYA	-0.131245	0.284902	0.380525	0.287140	0.150102
ŞİLİ	-0.378992	-0.020599	-0.123497	0.691268	0.205300
MALEZYA	-0.494985	-0.319895	-0.156214	0.657082	0.111289
MEKSİKA	0.038823	0.437126	0.304358	-0.363969	-0.136815
TAYLAND	-0.237376	0.276848	0.391388	0.079444	0.403589
	ENDONEZYA	ŞİLİ	MALEZYA	MEKSİKA	TAYLAND
ARJANTİN					
BREZİLYA					
G. AFRİKA					
TÜRKİYE					
HİNDİSTAN					
ENDONEZYA	1.000000				
ŞİLİ	0.336780	1.000000			
MALEZYA	0.219653	0.767178	1.000000		
MEKSİKA	0.157389	-0.426633	-0.422890	1.000000	
TAYLAND	0.362047	0.206707	0.046189	0.083167	1.000000

Breusch-Pagan Test İstatistiği=128.834 Olasılık= 0.0000

Tablo 6 incelendiğinde ise, hatalar arasındaki en yüksek korelasyon 0.691268 ile Türkiye ve Şili arasında, en düşük korelasyon ise 0.010002 ile Güney Afrika ve Brezilya arasındadır. Breusch-Pagan testine göre de 0.01 anlamlılık seviyesinde birimler arasında korelasyon vardır.

SUR modellerine FGLS yöntemi uygulanarak elde edilen katsayı tahminleri, standart hatalar, olasılık değerleri ve dışa açıklık katsayısının anlamlılığı Tablo 7-10' da sunulmuştur. Tüm ülkeler için sonuçlar ise Tablo 12-13' de sunulmuştur. Sonuçlara göre, dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında, Gelişmiş Ülkelerde pozitif, Gelişmekte Olan Ülkelerin çoğunda negatif ilişki bulunmuştur.

Tablo 7: Gelişmiş Ülkeler İçin SUR Tahmin Sonuçları

FRANSA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.466967	0.512937	8.708613	0.0000	0.995452
LOPEN	0.033605	0.005894	5.701426	0.0000	
LHC	0.695771	0.104571	6.653577	0.0000	
LGFC	0.862186	0.022459	38.38880	0.0000	
İTALYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	2.770537	0.524966	5.277554	0.0000	0.996823
LOPEN	0.013039	0.006122	2.130034	0.0341	
LHC	1.285686	0.198080	6.490753	0.0000	
LGFC	0.904942	0.025905	34.93281	0.0000	
ALMANYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	1.482310	0.743119	1.994714	0.0471	0.991575
LOPEN	0.000221	0.007726	0.028668	0.9772	
LHC	0.587264	0.097082	6.049158	0.0000	
LGFC	0.981751	0.030788	31.88737	0.0000	
JAPONYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	1.211447	0.262574	4.613730	0.0000	0.998515
LOPEN	0.005243	0.004855	1.079814	0.2812	
LHC	3.505372	0.156092	22.45711	0.0000	
LGFC	0.862276	0.012125	71.11547	0.0000	
KANADA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.194054	0.547468	7.660818	0.0000	0.994128
LOPEN	0.038209	0.006539	5.843211	0.0000	
LHC	1.509249	0.387453	3.895305	0.0001	
LGFC	0.823641	0.035587	23.14411	0.0000	
İNGİLTERE					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.591630	0.454532	7.901825	0.0000	0.996976
LOPEN	0.029567	0.006372	4.639894	0.0000	
LHC	4.880735	0.498202	9.796702	0.0000	
LGFC	0.742146	0.032717	22.68359	0.0000	
ABD					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	1.748652	0.624955	2.798043	0.0055	0.993682
LOPEN	-0.005754	0.008380	-0.686570	0.4930	
LHC	4.831966	0.842771	5.733424	0.0000	
LGFC	0.778410	0.047430	16.41180	0.0000	

Tablo 8:Gelişmiş Ülkeler Dışa Açıklık Katsayısı

ÜLKE	DIŞA AÇIKLIK KATSAYISI	ANLAMLILIĞI
FRANSA	POZİTİF	ANLAMLI
İTALYA	POZİTİF	ANLAMLI
ALMANYA	POZİTİF	ANLAMSIZ
JAPONYA	POZİTİF	ANLAMSIZ
KANADA	POZİTİF	ANLAMLI
İNGİLTERE	POZİTİF	ANLAMLI
A.B.D	NEGATİF	ANLAMSIZ

Tablo 7 ve Tablo 8 incelendiğinde, dışa açıklık değişkeni katsayısının en yüksek olduğu ülke 0.038209 ile Kanada, en düşük olduğu ülke ise 0.000221 ile Almanya'dır. A.B.D. için katsayı negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Almanya ve Japonya için katsayı pozitif ve anlamsız bulunmuştur. Beşeri sermaye ve fiziki sermaye değişkenleri bütün ülkelerde 0.01 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır ve ekonomik büyümeyi teorik beklentilerle uyumlu olarak pozitif etkilemektedir. Dışa açıklık değişkeni katsayısı yedi ülkeden üçünde istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Diğer dört ülkede pozitif ve 0.05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.

Fransa, Avrupa'nın iktisadi açıdan güçlü ülkelerinden biridir. Tarım ürünleri bolluğu ve çeşitliliği ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde birinci sırada, süt ürünleri açısından ise dünyada dördüncü sırada yer almasının yanı sıra, sanayisi oldukça güçlü bir ülkedir. Endüstri, ülke gelirinین çeyreğini ve ticaret kazancının %80'inden fazlasını karşılamaktadır. Fransa, dış ticaret politikasıyla ilgili tüm mevzuatını Avrupa Birliği müktesebatına uyumlaştırmıştır. Fransa'nın dış ticaretini geliştirme yönünde bölgesel, ulusal ve Avrupa boyutunda olmak üzere sunduğu destekleri arasında en çok önem ve destek verdiği alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin uluslararası alana açılımlarını özendirme ve yurtdışı faaliyetlerini geliştirmesidir. Fransa'da bu amaçla çok sayıda ve çok çeşitli yardım türleri resmi, yarı resmi ve özel kuruluşlar tarafından organize edilmektedir.

IMF 2013 yılı verilerine göre İtalya dünyanın dokuzuncu, Avrupa'nın dördüncü büyük ekonomisidir. Avrupa Birliği'nin kurucu üyesi olan İtalya, aynı zamanda ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, Kanada, Japonya ve Rusya ile birlikte G8 adı verilen

sanayileşmiş ülkeler grubuna dâhildir. İtalya güçlü ekonomik yapısını, daha çok aile şirketi olan ve bu aileler tarafından yönetilen, sanayi grupları içerisinde bir araya gelmiş olan küçük ve orta ölçekli firmalara borçludur. Bu firmalar çeşitli kapital ve tüketim ürünleri kategorilerinde uzmanlıklar geliştirmişlerdir. İtalyan ekonomisinin bir diğer gücü ise “sanayi bölgeleri” olarak adlandırılan ve aynı sektörde, her biri üretim aşamalarının başka bir dalında uzmanlaşmış birçok firmanın sıkı ekonomik ilişkiler içerisinde bir arada bulunduğu alanların gelişimidir. Bugün İtalya’da 200’den fazla sanayi bölgesi mevcuttur.

Dünya savaşından bu yana düzenli olarak büyümeye devam eden Japonya ekonomisinin büyümesi 2008 yılında önemli ölçüde yavaşlamaya başlamıştır. Ekonomik büyümesi ağırlıklı olarak ihracata dayanan Japonya’da, dışarıdan gelen taleplerin ekonomik kriz dolayısıyla azalmaya başlaması sonucu hükümet yerel talebi canlandırmaya yönelik önlemleri artırmıştır. Japonya’nın ekonomik yapısı bazı açılardan gelişmiş Avrupa ülkelerinkine benzemektedir. 1960’lardan bu yana imalat sanayi ekonomide önemli bir rol oynayarak GSYİH içinde bugünkü %21,6’lık değerine ulaşmıştır. Elektronik ve taşıt endüstrileri imalat sanayiinde hâkim durumda olup ülkenin uluslararası ticaret başarısının temelini oluşturmaktadır. Her iki sektör de son yıllarda Japon Yeni’nin aşırı değerlenmesi nedeni ile zorluklarla karşılaşmaktadır. Japonya aynı zamanda önemli bir makine imalatçısıdır. Bu alandaki en büyük ihracatı ABD ve Güney Kore’ye yapmaktadır. Ülke dünyanın en önemli demir çelik üreticisidir. Japon ekonomisinin bir diğer çarpıcı özelliği ise, yüksek düzeydeki yatırımlardır. Örneğin 1994-98 döneminde brüt sabit yatırımların GSYİH’ya oranı % 30 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran aynı dönemdeki ABD ve Alman yatırımlarından daha yüksektir. Ancak yüksek yatırım oranına rağmen 1994-98 döneminde GSYİH yıllık ortalama %0,8 oranında büyümüştür. 2002 yılında büyüme %0,5 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan Japonya’nın dış ticarete açıklığı da sınırlı kalmaktadır. Asya’daki özellikle Çin gibi dış ticareti GSYİH içinde %44,2’e varan diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında Japon ekonomisinin kapalı tabiatı daha da belirginleşmektedir. Bu durum tekstil, gıda, kuru sebzeler ve kağıt gibi Japon ekonomisi içinde daha az verimli sanayilerin resmi ve resmi olmayan ithalat kısıtlamalarına maruz kalmasından kaynaklanmaktadır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve G8 üyesi olan Kanada, dünyanın en zengin ekonomilerinden biridir. En son 1991 yılında yaşanan %2,1’lik

daralmadan sonra 2009 yılına kadar olan dönem içinde Kanada ekonomik performansının en göze çarpan unsuru hiç ekonomik daralma yaşanmamış olmasıdır. Bu süreçte Kanada ekonomisinin genel olarak düşük işsizlik ve bütçe fazlaları ile sürekli bir büyüme içerisinde olduğu görülmektedir. Kanada 2001 krizini, sadece üç aylık bir daralma ile atlattığını başarmış, ekonomi 2004-2007 yılları arasında yıllık ortalama %3'lerde seyreden oranlarda büyümüştür. Öte yandan 2009 kriziyle birlikte yıllar sonra ilk defa yaşadığı ekonomik daralmayla birlikte cari açık veren Kanada'nın 2007-2011 yılları arasında büyüme hızı ortalama %1,1 olmuştur. 2009 yılına kadar olan dönem içinde Kanada ekonomik performansının en göze çarpan unsuru hiç ekonomik daralma yaşamamış olmasıdır. Bu süreçte Kanada ekonomisinin genel olarak düşük işsizlik ve bütçe fazlaları ile sürekli bir büyüme içerisinde olduğu görülmektedir. Kanada, ITC (Uluslararası Ticaret Merkezi) kayıtlarına göre, dünya ihracatında 12. ve dünya ithalatında 14. sırada yer almaktadır. 2009 yılındaki krizle birlikte dış ticaret hacmi %26,2 oranında azalan Kanada son on yılda ilk defa açık vermiştir. 2010 yılında ise yine dış ticaret açığı vermesine rağmen dış ticaret hacminde %22,5'lik bir artış kaydedilmiştir.

İngiltere, AB içinde Almanya ve Fransa'dan sonra üçüncü ve dünyada yedinci en büyük ekonomidir. İngiltere ekonomisinde GSYİH'nin yaklaşık üçte ikilik kısmı özel tüketim kaynaklıdır. 1992'den beri sürekli büyüyen İngiliz ekonomisinde 1997-2004 yılları arasında özel tüketim GSYİH'da yaşanan büyümeden daha yüksek oranda artmıştır. Dünyada yedinci AB'nde üçüncü büyük ekonomiye sahip İngiltere dünya mal ve hizmet ticaretinde de üst sıralarda yer almaktadır. Dünyada yedinci AB'nde üçüncü büyük ekonomiye sahip İngiltere dünya mal ve hizmet ticaretinde de üst sıralarda yer almaktadır. 1980-1982 yıllarında artan petrol fiyatlarının ihracat gelirlerinde yol açtığı büyük artış gibi bazı istisnai haller dışında İngiltere'nin mal ticareti sürekli açık vermektedir. Ülke halen gıda, petrol ve petrol ürünleri, motorlu taşıtlar, petrol dışı hammaddeler, giyim, ayakkabı, elektrikli makineler, elektriksiz makineler, mobilya ve aydınlatma ürünleri ile motorlu taşıtlar gibi ürünlerde net ithalatçı konumundadır. Diğer taraftan 2014 yılı itibarıyla eczacılık ürünleri, optik ve tıbbi cihazlar, kimyasal maddeler, başta viski olmak üzere içecekler, havacılık ve uzay taşıtları aksam ve parçaları, demir çelik, bakır, ham deri, teknik tekstil sektörlerinde İngiltere net ihracatçı bir ülkedir.

Tablo 9: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin SUR Tahmin Sonuçları

ARJANTİN					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.244768	0.549251	7.728287	0.0000	0.980257
LOPEN	-0.291803	0.043916	-6.644629	0.0000	
LHC	5.304816	0.355528	14.92094	0.0000	
LGFC	0.662871	0.028226	23.48437	0.0000	
BREZİLYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.848520	0.444959	10.89656	0.0000	0.994601
LOPEN	-0.014262	0.057175	-0.249447	0.8031	
LHC	1.187451	0.125993	9.424740	0.0000	
LGFC	0.842135	0.020983	40.13460	0.0000	
GÜNEY AFRİKA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.601649	0.635087	5.671112	0.0000	0.987527
LOPEN	-0.295182	0.081133	-3.638269	0.0003	
LHC	1.832255	0.126286	14.50873	0.0000	
LGFC	0.845614	0.028581	29.58628	0.0000	
TÜRKİYE					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	7.976322	0.685445	11.63670	0.0000	0.988334
LOPEN	-0.281284	0.071652	-3.925672	0.0001	
LHC	2.700025	0.432049	6.249355	0.0000	
LGFC	0.652276	0.038198	17.07611	0.0000	
HİNDİSTAN					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	7.221641	0.484074	14.91845	0.0000	0.997971
LOPEN	0.021411	0.031586	0.677880	0.4983	
LHC	0.313459	0.131426	2.385072	0.0176	
LGFC	0.764533	0.019311	39.58993	0.0000	
ENDONEZYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	6.975489	0.325176	21.45143	0.0000	0.996293
LOPEN	0.007450	0.049429	0.150725	0.8803	
LHC	1.387945	0.242581	5.721574	0.0000	
LGFC	0.740222	0.018113	40.86718	0.0000	

Tablo 9'un Devamı

ŞİLİ					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.566813	0.637821	7.160027	0.0000	0.977959
LOPEN	-0.483485	0.117128	-4.127827	0.0000	
LHC	2.514228	0.587461	4.279825	0.0000	
LGFC	0.751928	0.043058	17.46326	0.0000	
MALEZYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	10.19412	0.609178	16.73421	0.0000	0.988303
LOPEN	-0.415985	0.117858	-3.529553	0.0005	
LHC	4.245183	0.342274	12.40288	0.0000	
LGFC	0.464507	0.032786	14.16767	0.0000	
MEKSİKA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	6.946262	0.511453	13.58144	0.0000	0.995796
LOPEN	-0.075682	0.061034	-1.239998	0.2157	
LHC	1.444914	0.240073	6.018649	0.0000	
LGFC	0.737596	0.025383	29.05873	0.0000	
TAYLAND					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	9.105609	0.461488	19.73099	0.0000	0.995061
LOPEN	0.146230	0.086750	1.685642	0.0927	
LHC	3.258987	0.408279	7.982253	0.0000	
LGFC	0.577556	0.022132	26.09619	0.0000	

Tablo 10: Gelişmekte Olan Ülkeler Dışa Açıklık Katsayısı

ÜLKE	DIŞA AÇIKLIK KATSAYISI	ANLAMLILIĞI
ARJANTİN	NEGATİF	ANLAMLI
BREZİLYA	NEGATİF	ANLAMSIZ
GÜNEY AFRİKA	NEGATİF	ANLAMLI
TÜRKİYE	NEGATİF	ANLAMLI
HİNDİSTAN	POZİTİF	ANLAMSIZ
ENDONEZYA	POZİTİF	ANLAMSIZ
ŞİLİ	NEGATİF	ANLAMLI
MALEZYA	NEGATİF	ANLAMLI
MEKSİKA	NEGATİF	ANLAMSIZ
TAYLAND	POZİTİF	ANLAMLI

Tablo 9 ve Tablo 10 incelendiğinde, dışa açıklık değişkeni katsayısının en yüksek olduğu ülke -0.483485 ile Şili, en düşük olduğu ülke ise 0.007450 ile Endonezya'dır. Brezilya ve Meksika için katsayı negatif ve istatistiksel olarak anlamsız, Hindistan ve Endonezya için katsayı pozitif ve istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Tayland için katsayı pozitif ve anlamlıdır. Beşeri sermaye ve fiziki sermaye değişkenleri bütün ülkelerde 0.01 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır ve ekonomik büyümeyi teorik beklentilerle uyumlu olarak pozitif etkilemektedir. Dışa açıklık değişkeni katsayısı on ülkeden dördünde istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Diğer beş ülkede negatif ve 0.01 anlamlılık seviyesinde anlamlı, bir ülkede ise pozitif ve 0.10 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.

Dış ticaret politikasında 1980'lerde ithal ikameci politikaları terk ederek daha liberal ticaret politikası uygulamaya başlayan Arjantin'de ithal ikameci sıkı korumacılık politikaları tarife ve tarife dışı engeller varlığını sürdürmektedir. Arjantin ekonomisinde siyasi açıdan hükümetin öngörülmeleyen kararlar alması ve uygulanan yanlış politikalar ülkenin ekonomik performansını etkilemiştir. Arjantin, Brezilya, Paraguay, Uruguay ve Venezüella; nihai amacı Avrupa Birliği gibi siyasi bir birlik oluşturmak olan, ancak mevcut durumda Gümrük Birliğinin dahi uygulanmasına yönelik ciddi sıkıntılar bulunan MERCOSUR (Güney Ortak Pazarı)'nın tam üyesidir. Arjantin'in MERCOSUR ülkelerine ihracatı, MERCOSUR ülkelerinden ithalatı kadar gelişme gösterememiştir. MERCOSUR

ülkelerinden ithalatı artarken ihracatta artış beklendiği kadar olmamıştır. 1989-2006 döneminde dış ticaret sürekli açık vermiştir.

Güney Afrika ekonomisi 1995'ten itibaren oldukça başarılı bir performans göstermiştir. Ancak son 5 yılda yaşanan duraksama beraberinde yeni sorunlar getirmiştir. Yeni iş alanları ve istihdam olanakları yaratılmasına rağmen, talebi karşılamaktan uzak kalmış üstelik vasıflı işgücü yetiştirilmesi konusunda ilerleme sağlanamamıştır. Güney Afrika'nın ekonomisi gelişmiş bir yapı sergilemektedir fakat gelir dağılımında büyük bir farklılık yaşanmaktadır. Ülkede tüketici profili zengin ve yoksul olarak uç noktalara yığılmış durumdadır. Güney Afrika, nispeten açık bir ekonomiye sahip olup, dış ticaret hacmi GSYİH'sının %50'den fazlasına karşılık gelmektedir. Güney Afrika'nın ithalat politikasının uzun yıllar ikame ve sıkı tarife korumacılığı ile ithalat sınırlamalarının ardından 1990'lı yıllardan sonra liberalleşerek büyük ölçüde değişim geçirdiği gözlenmiştir. Son yıllarda ithalatta ara mallar ve sermaye mallarına olan talep artışını yansıtan bir yapı görülmektedir. Uluslararası petrol fiyatlarındaki artışlara paralel olarak bu kalemlerdeki mal grubu ithalat maliyetleri de önemli oranda yükseltmiştir. Son on beş yılın verileri incelendiğinde, ülkede dış ticaret 2004 yılından itibaren açık vermeye başlamıştır.

Türkiye'de son yıllarda ekonomideki yapısal reformlara büyük önem verilmektedir. Geçtiğimiz dönemde özelleştirme süreci hızlandırılmış, kamu maliyesine düzen getirilmiş, ayrıca mali piyasalardan başlamak üzere tarım, sosyal güvenlik, enerji ve iletişim sektörlerinde önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Fakat ekonomik reformlar dış ticaret açığının azaltılmasında etkili olmamış 2011 yılında ihracat 134.9 milyar dolar iken, ithalat 240.8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Siyasi istikrar, ticaret serbestisi, kişi başı gelir, yaşam standardı, basın özgürlüğü, şeffaflık ve rekabetçilik açısından Şili, Latin Amerika'nın önde gelen ekonomilerindedir. Şili ithal ikameci ekonomi politikalarını 1970'lerin ortasında, diğer Latin Amerika ülkelerinden yaklaşık on yıl önce terk etmiş ve liberal ekonominin uygulanması doğrultusunda önemli adımlar atmıştır. Bu durum, üretim artışını ve rekabeti beraberinde getirmiş, madencilik ve balıkçılık başta olmak üzere geleneksel ihracat endüstrilerinde büyüme kaydedilmiştir. Güçlü bir sanayi üretimi olmayan Şili ekonomisini gıda işleme sanayindeki büyüme güçlü tutmaktadır. Piyasa ekonomisinin geçerli olduğu Şili'de ihracat

gelirleri milli gelirin dörtte birini oluşturmaktadır. 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen ekonomik reformlar sayesinde 1991–1997 yılları arasında reel GSYİH artışı ortalama %8'e ulaşmış, ancak 1998 yılında gerçekleşen finans krizinin etkisiyle artan cari açığın azaltılmasına yönelik olarak uygulanan sıkı para politikası nedeniyle büyüme oranı %4'te kalmıştır. 1999 yılında yaşanan kuraklık ise, tarımsal üretimin azalmasına, hidroelektrikten elde edilen enerjinin azalması nedeniyle elektrik kesintilerine ve 15 yıl sonra ilk kez ekonomik küçülmeye sebep olmuştur. Şili'de 27 Şubat 2010 tarihinde meydana gelen 8,8 büyüklüğündeki depremden ülkenin ikinci büyük şehri olan Concepcion ile Maule ve Bio Bio çevresi önemli ölçüde hasar görmüş; su, elektrik ve ulaştırma altyapısı tahribata uğramıştır. Deprem sonrasında meydana gelen ihtiyaçların karşılanması amacıyla üç aylık dönem için 111 milyon Dolar değerinde bir önlem paketi açıklanmıştır. Şili, yüksek dış borç ödemesi olan ülkelerden biridir. Ülkenin 2011 yılında dış borcu 96.24 milyar dolar, ihracatı 81.41 milyar dolardır. Bu nedenle dış ticaret ekonomik büyümeyi negatif etkileyebilir.

Malezya ekonomisi hizmetler sektörünün hâkimiyetindedir. Elektronik ürünler en önemli ihracat kalemi olmasına karşın, üretim ağırlıklı olarak ithal ara mallara bağımlıdır. İhracatın GSYİH'ye oranı %75 seviyesindedir ve bu oran uluslararası standartlara göre yüksektir. Malezya son yıllarda yüksek mal fiyatlarından fayda sağlamıştır fakat bu yükseliş aynı zamanda Malezya'nın küresel daralmalara karşı hassas bir yapıda olmasına yol açmıştır. Özel tüketim, harcamalar bakımından ekonomik büyümenin en büyük faktörü olsa da dış ticaret önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Özellikle toplam ihracatın içinde %50'ye yakın bir paya sahip olan elektrikli ve elektronik ürünler önemli bir faktördür. Bu yüzden bu ürünlerdeki küresel talep dalgalanmalarına karşı ekonomik büyüme yetersiz kalmaktadır.

Geleneksel olarak tarımsal ihracata dayalı olan Tayland ekonomisi 1998 yılına kadar geçen 25 yıllık süre içinde Güneydoğu Asya'da seçkin ekonomilerden biri haline dönüşmüştür. 1970'li yıllarla birlikte aktif yabancı sermaye teşviki, ithal ikamesine dayalı bir sanayi sektörünü yaratmıştır. 1980'li yıllarda tekstil ve hazır giyim gibi emek-yoğun üretime dayalı ürünlerin yer aldığı ihracat odaklı imalat sektörü gelişmeye başlamıştır. 1990'lı yıllardan sonra en büyük büyüme bilgisayar aksesuarları ve motorlu araç parçaları gibi teknoloji ürünlerinde gerçekleşmiştir. Ürün ihracatı 1990'larda gerçekleştirilen

yatırımlarla emek-yoğun tekstil sektöründen bilgisayar aksesuarları ve otomobil parçaları gibi teknoloji-yoğun ürünlere doğru kaymıştır. Tayland, aynı zamanda Dünya'nın en büyük pirinç ihracatçısıdır. Turizm gelirleri de ülke ekonomisinde oldukça önemli bir yer (ülke GSYİH'sinin %6,6'i) tutmaktadır. Son yıllarda gittikçe değerlenen ülke ulusal para birimi, uluslararası petrol ve gıda fiyatlarındaki artış, Japonya'da gerçekleşen deprem ve tsunami ile tedarik zincirinin bozulmasıyla üretimin sekteye uğraması ve ülkede yaşanan sel felaketi gibi etkenlere bağlı olarak ülke 2011 yılında dış ticaret açığı vermiştir. Ekonomik performans verilerine göre Tayland ekonomisinin 2001 yılındaki %2,2 oranındaki büyüme hızı net bir şekilde toparlanarak sürekli büyüme göstermiş ve 2004 yılı sonunda etkileyici bir seviye olan %6,3 oranını yakalayabilmiştir. Bu başarı büyük ölçüde son dört yıl içindeki ekonomi yönetiminde sürükleyici olan ve ikili izleme politikası (dual track policy) olarak bilinen uygulamaya bağlanmaktadır. 2005-2008 yılları arasında ise ortalama %4,3'lük bir büyüme oranı yakalanmıştır. 2009 yılında gerçekleşen küresel ekonomik krizin etkisiyle ülke ekonomisi %2,4 oranında küçülmüş; 2010 yılında ise bir önceki yıl gerçekleşen resesyondan sonra kendisini toparlayarak son 15 yılın en büyük büyüme oranı olan %7,7'lik bir oranı yakalamıştır.

Tüm ülkeler için sonuçlar Tablo 11, Tablo 12 ve Tablo 13'de sunulmuştur. Tablo 11 incelendiğinde hatalar arasındaki en yüksek korelasyon 0.685032 ile Almanya ve Arjantin arasında, en düşük korelasyon ise 0.015711 ile Meksika ve İngiltere arasındadır. Breusch-Pagan testine göre de 0.01 anlamlılık seviyesinde birimler arasında korelasyon vardır.

Tablo 11: Tüm Ülkeler İçin Hata Terimleri Korelasyon Matrisi

	Arjantin	Brezilya	G. Afrika	Türkiye	Hindistan	Endonezya	Şili	Malezya	Meksika	Tayland	Fransa	İtalya	Almanya	Japonya	Kanada	İngiltere	A.B.D.
Arjantin	1.000000																
Brezilya	0.072011	1.000000															
G.Afrika	-0.074792	-0.028358	1.000000														
Türkiye	-0.108601	-0.144715	-0.356042	1.000000													
Hindistan	0.434693	-0.102829	0.201800	0.230621	1.000000												
Endonezya	-0.100299	0.242302	0.408743	0.259609	0.041614	1.000000											
Şili	-0.421939	-0.017844	-0.054053	0.592190	0.115990	0.299600	1.000000										
Malezya	-0.454476	-0.354302	-0.143183	0.628714	0.097577	0.199021	0.683849	1.000000									
Meksika	0.082257	0.431470	0.260118	-0.357772	-0.140642	0.132812	-0.406416	-0.458496	1.000000								
Tayland	-0.209016	0.269666	0.406722	0.054849	0.301471	0.362277	0.190319	-0.013855	0.089927	1.000000							
Fransa	-0.109271	0.523131	0.221795	-0.533854	-0.226994	0.024249	-0.420230	-0.514795	0.397383	0.281755	1.000000						
İtalya	0.162187	0.220771	-0.135803	-0.556835	-0.034915	-0.477960	-0.578100	-0.425803	0.235350	-0.208590	0.606947	1.000000					
Almanya	-0.685032	0.019278	0.160355	0.314876	0.067661	0.225886	0.545176	0.468711	-0.202462	0.384173	0.076683	-0.250748	1.000000				
Japonya	-0.489160	0.073532	0.330485	-0.183031	-0.199443	0.178225	0.200080	-0.024865	0.118417	0.442795	0.323124	-0.123884	0.433755	1.000000			
Kanada	0.419007	0.482542	0.018651	-0.583090	-0.168232	-0.049587	-0.553171	-0.586680	0.517052	-0.108628	0.596113	0.593146	-0.399331	0.024295	1.000000		
İngiltere	0.130551	0.389569	-0.184407	-0.016851	-0.157043	0.018395	-0.124310	-0.191509	0.015711	-0.087752	0.396026	0.437725	-0.254924	-0.093172	0.223049	1.000000	
A.B.D.	0.416924	-0.261841	-0.479093	-0.033288	0.190489	-0.473411	-0.251678	-0.033607	-0.139638	-0.614666	-0.350414	0.379837	-0.303097	-0.444849	0.163369	0.033227	1.000000

Breusch-Pagan Test İstatistiği= 505.008 Olasılık= 0. 0000

Tablo 12: Tüm Ülkeler İçin SUR Tahmin Sonuçları

FRANSA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.922036	0.381350	10.28462	0.0000	0.995512
LOPEN	0.023121	0.004142	5.581860	0.0000	
LHC	0.675502	0.076652	8.812533	0.0000	
LGFC	0.884951	0.016551	53.46731	0.0000	
İTALYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.124971	0.408281	7.653976	0.0000	0.996803
LOPEN	0.004632	0.004274	1.083656	0.2789	
LHC	1.663348	0.148506	11.20053	0.0000	
LGFC	0.879010	0.019841	44.30239	0.0000	
ALMANYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	2.469113	0.618373	3.992918	0.0001	0.992110
LOPEN	0.010542	0.005202	2.026700	0.0431	
LHC	0.615446	0.082729	7.439343	0.0000	
LGFC	0.942313	0.025744	36.60356	0.0000	
JAPONYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	1.254482	0.292275	4.292128	0.0000	0.997738
LOPEN	0.002449	0.004577	0.535160	0.5927	
LHC	3.458283	0.174301	19.84088	0.0000	
LGFC	0.862637	0.014221	60.65760	0.0000	
KANADA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.154273	0.366330	11.34024	0.0000	0.994507
LOPEN	0.033294	0.004509	7.383189	0.0000	
LHC	1.663915	0.272949	6.096067	0.0000	
LGFC	0.818880	0.023397	34.99931	0.0000	
İNGİLTERE					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.379940	0.372426	9.075469	0.0000	0.997180
LOPEN	0.028734	0.005479	5.244704	0.0000	
LHC	4.612444	0.359190	12.84125	0.0000	
LGFC	0.760534	0.024280	31.32378	0.0000	
ABD					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	1.446147	0.527733	2.740298	0.0063	0.993215
LOPEN	-0.001964	0.006345	-0.309506	0.7570	
LHC	4.494413	0.674437	6.663953	0.0000	
LGFC	0.804177	0.038793	20.72989	0.0000	
ARJANTİN					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.391444	0.327582	13.40565	0.0000	0.982464
LOPEN	-0.256351	0.030990	-8.272072	0.0000	
LHC	5.097045	0.263323	19.35662	0.0000	
LGFC	0.667315	0.015607	42.75686	0.0000	

Tablo 12'nin Devamı

BREZİLYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.851469	0.341629	14.20097	0.0000	0.995302
LOPEN	-0.002135	0.043613	-0.048944	0.9610	
LHC	1.160297	0.095365	12.16691	0.0000	
LGFC	0.843493	0.015704	53.71190	0.0000	
GÜNEY AFRİKA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.286914	0.523610	6.277406	0.0000	0.988927
LOPEN	-0.350763	0.067165	-5.222433	0.0000	
LHC	1.822845	0.109454	16.65403	0.0000	
LGFC	0.857633	0.023511	36.47811	0.0000	
TÜRKİYE					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	7.481601	0.534398	14.00006	0.0000	0.989595
LOPEN	-0.353380	0.053381	-6.620015	0.0000	
LHC	2.984096	0.316849	9.418033	0.0000	
LGFC	0.661614	0.028633	23.10661	0.0000	
HİNDİSTAN					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	7.489322	0.419542	17.85117	0.0000	0.997905
LOPEN	0.062557	0.027493	2.275395	0.0232	
LHC	0.266956	0.114612	2.329207	0.0201	
LGFC	0.757526	0.016611	45.60270	0.0000	
ENDONEZYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	6.734911	0.280690	23.99409	0.0000	0.996779
LOPEN	0.001354	0.043810	0.030901	0.9754	
LHC	1.258737	0.219613	5.731615	0.0000	
LGFC	0.753038	0.015962	47.17655	0.0000	
ŞİLİ					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.811969	0.487658	7.816890	0.0000	0.982882
LOPEN	-0.388505	0.096796	-4.013660	0.0001	
LHC	1.749340	0.490878	3.563693	0.0004	
LGFC	0.819184	0.033731	24.28614	0.0000	
MALEZYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	9.597742	0.551115	17.41513	0.0000	0.989081
LOPEN	-0.561527	0.099294	-5.655174	0.0000	
LHC	4.484211	0.304212	14.74043	0.0000	
LGFC	0.483135	0.030286	15.95234	0.0000	
MEKSİKA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	6.981865	0.450686	15.49164	0.0000	0.996094
LOPEN	-0.056790	0.054121	-1.049330	0.2944	
LHC	1.365869	0.213459	6.398732	0.0000	
LGFC	0.739341	0.022352	33.07675	0.0000	
TAYLAND					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	9.060771	0.392685	23.07388	0.0000	0.995545
LOPEN	0.129113	0.073196	1.763937	0.0782	
LHC	3.375563	0.342671	9.850742	0.0000	
LGFC	0.575792	0.019087	30.16614	0.0000	

Tablo 13: Tüm Ülkeler Dışa Açıklık Katsayısı

ÜLKE	DIŞA AÇIKLIK KATSAYISI	ANLAMLILIĞI
FRANSA	POZİTİF	ANLAMLI
İTALYA	POZİTİF	ANLAMSIZ
ALMANYA	POZİTİF	ANLAMLI
JAPONYA	POZİTİF	ANLAMSIZ
KANADA	POZİTİF	ANLAMLI
İNGİLTERE	POZİTİF	ANLAMLI
A.B.D	NEGATİF	ANLAMSIZ
ARJANTİN	NEGATİF	ANLAMLI
BREZİLYA	NEGATİF	ANLAMSIZ
GÜNEY AFRİKA	NEGATİF	ANLAMLI
TÜRKİYE	NEGATİF	ANLAMLI
HİNDİSTAN	POZİTİF	ANLAMLI
ENDONEZYA	POZİTİF	ANLAMSIZ
ŞİLİ	NEGATİF	ANLAMLI
MALEZYA	NEGATİF	ANLAMLI
MEKSİKA	NEGATİF	ANLAMSIZ
TAYLAND	POZİTİF	ANLAMLI

Tablo 12-13 incelendiğinde, dışa açıklık değişkeni katsayısının en yüksek olduğu ülke -0.561527 ile Malezya, en düşük olduğu ülke ise 0.010542 ile Almanya'dır. Tüm ülkeler için dışa açıklık katsayısı da genel olarak gelişmiş ülkeler için pozitif, gelişmekte olan ülkeler için negatif bulunmuştur. A.B.D. için katsayı negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. İtalya ve Japonya için katsayı pozitif ve anlamsız bulunmuştur. Brezilya ve Meksika için katsayı negatif ve istatistiksel olarak anlamsız, Hindistan için pozitif ve anlamlı, Endonezya için katsayı pozitif ve istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Tayland için katsayı pozitif ve anlamlıdır. Beşeri sermaye ve fiziki sermaye değişkenleri bütün ülkelerde 0.05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır ve ekonomik büyümeyi teorik beklentilerle uyumlu olarak pozitif etkilemektedir.

SONUÇ

Ekonomik büyüme kavramı, geçmişten günümüze kadar iktisatçıların üzerinde durduğu ve çalışmalar yaptığı bir konu olmuştur. Dünyadaki zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının giderek açılması, büyüme ve kalkınma konularına olan ilgiyi de giderek arttırmaktadır. Kişi başına reel gelirden meydana gelen sürekli artış olarak tanımlanabilen büyüme sürecine, Klasik, Neoklasik ve Modern büyüme modelleri farklı değişkenlerle ışık tutmuşlardır. Klasik büyüme modelleri yatırımların üretim kapasitesi üzerindeki etkileri ile ilgilenirken, yatırımların gelir etkisini göz ardı etmektedir. Keynesyen Büyüme Modeli ise, yatırımların sadece milli gelir üzerindeki etkilerini dikkate almakta, kapasite etkisi ile ilgilenmemektedir. Diğer taraftan, Harrod-Domar Modeli yatırımların hem gelir yaratıcı hem de kapasite genişletici etkilerini öne çıkarmaktadır. İçsel Büyüme Modeli'nde ise, büyümenin piyasaların kendi bünyelerinde var olan ekonomik güçler tarafından içsel olarak belirlendiğini ileri sürmektedir.

Ekonomik büyümenin önemi, büyümeyi etkileyen etmenleri de önemli hale getirmiştir. Uzun dönemli bir olgu olan ekonomik büyümeyi belirleyen etmenlerden bir tanesi dışa açıklıktır. Dışa açıklık kavramı ülkelerin üç açıdan dışa açıklığını kapsamaktadır. Bunlar; ticari dışa açıklık, finansal dışa açıklık ve işgücü açıklığıdır (uluslararası serbest işgücü hareketliliği). Dışa açıklık ile büyüme ilişkisi de yıllardan beri incelenen konulardan biridir. Teorik literatürün bu etkiye pozitif bakmasına karşın, ampirik literatürde bazı çalışmalar bu beklentiyi doğrularken bazı çalışmalar ise açıklığın büyüme üzerindeki etkisinin farklı açıklık göstergelerinin seçimine ve veri setine göre değiştiğini bulmuşlardır. Yapılan ampirik çalışmaların bir kısmında büyüme ve dışa açıklık arasındaki ilişki pozitif bulunurken, diğerlerinde negatif ilişki bulunmuş veya ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. İçsel büyüme teorileri, dış ticaretten kaynaklanan bilgi yayılması, teknoloji taklidi ve beşeri sermayedeki verimlilik artışları nedeniyle dış ticaret ve büyüme arasındaki ilişkinin teorik olarak pozitif olacağını ortaya koymaktadırlar. Ampirik çalışmalarda genel olarak ticaretin büyüme ile olan pozitif ilişkisi doğrulansa da, Harrison ve Hanson (1999), Rodriguez ve Rodrik (1999), Vamvakidis (2002) ve Yanikkaya (2003)

vb. bazı yazarlar bu bulgunun farklı açıklık göstergelerinin seçimine ve modellere eklenen diğer ticaret politikası değişkenlerine göre farklılaşabildiğine ve net bir bulguya ulaşmanın zorluğuna işaret etmişlerdir.

Klasik ve Neo-Klasik İktisatçılar uluslararası ticaretin, ekonomik büyümeye doğru önemli bir kanal olduğuna inanmaktadır. Dışa açıklığın ekonomik büyümeyi etkilediği düşünülen birçok kanal vardır. Birincisi, serbest ticaret, güçlü rekabet ve gelişmiş kaynak dağılımı ile verimliliği artırır. İkincisi, dünya pazarlarına daha fazla erişim, ekonomilerin, büyüklüklerini aşmaları ve ölçek ekonomilerinden yararlanmalarına izin verir. Üçüncüsü, sermaye ve ara malı ithalatı ekonominin üretken kapasitesini genişleterek büyüme sürecine katkıda bulunabilir. Dördüncüsü, ticaret, uluslararası yayılım ve yeni teknolojilerin benimsenmesi yoluyla verimlilik artışına yol açabilir.

Dışa açıklık, ticaret üzerindeki kısıtlayıcı düzenlemeleri azaltarak ya da ortadan kaldırarak ulusal ekonomik etkinliği ve gelir seviyesini artırır. Uzun dönemde, ülkeye yabancı şirketlerin gelmesi, yeni teknolojileri de beraberinde getirecek ve işgücü verimliliğini arttıracaktır. İşgücü verimliliğinin artması yerel firmaların rekabet gücünü arttıracak ve ihracat artışı sonucu gelir artacaktır. Ancak, dış ticarete sadece olumlu dışsallıklar yoktur. Ülkenin dışa açık olması bazı maliyetleri de beraberinde getirir. Örneğin, dış ticarete önemli bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ülkelerde dışa açıklık uzun dönemde verimliliğin düşmesine neden olabilir. Ayrıca, dışa açıklık oranının artması, hükümetlerin, yerli üreticileri dış şoklardan korumak amacıyla, önlem almasını gerektirebilir.

Çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için 1970-2011 döneminde, dışa açıklığın büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu doğrultuda, gayri safi yurtiçi hasıla (GDP), dışa açıklık (OPEN), eğitim süreleri temel alınarak oluşturulan beşeri sermaye endeksi (HC), fiziki sermaye (GFC) değişkenleri ile SUR yöntemi kullanılarak dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi tahmin edilmiştir. Tahmin edilen regresyon denklemi içsel büyüme modelleri çerçevesinde oluşturulmuştur.

Sonuçlara göre, dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında, Gelişmiş Ülkelerde pozitif, Gelişmekte Olan Ülkelerin çoğunda negatif ilişki bulunmuştur. Gelişmiş Ülkelerde

Almanya ve Japonya için katsayı pozitif ve anlamsız, A.B.D için katsayı negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Gelişmekte Olan Ülkelerde, . Brezilya ve Meksika için katsayı negatif ve istatistiksel olarak anlamsız, Hindistan ve Endonezya için katsayı pozitif ve istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Tayland için katsayı pozitif ve anlamlıdır. Tüm ülkeler için dışa açıklık katsayısı da genel olarak gelişmiş ülkeler için pozitif, gelişmekte olan ülkeler için negatif bulunmuştur. A.B.D. için katsayı negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. İtalya ve Japonya için katsayı pozitif ve anlamsız bulunmuştur. Brezilya ve Meksika için katsayı negatif ve istatistiksel olarak anlamsız, Hindistan için pozitif ve anlamlı, Endonezya için katsayı pozitif ve istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Tayland için katsayı pozitif ve anlamlıdır. Beşeri sermaye ve fiziki sermaye değişkenleri bütün ülkelerde 0.05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır ve ekonomik büyümeyi teorik beklentilerle uyumlu olarak pozitif etkilemektedir. Ticari serbestleşmenin; artan ihracat, istihdam hacmi, teknolojik yeniliklere kolay ulaşabilme imkânları sayesinde büyüme üzerinde pozitif etkileri olacağı beklenmesine rağmen gelişmekte olan ülkelerin çoğunda negatif etki ettiği görülmüştür. Dışa açıklık her zaman güçlü ekonomik büyümeyi sağlayamamaktadır. Dışa açıklığın etkisinin pozitif olabilmesi ve ekonomiye fayda sağlayabilmesi için ek politikalar ve gerekli altyapının oluşturulması gerekmektedir. Hükümetlerin uyguladığı politikalar, gelir dağılımı, ticaret hadleri ve ekonomik göstergeler etkinin yönünü değiştirebilmektedir. Ticari olarak dışa açılma ile birlikte benzer kaynaklara sahip birçok ülke aynı anda ticarete açılmakta ve piyasada aynı karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olmaktadır. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için, firmalar daha verimli olmaya ve daha kaliteli ve ucuz mal oluşturmaya zorlanarak, bu verimlilik artışı desteklenmeli ve rekabet edebilecek güce ulaşmaları sağlanmalıdır. Ancak bu durumda ticari dışa açılma büyümeye neden olabilmektedir. Aynı zamanda işletmelerin mallarını yurtdışına göndermede kolaylık sağlamak için havayolu, denizyolu, tren yolu gibi ulaşım alt yapısı geliştirilerek ihracat teşvik edilmelidir. Dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, Rodrik 'in de belirttiği gibi, çok sayıda ülke ve dış etkenlere bağlıdır. Hiçbir ülke dış ticarete sırtını dönerek gelişmemiştir. Ancak gerekli altyapı oluşmadan dış ticarete yönelmek, istenen büyüme rakamlarına ulaşmayı sağlamayabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acar, Yalçın (2008), **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Afxentiou, Panos C. ve Serletis, Apostolos (1992), “Openness in the Canadian Economy: 1870- 1988”, **Applied Economics**, 24, 1191-1198.
- Afzal, Mohammad (2009), “Impact of Globalization on Economic Growth of Pakistan”, **Pakistan Development Review**, 7, 1-15.
- Aktan, Coşkun Can (1999), “Globalleşmenin Boyutları”, http://www.canaktan.org/yeni_trendler/globallesme/boyutlar.htm (01.11.2014).
- Alam, M. Shahid (1991), “Trade Orientation and Macroeconomic Performance in LDCs: An Empirical Study”, **Economic Development and Cultural Change**, 839-848
- Alcala, Francisco ve Ciccone, Antonio (2004), “Trade and Productivity”, **The Quarterly Journal of Economics**, 119(2), 613-646.
- Bahmani-Oskooee Mohsen ve Niroomand, Farhang (1999), “Openness and Economic Growth”, **Applied Economics Letters**, 6, 557-561.
- Baldwin, Robert E. (2003), Openness and Growth: What’s the Empirical Relationship?, **NBER Working Papers**, No:9578, 498-525.
- Baltagi, Badi (2008), **Econometrics**, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
- Barro, R. ve Saia-i-Martin, X. (1995), **Economic Growth**, Singapur: McGraw-Hill Inc.
- Ben-David, Dan ve Loewy, Michael B. (1998), “Free Trade, Growth and Convergence”, **Journal of Economic Growth**, 143-170.
- Berber, Metin (2011), **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Berg, Andrew ve Krueger, Anne (2003), “Trade, Growth and Poverty: A Selective Survey”, **IMF Working Paper**, No: WP/03/30, 1-51.

- Bibi, Sadia (2014), "Impact of Trade Openness, FDI, Exchange Rate and Inflation on Economic Growth: A Case Study of Pakistan", **International Journal of Accounting and Financial Reporting**, 4, (2), 236-257.
- Brahmbhatt, Milan ve Dadush, Uri (1996), "Disparities in Global Integration", **Finance and Development**, 33(3), 47-50.
- Çelebi, Işın (1991), **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, 1. Baskı, İstanbul: e Yayınları, 1.B.
- David, Harry Lane (2007), "A Guide to Measures of Trade Openness and Policy", **Indiana University South Bend**, 1-39
- Deardorff ve Stern (1997), "Measurement of Non Tariff Barriers", **Research Seminar in International Economics**, 1-118.
- Doğukanlı, Hatice (2008), **Uluslararası Finans**, Adana: Karahan Kitabevi.
- Dollar, David. (1992), "Outward-Oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs, 1976-85", **Economic Development and Cultural Change**, 523-544.
- Dollar, David ve Kraay, Aart (2001), "Growth is Good for the Poor", **The World Bank Policy Research Working Paper**, No:2587, 195-255.
- _____ (2003), "Institutions, Trade and Growth: Revisiting the Evidence", **The World Bank Policy Research Working Paper**, No: 3004, 70-73.
- _____ (2004), "Trade, Growth and Poverty", **The Economic Journal**, 114, 22-49.
- Dominte, Lacramioara (2006), "Determinants and Effects of Economic Openness", **Analele Stiintifice ale Universitatii Alexandru Ioan Cuza din Iasi**, 243-245.
- Edwards, Sebastian (1998), "Openness, Productivity, And Growth: What Do We Really Know?", **Economic Journal**, 108(447), 383-398.
- Erim, Neşe (2014), **İktisadi Düşünce Tarihi**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Frankel, Jeffrey A. ve Romer, David (1996), "Trade and Growth: An Empirical Investigation", **NBER Working Papers**, No:5476, 379-399.

- Fratzscher, Marcel ve Bussiere Matthieu (2004), "Financial Openness and Growth: Short-Run Gain, Long Run Pain", **European Central Bank Working Paper Series No. 348**, 9-11.
- Ghali, Khalifa H. (2000), "Export Growth and Economic Growth: The Tunisian Experience", **The Journal of King Saud University**, Administrative Science, 12(2), 127-140.
- Gorgi ve Alipourian (2008), "Trade Openness and Economic Growth In Iran, and some OPEC Nations", **Iranian Economic Review**, 13, (22), 31-40.
- Greenaway, David ve diğeri (2002), "Trade Liberalization And Growth in Developing Countries", **Journal of Development Economics**, 229-244.
- Greenaway, David ve Nam, Chong Hyun (1988), "Industrialisation and Macroeconomic Performance in Developing Countries under Alternative Trade Strategies", **Kyklos International Review for Social Science**, 419-435.
- Greene (2012), **Econometric Analysis**, Harlow:Pearson Education Limited.
- Gries, T., Redlin (2012), M., Trade Openness and Economic Growth: A Panel Causality Analysis, **Center for International Economics Working Paper Series**, No: 2011-06, 1-21.
- Güven, Enver Alper (2011), **Ekonomik Büyüme Kuramları**, Ankara: Karahan Kitabevi.
- Harrison, Ann (1995), "Openness and Growth: A Time Series, Cross Country Analysis for developing Countries", **NBER Working Paper**, No: 5221, 10-26.
- Harrison, Ann ve Hanson, Gordon, (1999), "Who Gains from Trade Reform? Some Remaining Puzzles", **Journal of Development Economics**, 59, 125-154.
- Hiç, Mükerrerem(1994), **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, İstanbul: Menteş Kitabevi.
- Hye, Qazi Muhammad Adnan (2012), "Long term effect of trade openness on economic growth in case of Pakistan." **Quality & Quantity**, 46.4, 1137-1149.
- ICC (2014), "Open Market Index", <http://www.iccwbo.org/global-influence/g20/reports-and-products/open-markets-index/> (21.12.2014).

- ILO (2013), " Integrating Labour Migration into the 2013 UN High-level Dialogue on International Migration and Development, and the Post-2015 UN Development Agenda", http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/migrant/documents/briefingnote/wcms_222913.pdf (01.11. 2014).
- Jin, Jang C. (2003), "Openness and Growth in North Korea: Evidence from Time Series Data", **Review of International Economics**, 11 (1), 18-27.
- _____ (2004), "On the Relationship Between Openness and Growth in China: Evidence from Provincial Time Series Data", *The World Economy*, 27 (10), 1571-1582.
- Jonathan, Coppel ve diğ erleri (2001), "Trends in Immigration and Economic Consequences", **OECD Economics Department Working Papers**, No. 284, 1-32.
- Jones, Charles I. (2001), **İktisadi Büyümeye Giriş**, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Karlık, S. Rıdvan (2014), **Küreselleş en Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluş lar**, İstanbul: Beta Basım.
- Kaya, E. Ayten (2004), "İçsel Büyüme Kuramları", Erol Kutlu (Ed.), **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, 1. Baskı içinde (291-312), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:1575.
- Kaynak, Muhteş em (2011), **Büyüme Teorileri Giriş**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kazgan, Gülten (1985), **Ekonomide Dış a Açık Büyüme**, 1. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kazgan, Gülten (2009), **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kıran ve Güriş (2011), "Türkiye'de Ticari Ve Finansal Dış a Açıklığın Büyüme Etkisi:1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11 , (2): 69–80.
- Kibritçioğ lu, Aykut (1998), "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beş eri Sermayenin Yeri", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 53(1-4), 207-230.
- Krugman, Paul (2011), **Makro İktisat**, Ankara: Palme Yayıncılık.

- Kutlu, Erol (1998), **Dünya Ekonomisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Learner, Edward E. (1987), "Measures of Openness", **UCLA Working Paper**, No:447, 145-204.
- Levine, Rose ve Renelt, David (1992), A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions. **American Economic Review**, 82 (4), 942-963.
- Liu, Xiaming ve diğerleri (1997), "An Empirical Investigation of the Casual Relationship Between Openness and Economic Growth in China", **Applied Economics**, 29, 1679-1686.
- Mankiw, Nicholas Gregory (2003), **Macroeconomics**, New York:Worth Publishers.
- Michaely Michael (1977), "Exports and Growth: An Empirical Investigation", **Journal of Development Economics**, 4, (1), 49-53.
- Moon, Hyungsik Roger ve Perron, Benoit (2006), "Seemingly Unrelated Regressions." **The New Palgrave Dictionary of Economics**, 1-9.
- Muhammad, Sulaiman.D. ve diğerleri (2012), "The Causal Relationship between Openness and Economic Growth: Empirical Evidence in Case of Pakistan," **Pak. J. Commer. Soc. Sci.**, 6 (2), 382-391.
- Neuhaus, Marco (2005), "Opening Economies Succeed: More Trade Boosts Growth", **Deutsche Bank Research**, 1-24.
- Nourzad, F. ve Powell, Jenifer J. (2003), "Openness, Growth and Development: Evidence from a Panel of Developing Countries", **Scientific Journal of Administrative Development**, 1 (19), 72-94.
- OECD (2010), "Uluslararası Göç Görünüm Raporu: SOPEMI 2010", <http://www.oecd.org/els/mig/45613458.pdf>, (01.11.2014).
- Özdurak, Tufan Samet (2011), **İktisadi Düşünce Okulları**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Özgüven, Ali (1988), **İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma ve Japon Kalkınması**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Parasız, İlker (1999), **Ekonomi Sözlüğü**, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (2008), **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Bursa: Ezgi Kitabevi.

- Paya, M. Merih (2001), **Makro İktisat**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Perrault, Jean-François (2002), "Private Capital Flows to Emerging Market Economies", **Bank of Canada Review**, 33-34.
- Pritchett, Lant (1996), "Measuring Outward Orientation in Developing Countries: Can It Be Done?", **Journal of Development Economics**, 49(2), 307-335.
- Rivera-Batiz, Luis A., ve Romer, Paul M. (1990), "Economic Integration and Endogenous Growth" **National Bureau of Economic Research**, 425, 531-555.
- Rodríguez, Francisco ve Rodrik, Dani (2001), "Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence", **NBER Macroeconomics Annual 2000**, 261-338.
- Rodrik, Dani (2009), **Tek Ekonomi Çok Reçete**, Ankara: Efil Yayınevi.
- Romer, Paul M. (1990), "Endogenous Technological Change", **The Journal of Political Economy**, 98, 71-101.
- Rose, Andrew K. (2005), "Do WTO Members Have A More Liberal Trade Policy?", **NBER Working Papers**, No:9347, 209-235.
- Sachs ve Warner (1995), "Economic Reform and the Process of Global Integration", **Brookings Papers on Economic Activity**, 1, 1-118.
- Sachs, Jeffrey D. ve Warner, Andrew (1995), "Economic Reform and the Process of Global Integration", **Brookings Papers on Economic Activity**, 1-118.
- Savaş, Vural Fuat (2007), **İktisatın Tarihi**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Seyidoğlu, Halil (2013), **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Simorangkir, Iskandar (2006) , "The Openness and Its Impact to Indonesian Economy: A SVAR Approach", **Center for Central Banking Education and Studies Bank Indonesia**, 1-39.
- Solow, Robert M. (1956), A Contribution to the Theory of Economic Growth, **Quarterly Journal of Economics**, 70, 65-94.
- Sümer, Kutluk Kağan (2013), **Makro Ekonometrik Modeller**, İstanbul: Beşir Kitabevi, 221.

- Taban, Sami (2009), **İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye**, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Toksöz, Gülay (2006), **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uğurlu, Erginbay (2010), “Growth and Openness Relationship in the EU-15: Panel Data Analysis”, **Ekonomika**, 89(2), 44-54.
- UNCTAD (2001), **Trade and Development Report**, http://unctad.org/en/docs/tdr1997_en.pdf (21.04.2015).
- Utkulu, Utku ve Kahyaoğlu, Hakan (2005), “Ticari ve Finansal Açıklık Türkiye’de Büyümeyle Ne Yönde Etkiledi”, **Türkiye Ekonomi Kurumu**, 13, 1-31.
- Ülgener, Sabri F. (1991), **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, İstanbul: Der Yayınları.
- Ünsal, Erdal M. (2005), **Uluslararası İktisat**, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Ünsal, Erdal M. (2007), **İktisadi Büyüme**, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Ünsal, Erdal M. (2007), **Makro İktisat**, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Üzümcü, Adem (2012), **İktisadi Büyüme**, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Vamvakidis, A. (2002). “How Robust Is the Growth-Openness Connection? Historical Evidence”, **Journal of Economic Growth**, 7, 57-80.
- Vogelvang, Ben (2005), **Econometrics Theory and Applications**, FT Prentice Hall.
- Wacziarg, Romain (2001), “Measuring the Dinamic Gains from Trade”, **The World Bank Economic Review**, 15(3), 393-429.
- Wacziarg, Romain ve Welch, Karen H. (2003), “Trade Liberalization and Growth: New Evidence”, **NBER Working Paper**, 10152, 187-231.
- World Bank (1987), “World Development Report 1987”, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2013/02/26/000425962_20130226164932/Rendered/PDF/105960REPLACEMENT0WDR01987.pdf (19.09.2014).

- World Bank, **World Development Indicators Online**, <http://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS>, (17.09.2014).
- WTO (2001) "Trading into The Future", http://www.wto.org/english/res_e/doload_e/tif.pdf, (21.12.2014)
- Wu, Yanrui (2004), "Openness, Productivity and Growth in the APEC Economies", **Empirical Economics**, 29, 593-604.
- Yanikkaya, Halit (2003), "Trade Openness and Economic Growth: A Cross-Country Empirical Investigation", **Journal of Development Economics**, 57-89.
- Yeboah Osei ve diğeri (2012), "Effects of Trade Openness on Economic Growth: The Case of African Countries", **Southern Agricultural Economics Association**, 1-24
- Yıldırım, Nesrin (2011), **İktisadi Büyüme Teorisi**, Ankara: Barış Kitabevi.
- Yılmaz, Ömer ve Akıncı, Merter (2012), **İktisadi Büyüme ve Makroekonomik Belirleyicileri**, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yılmaz, Şiir Erkök (2010), **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, Ankara: Efil Yayınevi.

EKLER

EK 1: EKK SONUÇLARI

Gelişmiş Ülkeler İçin EKK Tahmin Sonuçları

FRANSA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.072671	0.860737	4.731609	0.0000	0.995483
LOPEN	0.031871	0.006635	4.803614	0.0000	
LHC	0.649871	0.176549	3.680963	0.0007	
LGFC	0.879149	0.038590	22.78151	0.0000	
İTALYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.117227	0.874627	3.564064	0.0010	0.996967
LOPEN	0.007390	0.007064	1.046137	0.3021	
LHC	1.601688	0.314876	5.086733	0.0000	
LGFC	0.881042	0.043934	20.05358	0.0000	
ALMANYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	2.601909	1.184161	2.197260	0.0342	0.992083
LOPEN	0.012245	0.009107	1.344527	0.1867	
LHC	0.585109	0.140744	4.157252	0.0002	
LGFC	0.938007	0.049413	18.98316	0.0000	
JAPONYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	1.256891	0.347174	3.620355	0.0009	0.998516
LOPEN	0.005921	0.005480	1.080574	0.2867	
LHC	3.530053	0.198830	17.75415	0.0000	
LGFC	0.859561	0.017382	49.45052	0.0000	
KANADA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.227032	0.813205	5.197992	0.0000	0.994192
LOPEN	0.040874	0.008058	5.072564	0.0000	
LHC	1.301780	0.598340	2.175655	0.0359	
LGFC	0.831189	0.055997	14.84345	0.0000	
İNGİLTERE					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.135783	0.535801	5.852512	0.0000	0.997073
LOPEN	0.027336	0.006968	3.922921	0.0004	
LHC	4.193780	0.618309	6.782657	0.0000	
LGFC	0.785734	0.040522	19.39036	0.0000	
ABD					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	1.246902	0.769552	1.620296	0.1134	0.993879
LOPEN	-0.007537	0.009334	-0.807469	0.4244	
LHC	3.259339	1.448538	2.250089	0.0303	
LGFC	0.866258	0.080113	10.81301	0.0000	

Gelişmekte Olan Ülkeler İçin EKK Tahmin Sonuçları

ARJANTİN					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.386525	0.858184	5.111401	0.0000	0.980362
LOPEN	-0.290178	0.061077	-4.751026	0.0000	
LHC	5.219214	0.497230	10.49657	0.0000	
LGFC	0.660408	0.045403	14.54534	0.0000	
BREZİLYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.593725	0.567817	8.090148	0.0000	0.994641
LOPEN	-0.014876	0.078144	-0.190367	0.8500	
LHC	1.120715	0.157694	7.106886	0.0000	
LGFC	0.853946	0.026557	32.15570	0.0000	
GÜNEY AFRİKA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	3.543765	0.851384	4.162358	0.0002	0.987559
LOPEN	-0.318352	0.116325	-2.736749	0.0094	
LHC	1.798274	0.167144	10.75885	0.0000	
LGFC	0.848564	0.038709	21.92163	0.0000	
TÜRKİYE					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	6.867746	1.035908	6.629685	0.0000	0.988924
LOPEN	-0.356359	0.115811	-3.077079	0.0039	
LHC	2.742128	0.681780	4.022012	0.0003	
LGFC	0.692865	0.058710	11.80148	0.0000	
HİNDİSTAN					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	7.694106	0.698604	11.01354	0.0000	0.998014
LOPEN	0.054009	0.043387	1.244825	0.2208	
LHC	0.345832	0.184270	1.876770	0.0682	
LGFC	0.747202	0.028086	26.60365	0.0000	
ENDONEZYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	6.858073	0.390572	17.55906	0.0000	0.996554
LOPEN	0.104107	0.064488	1.614348	0.1147	
LHC	1.154527	0.293058	3.939590	0.0003	
LGFC	0.753565	0.021826	34.52524	0.0000	
ŞİLİ					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	4.007184	0.897907	4.462804	0.0001	0.981531
LOPEN	-0.120038	0.160043	-0.750033	0.4579	
LHC	0.534789	0.776197	0.688987	0.4950	
LGFC	0.868199	0.059650	14.55487	0.0000	
MALEZYA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	10.25569	0.920281	11.14408	0.0000	0.988579
LOPEN	-0.588473	0.191803	-3.068115	0.0040	
LHC	4.698428	0.514149	9.138258	0.0000	
LGFC	0.447065	0.049326	9.063400	0.0000	
MEKSİKA					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	7.347975	0.653481	11.24436	0.0000	0.995846
LOPEN	-0.048047	0.082722	-0.580827	0.5648	
LHC	1.454879	0.313800	4.636323	0.0000	
LGFC	0.722306	0.032358	22.32204	0.0000	

TAYLAND					
	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık	R ²
SABİT TERİM	8.978169	0.613971	14.62311	8.978169	0.995089
LOPEN	0.101802	0.120312	0.846152	0.101802	
LHC	3.474312	0.570826	6.086467	3.474312	
LGFC	0.576125	0.030121	19.12678	0.576125	

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Ordu 'da doğdu. Ordu Fatih Lisesini bitirdikten sonra 1999'da Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümüne girdi. 2003 yılında lisans öğrenimini tamamladı. 2008 yılında Giresun Üniversitesi İktisat ana bilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2009 yılında Giresun Üniversitesi Keşap Meslek Yüksek Okulunda Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı. 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisat ana bilim dalında doktora eğitimine başladı.